

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Kansainväliset avioliitot ja ositus

OTMU2428 Asianajajan perhe- ja perintöoikeus
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Venla Kuukasjärvi

22.2.2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Oikeustiede

Tekijä: Venla Kuukasjärvi

Otsikko: Kansainväliset avioliitot ja ositus

Ohjaaja: Tuulikki Mikkola

Sivumäärä: XII + 74 sivua

Päivämäärä: 22.2.2024

Tutkielma keskittyy kansainvälisen osituksen tuomioistuimen toimivaltaan ja sovellettavan lain valintaan liittyviin kysymyksiin. Tarkastelun keskiössä on EU:n vuonna 2019 voimaan astunut aviovarallisuusasetus, joka oli ensimmäinen nimenomaan kansainvälistä aviovarallisuus oikeutta koskeva asetus ja muokkasi merkittävästi kansainvälisen osituksen sääntelyä. Asetusta sovelletaan 18 EU:n jäsenvaltiossa, ja tutkielman pääpaino on asetukseen osallistuvien jäsenvaltioiden välisissä suhteissa. Tutkielmassa syvennytään myös muuhun EU:n lainsäädäntöön, joka vaikuttaa osituksen käsittelyyn, kuten Bryssel IIa -asetus ja perintöasetus.

Tutkielma on lainopillinen ja lähdeaineistona on käytetty kotimaista ja ulkomaista oikeuskirjallisuutta sekä kotimaista ja EU:n oikeuskäytäntöä. Tutkielmassa selvitetään, miten aviovarallisuusasetuksen nojalla määräytyy toimivaltainen tuomioistuin suorittamaan kansainvälisen osituksen ja kansainväliseen ositukseen sovellettava laki, kun puolisoilla on liittymiä useampaan eri valtioon. Avioliitto voi päättyä avioeroon tai toisen puolison kuolemaan, ja tutkielmassa käsitellään sekä jäämistöositusta että avioositusta koskevia toimivalta- ja lainvalintakysymyksiä. Lisäksi tarkastelun ytimessä on aviovarallisuusasetuksessa puolisoille annettu sopimusvapaus ja sen laajuus, eli puolisojen mahdollisuus sopia ennakkollisesti toimivaltaisesta tuomioistuimesta ja sovellettavasta laista.

Koska aviovarallisuusasetus on vielä suhteellisen uusi, sen käytännön soveltamiseen liittyy paljon kysymyksiä. Näin ollen tutkielmassa tuodaan myös esiin aviovarallisuusasetuksen epäselviä kohtia. Aviovarallisuusasetus on parantanut puolisojen oikeusvarmuutta ja lisännyt ennakoitavuutta, mutta sen sisältämät epäselvyydet ja soveltamisen hankaluus osaltaan heikentävät asetuksen varmuutta ja ennakoitavuutta lisäävää vaikutusta.

Avainsanat: aviovarallisuus oikeus, kansainvälinen avioliitto, kansainvälinen ositus, kansainvälinen toimivalta, kansainvälinen avioero, lainvalinta, Euroopan unioni, kansainvälinen perheoikeus

Sisällys

Kansainväliset avioliitot ja ositus	I
Lähteet.....	III
Lyhenteet.....	XI
1 Johdanto.....	1
1.1 Kansainvälisten ositusten ajankohtaisuus.....	1
1.2 Kansainväliset avioliitot	1
1.3 Kansainvälinen perheoikeus	4
1.4 Aviovarallisuusasetus	7
1.5 Aviovarallisuusasetuksen suhde muihin kansainvälis-perheoikeudellisiin EU:n asetuksiin	10
1.6 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus.....	12
1.7 Metodi ja tutkielman rakenne	14
2 Tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta	15
2.1 Aluksi	15
2.2 Tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta suorittaa avio-ositus	16
2.3 Kansainvälinen toimivalta suorittaa jäämistöositus.....	22
2.4 Vireilläolovaikutus eli <i>lis pendens</i>	27
2.5 Mahdollisuus sopia toimivaltaisesta tuomioistuimesta	29
3 Kansainväliseen ositukseen sovellettava laki.....	34
3.1 Aluksi	34
3.2 Aviovarallisuusasetuksen lainvalintaa ohjaavat perusperiaatteet	35
3.3 Kansainvälisiin aviovarallisuussuhteisiin sovellettavan lain soveltamisala....	39
3.4 Kansainväliseen ositukseen sovellettava laki, kun lainvalintaa ei ole tehty....	41
3.4.1 Kahden tai useamman valtion kansalaiset	44
3.4.2 Lainvalinta useamman oikeusjärjestelmän valtioissa	45
3.4.3 Muuttumattomuusperiaate	46
3.5 Sopimus kansainväliseen ositukseen sovellettavasta laista	49
3.5.1 Lainvalintasopimuksen muotovaatimukset.....	50

3.5.2	Sovellettavan lain vaihtaminen	53
3.6	Avioehtosopimus ja muut ositukseen vaikuttavat sopimukset	55
4	Asuinpaikka.....	59
4.1	Asuinpaikka avainasemassa kansainvälisessä perheoikeudessa	59
4.2	Asuinpaikan käsite kansainvälisessä perheoikeudellisessa kontekstissa	60
4.3	Mikä on henkilön asuinpaikka?.....	62
4.4	Asuinpaikka EUT:n oikeuskäytännössä	64
4.5	Asuinpaikka suomalaisessa oikeuskäytännössä	66
4.6	Voiko henkilöllä olla monta asuinpaikkaa samanaikaisesti?	68
5	Lopuksi	70

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo. Perhevarallisuus oikeus. Uudistettu painos. Helsinki: Talentum, 2010.

Baarsma, Nynke. The Europeanisation of International Family Law. Netherlands: T.M.C. Asser Press, 2011.

Bariatti, Stefania. Cases and Materials on EU Private International Law. Oxford: Hart, 2011.

Bonomi, Andrea. The Regulation on Matrimonial Property and Its Operation in Succession Cases – Its Interaction with the Succession Regulation and Its Impact on Non-participating Member states. *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego* 2020, s. 71–89.

Borchardt, Klaus-Dieter. Euroopan unionin oikeuden perusteet. Luxemburg: Publications Office, 2011.

Borràs, Alegria. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella tuomioistuimen toimivallasta ja tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoasioissa tehdyn yleissopimuksen selitysmuistio. *Virallinen lehti* nro. C 221. 16.7.1998, s. 27–64.

Bruno, Paolo – Vilkeltyé, Simona – Ybarra Bores, Alfonso – Limante, Agne – Carrizo Aguado, David – Rosenhaus, Vinciane – Sarbinova, Dafina – Kyriakides, Nicolas – Mouttotos, Nicholas – Vrbljanak, Danijela – Kuselovská, Tereza – Kornel, Martin – Mikkola, Tuulikki – Cabrillac, Severine – Ruggeri, Lucia – Di Benedetto, Giovanna – Riva, Ilaria – Gruppuso, Maria Christina – Paños Pérez, Alba – Garetto, Roberto – Sequeira, Bénédicta – Dougan, Filip – Carrillo Pozo, Luis F. – Soto Moya, Mercedes – José Cazorla González, María. *Cross-border Couples Property Regimes in Action Before Courts: Understanding the EU Regulations 1103/2016 and 1104/2016 in Practice*. Spain: Dykinson, 2022.

De Boer, T.M. Unwelcome foreign law: public policy and other means to protect the fundamental values and public interests of the European Community. Teoksessa Malatesta, A. –Barriatti, S. – Pocar, F.: The external dimension of EC private international law in family and succession. CEDAM, 2008.

González, María José Cazorla – Giobbi, Manuela – Škerl, Jerca Kramberger – Ruggeri, Lucia – Winkler, Sandra. Property Relations of Cross Border Couples in the European Union. Edizioni Scientifiche Italiane s.p.a., 2020.

Gottberg, Eva. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 7. uudistettu painos. Turku: Turun yliopisto, 2013.

Heikinsalmi, Minna: EU:n perintöasetus yhtenäistää tuomioistuimen toimivaltaa ja lainvalintaa koskevat säännökset jäsenvaltioissa. Defensor Legis 6/2012, s. 827–844.

Helin, Markku – Kempainen, Outi. Kansainvälisten parien varallisuussuhteita koskevat neuvoston asetukset: Arviomuistio asetuksia täydentävästä kansallisesta sääntelystä. Mietintöjä ja lausuntoja 9/2018. Oikeusministeriö, Helsinki 2018.

Helin, Markku. Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus. 2., uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent, 2020.

Helin, Markku. Ulkосуomalaisien perheoikeusasioiden hoitamisesta. Defensor Legis 3/2021, s. 607–627.

Hemmo, Mika – Hoppu, Kari: Sopimusoikeus. Helsinki: WSOYpro, 2006.

Hirvonen, Ari. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo. Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Helsinki: Talentum, 2001.

Karjalainen, Katja. Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa: Haagin yleissopimus aikuisten kansainvälisestä suojelusta. Lakimies 2/2012, s. 259–279.

Koulu, Risto. Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin. Helsinki: Talentum Media, 2003.

Kuisma, Eira. Kansainvälis-yksityisoikeudellisen perheoikeuden eurooppalaistuminen: Esimerkkinä kansainväliset avioerot. Defensor Legis 6/2011, s. 768–781.

Lappalainen, Juha. Prosessioikeus. Helsinki: WSOYpro, 2007.

Lenaerts, Koen – Gutiérrez-Fons, José A. To Say What Law of the EU Is: Methods of Interpretation and the European Court of Justice. EUI Working Papers AEL 2013/9.

Lenaerts, Koen – Gutiérrez-Fons, José A. – Stanislas, Adam. Exploring the Autonomy of the European Union Legal Order. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht 81.1, s. 47–88, 2021.

Lohi, Tapani. Aviovarallisuusosoikeus. 2. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent, 2023.

Lohi, Tapani. Ositus, tasinko ja sivullissuoja. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2003.

Limanté, Agne – Pogorelčnik Vogrinc, Neža. Party Autonomy in the Context of Jurisdictional and Choice of Law Rules of Matrimonial Property Regulation. Baltic Journal of Law & Politics 13(2), s. 135–158, 2020.

Magnus, Ulrich – Mankowski, Peter. European Commentaries on Private International Law: Brussels IIbis Regulation. Munich: Sellier European Law Publishers, 2012.

Mikkola, Tuulikki. Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOY, 2009.

Mikkola, Tuulikki. Kansainvälinen avioero ja tuomioistuimen toimivalta Bryssel II -asetuksen nojalla. 27.5.2022. Edilex 2022/20. Edita Publishing Oy.

Mikkola, Tuulikki. Avioeroon sovellettava laki ja mahdollisuus siitä sopimiseen kansainvälisessä avioliitossa. 25.5.2023. Edilex 2023/20. Edita Publishing Oy.

Mikkola, Tuulikki. Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset. Helsinki: Alma Talent, 2021.

Mikkola, Tuulikki. Rajat ylittävän perimyksen haasteita: esimerkkinä Englannin jäämistöoikeus. *Lakimies* 3–4/2016, s. 404–427.

Mikkola, Tuulikki. Vieraan valtion oikeuden soveltamisen torjuminen ja ordre public. 22.6.2016. Edilex 2016/12. Edita Publishing Oy.

Mostowik, Piotr – Figura-Góralczyk, Edyta. Ordre public and non-enforcement of judgments in intra-EU civil matters: remarks on some recent Polish-German cases. *Journal of Private International Law* 18:2, s. 317–336, 2022.

Määttä Tapio – Paso, Mirjami. Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 2019.

Möller, Tia. Kansainvälisen yksityisoikeuden eurooppalaistumisesta: EU:n oikeus- ja sisäasioiden monivuotisten ohjelmien vaikutuksista kansainvälisen yksityisoikeuden sääntelyyn. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2017.

Penttinen, Sirja-Leena – Talus, Kim. Avaimet EU-oikeuteen. Edita Publishing Oy, 2017.

Sokolowski, Marcin. New EU Matrimonial Property Law and the Situation of Polish Nationals. *Comparative Law Review* 24/2019 s. 307–342.

Stone, Peter: *EU Private International Law: Second Edition*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2010.

Valentová, Lucia. Property Regimes of Spouses and Partners in New EU Regulations – Jurisdiction, Prorogation and Choice of Law. *International and Comparative Law Review* 16.2/2016, s. 221–240.

Van Den Eechout, Veerle. The Instrumentalisation of Private International Law: quo vadis? Rethinking the “Neutrality” of Private International Law in an Era of Globalisation and Europeanisation of Private International Law. 22.8.2013.

Virallislähteet

Avioliittolaki 13.6.1929/234

Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch 18.8.1896

Euroopan komissio, Oikeusasioiden pääosasto. Käytännön opas Brussels Ila - asetuksen soveltamiseen. Julkaisutoimisto, 2014.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 650/2012 toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus EU N:o 1215/2012 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla.

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoidut toisinnot. Pöytäkirja N:o 21 Yhdistyneen kuningaskunnan ja Irlannin asemasta vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen osalta.

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoidut toisinnot. Pöytäkirja N:o 22 Tanskan asemasta.

Hallituksen esitys 186/2004 vp eduskunnalle laiksi tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa annetun neuvoston asetuksen soveltamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Hallituksen esitys HE 190/2018 vp eduskunnalle laiksi kansainvälisten parien varallisuussuhteita koskevien neuvoston asetusten soveltamisesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

KOM(2010) 603 lopullinen, Katsaus Euroopan unionin kansalaisuuteen vuonna 2010. Unionin kansalaisoikeuksien esteiden poistaminen. Bryssel: 27.10.2010.

KOM(2014) 225 lopullinen, Komission kertomus Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2201/2003 soveltamisesta.

- Neuvoston asetus EU 2016/1103, tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa.
- Neuvoston asetus 2016/1104 tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus oikeudellisista vaikutuksista koskevissa asioissa.
- Neuvoston asetus (EY) N:o 1347/2000 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja yhteisten lasten huoltoa koskevissa asioissa.
- Neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta.
- Neuvoston asetus (EU) 2019/1111 tuomioistuimen toimivallasta, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja kansainvälisestä lapsikaappauksesta (uudelleenlaadittu).
- Sopimus Euroopan unionin toiminnasta.
- 44/2001 Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin kesken Oslossa 25 päivänä helmikuuta 2000 tehdyt sopimukset Tukholmassa 6 päivänä helmikuuta 1931 tehdyn avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävän sopimuksen muuttamisesta.

Internetlähteet

Asianajotoimisto Amos Oy:n viralliset verkkosivut. 4.7.2023. Miksi ositus kannattaa tehdä?

<https://amoslaki.fi/miksi-ositus/> (Käyty 26.1.2024).

Asianajotoimisto Amos Oy:n viralliset verkkosivut. 2.11.2023. Ositus- ja perinnönjakokirja.

<https://amoslaki.fi/ositus-ja-perinnonjakokirja/> (Käyty 27.1.2024)

Euroopan alueiden komitean viralliset verkkosivut. Spain intro.

<https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Spain-intro.aspx> (Käyty 20.11.2023)

EU-lainsäädännön tyypit. Euroopan unionin virallinen verkkosivusto.

https://commission.europa.eu/law/law-making-process/types-eu-law_fi (Käyty 9.10.2023)

Euroopan unionin viralliset verkkosivut. Avioliitto.

https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/marriage/index_fi.htm (Käyty 24.10.2023)

Eur-Lexin verkkosivut. Sanasto – Tiiviimpi yhteistyö.

<https://eur-lex.europa.eu/Fl/legal-content/glossary/enhanced-cooperation.html> (Käyty 5.10.2023)

Kokkonen, Yrjö. 17.10.2023. Mistä Gazan sodassa on kysymys – 5 kysymystä ja vastausta. Yle.

<https://yle.fi/a/74-20055677> (Käyty 27.1.2024)

Legislation.gov.uk -verkkosivut. Matrimonial Property Act 1973.

[Matrimonial Causes Act 1973 \(legislation.gov.uk\)](https://legislation.gov.uk) (Käyty 27.1.2024).

Marzocchi, Ottavio. 04/2023. Euroopan parlamentin virallinen verkkosivusto – Faktatietoa Euroopan unionista – Henkilöiden vapaa liikkuvuus.

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fi/sheet/147/henkiloiden-vapaa-liikkuvuus> (Käyty 8.11.2023).

Notaries-Europe viralliset verkkosivut. Matrimonial law in the United Kingdom.

[Matrimonial law in the United Kingdom \(notaries-europe.com\)](https://notaries-europe.com) (Käyty 27.1.2024)

Ruotsin valtiopäivien viralliset verkkosivut. Dokument & lagar: Äktenskapsbalk (1987:230).

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/aktenskapsbalk-1987230_sfs-1987-230/ (Käyty 12.1.2024).

Sairanen, Sara. 1.8.2023. Mikko ja Helena Koivu ovat riidelleet avioerostaan yli kolme vuotta – näin oikeustaistelu on edennyt. Iltalehti.

<https://www.is.fi/viihde/art-2000009753968.html>. (Käyty 25.9.2023).

Saksan oikeusministeriön viralliset verkkosivut. Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche.

<https://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html> (Käyty 19.12.2023).

Tieteen termipankki. 12.10.2023. Oikeustiede: vireilläolovaikutus (lis pendens).

[https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:vireilläolovaikutus_\(lis_pendens\)](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:vireilläolovaikutus_(lis_pendens))

(Käyty 24.10.2023).

Tilastokeskus 2023. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen–Perheet–Solmitut avioliitot.

<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/perheet/solmitut-avioliitot.html>. (Käyty 25.9.2023).

Tilastokeskus 2023. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen-Perheet-Avioerot.

<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/perheet/avioerot.html>. (Käyty 25.9.2023).

Suomen ulkoministeriön viralliset verkkosivut. Venäjän hyökkäys Ukraina.

<https://um.fi/venajan-hyokkays-ukrainaan> (Käyty 27.1.2024).

Oikeustapaukset

Euroopan unionin tuomioistuin C-68/07, Kerstin Sundelin Lopez v. Miguel Enrique Lopez Lizazo. 29.11.2007.

Euroopan unionin tuomioistuin C-168/08, Laszlo Hadadi (Hadady) v. Csilla Marta Mesko, épouse Hadadi (Hadady). 16.7.2009.

Euroopan unionin tuomioistuin C-80/19, E.E. 16.7.2020.

Euroopan unionin tuomioistuin C-289/20, IB v. FA.25.11.2021.

Varsinais-Suomen käräjäoikeus 21/44889.

Yhteisöjen tuomioistuimen tuomio 6 päivänä lokakuuta 1982. Srl CILFIT ja Lanificio di Gavardo SpA vastaan Ministero della sanità. Asia 283/81.

Yhteisöjen tuomioistuimen tuomio 28 päivänä maaliskuuta 2000. Dieter Krombach vastaan André Bamberski. Asia C-7/98.

Lyhenteet

Aviovarallisuusasetus	Neuvoston asetus EU 2016/1103, tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa
AL	Avioliittolaki
Brüssel Ila -asetus	Neuvoston asetus EU 2019/1111 tuomioistuimen toimivallasta, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja kansainvälisestä lapsikaappauksesta (uudelleenlaadittu)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
EU	Euroopan unioni
Parisuhdevarallisuusasetus	Neuvoston asetus EU 2016/1104 tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus oikeudellisista vaikutuksista koskevissa asioissa
Perintöasetus	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus EU N:o 650/2012 toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta
PK	Perintökaari

Pohjoismainen avioliittokonventio

Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin kesken Oslossa 25 päivänä helmikuuta 2000 tehdyt sopimukset Tukholmassa 6 päivänä helmikuuta 1931 tehdyn avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävän sopimuksen muuttamisesta 44/2001.

SEUT

Sopimus Euroopan unionin toiminnasta

1 Johdanto

1.1 Kansainvälisten ositusten ajankohtaisuus

Kansainväliset avioliitot ja niihin liittyvät oikeudelliset kysymykset ovat viime vuosina nousseet entistä yleisemmäksi keskustelunaiheeksi niin oikeustieteessä kuin julkisuudessakin. Yksi merkittävä syy tähän on ollut valtavasti mediahuomiota saanut NHL-jääkiekkoilija Mikko Koivun ja hänen virolaisen vaimonsa Helena Koivun vuonna 2020 alkunsa saanut riitaisa avioero. Koivut asuivat monien vuosien ajan lapsinensa Yhdysvalloissa Minnesotan osavaltiossa, ja lisäksi heillä oli asunto sekä kesäasunto Turussa. Vaikka Koivut asuivat pääasiassa Minnesotassa, he viettivät Turussa aikaa keväisin NHL-kauden päättyttyä.

Kun Koivut päättivät hakea avioeroa, ongelmaksi muodostui se, että Koivuilla oli liittymiä useampaan eri valtioon: Mikko Koivu on Suomen kansalainen, Helena Koivu on Viron kansalainen ja Koivut asuivat pääasiassa Minnesotassa, mutta viettivät paljon aikaa myös Suomessa. Liittymällä tarkoitetaan sellaisia oikeussuhteen tosiseikkoja, jotka antavat oikeussuhteelle sen kansainvälisen luonteen¹. Koivujen tapauksessa liittymiä oli Suomeen, Viroon ja Yhdysvaltoihin. Koivujen avioerossa riitaa syntyi muun muassa siitä, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään avioeroa ja minkä valtion lain mukaan ositus tulisi toimittaa. Koivujen avioeroprosessia on seurattu mediassa vaihe vaiheelta,² ja se on herättänyt keskustelua siitä, miten avioliiton kansainvälisyys käytännössä vaikuttaa avioeroon ja ositukseen.³ Koivujen avioero myös herätteli kansainvälisiä aviopareja pohtimaan, kuinka tärkeää on varautua siihen, että avioliitto joskus päättyy, joko avioeroon tai puolison kuolemaan.

1.2 Kansainväliset avioliitot

Kansainväliset avioliitot eivät ole enää harvinaisuuksia, vaan ne ovat osa nykyaikaista yhteiskuntaa, jossa yhä useammat ihmiset solmivat avioliittoja yli kansallisten rajojen.

¹ Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 177.

²Sairanen: Mikko ja Helena Koivu ovat riidelleet avioerostaan yli kolme vuotta – näin oikeustaistelu on edennyt. Iltalehti 2023.

³ Varsinais-Suomen käräjäoikeuden päätös 21/44889.

Avioliitolle syntyy kansainvälinen luonne, kun avioliitolla on liittymiä kahteen tai useampaan oikeusjärjestelmään. Liittymä useampaan valtioon voi syntyä esimerkiksi, kun:

- a. puoliset ovat eri maiden kansalaisia;
- b. puoliset asuvat eri maassa kuin kansalaisuusvaltiossaan (se valtio, jonka kansalaisia he ovat); tai
- c. puoliset asuvat keskenään eri valtioissa.⁴

Euroopan komissio on vuonna 2010 antamassaan katsauksessaan todennut, että Euroopan unionin (EU) kansalaiset muuttavat entistä useammin toiseen jäsenvaltioon opiskelemaan, työskentelemään ja asumaan – ja rakastuvat siellä ollessaan. Vuonna 2010 EU:n 122 miljoonasta avioliitosta noin 16 miljoonaa oli niin sanottuja kansainvälisiä avioliittoja, eli sellaisia, joissa puoliset ovat joko eri maiden kansalaisia tai asuvat EU:n jäsenvaltiossa, joka ei ole heidän kansalaisuusvaltionsa.⁵ Suomessa puolestaan solmittiin vuonna 2022 yli 2.500 sellaista kansainvälistä avioliittoa, joissa Suomessa vakituisesti asuva Suomen kansalainen meni toisen valtion kansalaisen kanssa naimisiin⁶. Samana vuonna suomalaisten ja ulkomaalaisten välisiä avioeroja oli 1.580 ja näiden niin sanottujen kansainvälisten avioerojen määrä on ollut kasvanut tasaisesti 1990-luvun alusta lähtien⁷. Kansainvälisten avioliittojen yleistyessä on erittäin tärkeä ymmärtää, kuinka avioliiton kansainvälisyys vaikuttaa väistämättä edessä olevaan avioliiton päättymiseen ja sen jälkeen suoritettavaan ositukseen tai omaisuuden erotteluun.⁸

Puolisoiden välillä vallitseva aviovarallisuussuhde puretaan osituksessa tai omaisuuden erottelussa. Aviovarallisuussuhteilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa kaikkia niitä sääntöjä, jotka koskevat avioliiton tai sen purkamisen seurauksena syntyneitä varallisuussuhteita puolisoitten

⁴ González et al: Property Relations of Cross Border Couples in the European Union, s. 16.

⁵ KOM(2010) 603.

⁶ Tilastokeskus: Maahanmuuttajat ja kotoutuminen – Perheet – Solmitut avioliitot. 2023.

⁷ Tilastokeskus: Maahanmuuttajat ja kotoutuminen – Perheet – Avioerot. 2023.

⁸ Moni saattaa erehtyä ajattelemaan, ettei aviovarallisuussuhteita tarvitse juurikaan pohtia, sillä avioero ei ole vaihtoehto. Aviovarallisuussuhteita pohtiessa tulee kuitenkin huomioida, että avioeron lisäksi avioliitto päättyy puolison kuolemaan. Näin ollen kaikki avioliitot päättyvät aikanaan.

välillä⁹. On tärkeä huomata, että ositus ja omaisuuden erottelu ovat kaksi eri asiaa. Osituksesta puhutaan silloin, kun aviopuolisoilla on ollut avio-oikeus toistensa omaisuuteen. Omaisuuden erottelusta on puolestaan kyse silloin, kun aviopuolisot ovat sulkeneet avio-oikeuden pois avioehtosopimuksella.¹⁰ Avio-oikeudella tarkoitetaan puolisoitten oikeutta toistensa omaisuuteen avioliiton päättyessä. Jos puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen, avioliiton päättyessä puolisoitten yhteenlaskettu omaisuus jaetaan puoliksi heidän kesken. Jos avio-oikeus on suljettu pois, kummallekin puolisolle kuuluu ainoastaan hänen oma omaisuutensa. Lopulta omaisuuden erottelun ja osituksen tarkoitus on sama: määrittellä, mikä omaisuus kuuluu kullekin puolisolle, miten omaisuus jaetaan ja suorittaa jako.¹¹

Selkeyden vuoksi tässä tutkielmassa termillä ositus tarkoitetaan aviovarallisuussuhteen purkamista riippumatta siitä, onko aviopuolisoilla avio-oikeus toistensa omaisuuteen vai ei.¹² On myös olennaista ottaa huomioon, että ositus on pohjoismaissa käytetty termi, jolla tarkoitetaan aviovarallisuussuhteiden purkamista. Kyse ei siten ole kansainvälisesti käytetystä termistä. Tässä tutkielmassa käytetään kuitenkin termiä ositus kuvaamaan aviovarallisuussuhteen purkamista.

Ositus voidaan toimittaa, jos siihen on olemassa peruste. On olemassa kaksi ositusperustetta: avioeron vireilletulo ja puolison kuolema.¹³ Kun avioliitto päättyy, on usein tarpeellista selvittää puolisoitten väliset aviovarallisuussuhteet ja jakaa omaisuus¹⁴. Näissä tilanteissa

⁹ Määritelmä on sama, kuin mikä sille on annettu Neuvoston asetuksessa EU 2016/1103, tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa 2 artiklassa.

¹⁰ Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus-oikeus, s. 163 sekä Lohi, Tapani: Ositus, tasinko ja sivullisuus, s. 9.

¹¹ Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus-oikeus, s. 79.

¹² Aviovarallisuussuhteen purkaminen ei välttämättä ole aina myöskään puhtaasti pelkästään ositus tai omaisuuden erottelu. Vaikka puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen, puolisoilla voi silti olla omaisuutta, joka ei ole avio-oikeuden alasta. Näin voi olla esimerkiksi tilanteessa, joissa toinen puolisoista on saanut testamentilla omaisuutta ja testamentissa on määrätty, että kyseinen omaisuus on avio-oikeuden ulkopuolista omaisuutta.

¹³ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö, s. 28.

¹⁴ Ositusta ei ole pakko toimittaa avioliiton päättyttyä. Se on kuitenkin hyvin usein kannattavaa. Osituksessa määritellään, mikä omaisuus kuuluu kullekin puolisolle tai puolison kuollessa, mikä omaisuus kuuluu leskelle ja mikä kuolinpesälle. Jos esimerkiksi puoliso A omistaa asunnon yksin, mutta ositusta ei ole avioeron jälkeen tehty, A:n tarvitsee pyytää ex-puolisonsa suostumus asunnon myyntiin. Tästä ks. Asianajotoimisto Amos Oy:n verkkosivut, Miksi ositus kannattaa tehdä? On myös huomioitava, että perintöä ei PK 23 luvun 2 pykälän mukaan voida jakaa, ennen kuin ositus on suoritettu.

puolisoiden eri kansalaisuudet tai kotipaikan vaihtuminen kansalaisuusvaltiosta toiseen monimutkaistavat ositusta riippumatta siitä, päättykö avioliitto avioeroon vai puolison kuolemaan¹⁵. Kansainvälisen avioliiton päättyessä tulee selvittää, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen toimittamaan osituksen. Lisäksi tulee määrittää, minkä valtion lainsäädäntöä ositukseen sovelletaan.¹⁶ Osituksen lopputulos voi olla hyvinkin erilainen riippuen siitä, sovelletaanko ositukseen esimerkiksi Suomen vai Englannin lakia¹⁷. Siksi kysymykset siitä, minkä valtion lakia ositukseen sovelletaan ja minkä valtion tuomioistuimessa, ovat erittäin merkittäviä.

1.3 Kansainvälinen perheoikeus

Aviopuolisoiden kansainvälisyyden synnyttämiin monimutkaisiin oikeudellisiin kysymyksiin lähdetään hakemaan vastauksia kansainvälisestä perheoikeudesta¹⁸. Kansainvälinen perheoikeus on oikeudenala, jonka säännökset tulevat sovellettavaksi silloin, kun perheoikeuden alaan kuuluvaan tapaukseen, kuten ositukseen, kytkeytyy useampi eri valtio¹⁹. Ei kuitenkaan ole olemassa mitään valtioiden yhteisiä kansainvälisen perheoikeuden säännöksiä, vaan kansainvälisessä perheoikeudessa on kyse valtioiden omasta kansallisesta oikeudesta tai EU:n oikeudesta. Esimerkiksi Suomen avioliittolain (AL) V-osan säännökset ovat kansainvälistä perheoikeutta, vaikka ne ovat puhtaasti suomalaista lainsäädäntöä. Kansainvälisen perheoikeuden statuksen AL:n V-osan säännökset saavat siksi, että niillä on kansainvälinen luonne. Kansainvälisellä luonteella tarkoitetaan sitä, että V-osan säännöksissä määritellään esimerkiksi se, voidaanko suomalaisessa tuomioistuimessa soveltaa

¹⁵ Mikkola: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus, s. 1.

¹⁶ Mikkola: Kansainvälinen avioero ja tuomioistuimen toimivalta Bryssel II -asetuksen nojalla, s. 2.

¹⁷ Esimerkiksi Englannissa puolisoilla ei ole automaattisesti avio-oikeutta toisen puolison omaisuuteen, kuten Suomessa on. Englannissa ei ole varsinaista aviovarallisuusjärjestelmää ja avioliitolla ei siten ole suoraa vaikutusta puolisojen omaisuuteen. Englannin lain mukaan puolisoiden tulee avioeron yhteydessä keskenään sopia, miten omaisuus tullaan jakamaan. Mikäli puoliset eivät pääse sopuun siitä, miten omaisuus tulee jakaa, asia voidaan saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tuomioistuin antaa määräyksiä, joiden perusteella puolison tulee maksaa toiselle puolisolle kiinteä summa rahaa avioeron johdosta tai antaa säännöllisesti, esimerkiksi kuukausittain, puolisolle rahaa. Englannin ”aviovarallisuusjärjestelmästä” lisää ks. Notaries-Europe viralliset verkkosivut: Matrimonial Law in the United Kingdom sekä GOV.UK viralliset verkkosivut: Matrimonial Clauses Act 1973, erityisesti kohdat 21–25.

¹⁸ Mikkola: Kansainvälinen avioero ja tuomioistuimen toimivalta Bryssel II -asetuksen nojalla, s. 2.

¹⁹ Mikkola: Vieraan valtion oikeuden soveltamisen torjuminen ja ordre public, s. 1.

avioeroasiassa vieraan valtion lakia tai voidaanko ulkomailla solmittu avioliitto tunnustaa Suomessa.

Osa kansainvälistä perheoikeutta ovat myös esimerkiksi seuraavat EU:n antamat asetukset:

- a. avioeroa koskeva Neuvoston asetus (EU) 2019/1111 tuomioistuimen toimivallasta, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja kansainvälisestä lapsikaappauksesta (Bryssel Ia -asetus);
- b. perintöasioita koskeva Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 650/2012 toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta (perintöasetus); sekä
- c. aviovarallisuussuhteita koskeva Neuvoston asetus EU 2016/1103, tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa (aviovarallisuusasetus).

Nämä EU:n asetukset ovat osa kansainvälistä perheoikeutta niiden valtioiden rajat ylittävän vaikutuksen vuoksi.²⁰

Kansainvälinen perheoikeus on viime vuosikymmenten aikana eurooppalaistunut. Eurooppalaistumisella tarkoitetaan sitä, että valtioiden kansallisia säännöksiä korvataan enenevässä määrin EU:n säännöksillä.²¹ EU:n jäsenvaltioiden kansalaisten liikkuminen eri EU:n jäsenvaltioiden välillä on lisääntynyt 2000-luvulta lähtien. Nykypäivänä, kun yhä useampi ihminen päättää muuttaa ulkomaille, on luonnollista, että he saattavat löytää elämäkumppaninsa sieltä. Tämä lisääntyvä kansainvälinen liikkuvuus johtaa siihen, että

²⁰ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus. s. 3–6.

²¹ Baarsma: The Europeanisation of International Family Law, s. 6. EU:n jäsenvaltioiden kansalaisten liikkuminen jäsenvaltiosta toiseen on perua henkilöiden vapaan liikkuvuuden periaatteesta. Henkilöiden vapaan liikkuvuuden periaate on yksi neljästä EU:n perusvapaudesta. Euroopan unionin toiminnasta annetun sopimuksen (SEUT) 21 artiklan mukaan jokaisella unionin kansalaisella on oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella. Henkilöiden oikeus liikkua ja oleskella vapaasti EU:ssa astui voimaan vuonna 1992 Maastrichtin sopimuksella. Henkilöiden vapaa liikkuvuus liittyy läheisesti kansainvälisen perheoikeuden eurooppalaistumiseen, koska EU:n kansainvälisten perheoikeudellisten säännösten tarvetta on perusteltu pitkälti henkilöiden vapaalla liikkuvuudella. Henkilöiden vapaasta liikkuvuudesta enemmän, ks. Marzocchi: Faktatietoa Euroopan Unionista, Henkilöiden vapaa liikkuvuus. EU:n yksityis- ja perheoikeuden eurooppalaistumisesta enemmän ks. Möller: Kansainvälisen yksityisoikeuden eurooppalaistumisesta.

kansainväliset avioliitot ovat yhä yleisempiä. Tämä on puolestaan heijastunut EU:n lainsäädäntöön, ja 2000-luvulla EU:n lainsäädännön kehitykselle on ollut ominaista sen keskittyminen perheoikeudellisiin asioihin. Voidaan jopa ajatella, että EU:n kansainvälinen perheoikeus on kehittynyt nimenomaan edistääkseen henkilöiden mahdollisuuksia liikkua EU:n jäsenvaltioiden välillä.²² Kun yhä useampi poistuu kansalaisuusvaltiostaan muuhun EU:n jäsenvaltioon, on tärkeää, että EU-tasolla on olemassa säännöksiä, jotka määrittävät sen, miten avioliiton kansainvälisyys vaikuttaa puolisojen aviovarallisuussuhteisiin.

EU:ssa on vuosien 2000–2020 aikana annettu viisi asetusta, jotka koskevat tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa ja sovellettavan lain valintaa kansainvälisen yksityis- ja perheoikeuden alalla²³. Kehitystä on ajanut kansainvälisten avioliittojen suuri määrä²⁴. Asetukset ovat keskeinen osa EU:n oikeudellista kehystä ja ne muodostavat tärkeän osan EU:n lainsäädännöstä. Asetus on EU:n antamista säännöksistä vahvin²⁵ ja asetuksia voisi luonnehtia EU:n laeiksi. Kun asetus on hyväksytty EU:n lainsäädäntäelimissä, se astuu yhdenmukaisesti ja täysimääräisesti voimaan kaikissa EU:n jäsenvaltioissa. Jäsenvaltioiden ei tarvitse erikseen saattaa asetuksia kansallisesti voimaan, vaan niitä sovelletaan sellaisenaan²⁶. Tätä kutsutaan EU-oikeuden suoraksi soveltamiseksi²⁷.

²² Van Den Eechout: *The Instrumentalisation of Private International Law: quo vadis?* s. 4.

²³ EU:n toimivalta säätelee asetuksia perheoikeuden alalla perustuu SEUT 81 artiklaan. SEUT 81 artiklassa mahdollistetaan EU:n jäsenvaltioiden yhteistyö yksityis- ja perheoikeuden alalla. SEUT 81 artiklan mukaan EU:lla on oikeus kehittää oikeudellista yhteistyötä yksityis- ja perheoikeudellisissa asioissa, joilla on rajat ylittäviä vaikutuksia. Yhteistyöhön voi kuulua esimerkiksi toimenpiteitä, jotka yhdenmukaistavat lainvalintaa ja tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa koskevia jäsenvaltioiden lakeja. Perheoikeutta koskevilla asioilla, joilla on rajat ylittäviä vaikutuksia, on kuitenkin noudatettava erityistä lainsäätämisyjärjestystä, joka vaatii EU:n lainsäädäntöelimiltä enemmän yksimielisyyttä, kuin useammin käytetty tavallinen lainsäätämisyjärjestys. Tästä enemmän ks. Valentová: *Property Regimes of Spouses and Partners in New EU Regulations – Jurisdiction, Prorogation and Choice of Law*, s. 222.

²⁴ Sokolowski: *New EU Matrimonial Property Law and the Situation of Polish Nationals*, s. 308–311.

²⁵ Muista EU:n antamista määräyksistä ks. EU:n virallinen verkkosivusto: *EU-lainsäädännön tyypit*. Muita määräyksiä ovat direktiivit, päätökset, suositukset ja lausunnot. Direktiiveissä säädetään kaikkia jäsenvaltioita sitovista EU:n yhteisistä tavoitteista, mutta valtiot saavat itse päättää, millaisilla lainsäädäntömuutoksilla se haluaa toteuttaa direktiivissä asetetun tavoitteen. Päätökset puolestaan sitovat ainoastaan niitä jäsenvaltioita tai jopa yksittäisiä yrityksiä, joille ne on osoitettu. Suosituksilla ja lausunnoilla EU voi puolestaan ilmaista kantansa asiaan, mutta niillä ei ole sitovuutta.

²⁶ Jäsenvaltiot voivat ja usein joutuvatkin kuitenkin joutua muokkaamaan kansallista lainsäädäntöä siten, että se ei ole ristiriidassa asetuksen määräysten kanssa. Muun muassa aviovarallisuusasetuksen voimaantumisen johdosta Suomen avioliittolain säännöksiä jouduttiin muuttamaan. Avioliittolain muutoksista ks. HE 190/2018.

²⁷ Määttä & Paso: *Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan*, s. 48.

EU:n oikeus on myös ensisijaista jäsenvaltioiden kansalliseen oikeuteen nähden. Jos EU:n jäsenvaltion kansallinen lainsäädäntö on ristiriidassa asetuksen kanssa, asetus syrjäyttää kansallisen lainsäädännön. Tätä kutsutaan EU:n oikeuden etusijaperiaatteeksi. Etusijaperiaatteesta ei ole nimenomaisesti säännelty missään, mutta kyse on Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännössä muodostuneesta oikeusperiaatteesta.²⁸

EU:n lainsäädännöstä keskusteltaessa on myös huomioitava se, että kyse on nimenomaan yhteisön oikeudesta, ei yksittäisten jäsenvaltioiden kansallisesta lainsäädännöstä. Tämän vuoksi EU:n lainsäädäntöä tulee tulkita ns. yhteisöoikeudellisella tulkintatavalla. Yhteisöoikeudellisella tulkintatavalla pyritään varmistamaan, että EU:n jäsenvaltiot soveltavat EU:n lainsäädäntöä yhtenäisesti ja EU-oikeus toimii tehokkaasti ja yhdenmukaisesti koko unionissa²⁹. Jokainen yhteisön oikeuden säännös tai määräys on sijoitettava asiayhteyteensä ja sitä on tulkittava siten, että huomioon otetaan yhteisön oikeus kokonaisuudessaan, sen tavoitteet sekä sen kehitysaste tulkittavana olevan säännöksen tai määräyksen soveltamisajankohtana³⁰.

Tutkielman kannalta merkittävimmät EU:n kansainvälis-perheoikeudelliset asetukset ovat aviovarallisuusasetus, Bryssel Iia -asetus ja perintöasetus. Nämä kolme asetusta muodostavat säännöspohjan, joiden nojalla pystytään vastaamaan kysymykseen siitä, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan kansainvälisen osituksen ja minkä valtion lakia ositukseen sovelletaan.

1.4 Aviovarallisuusasetus

Ennen aviovarallisuusasetuksen voimaantuloa EU:lla ei ollut yhteisiä säännöksiä aviopuolisoiden varallisuussuhteita koskevista kansainvälisistä kysymyksistä. Ennen vuotta 2019 EU:n lainsäädäntö ei tarjonnut kansainvälisille puolisoille vastausta siihen, minkä valtion lakia heidän väliseen ositukseen sovellettaisiin ja minkä valtion tuomioistuimessa ositusta

²⁸ Borchardt: Euroopan unionin oikeuden perusteet, s. 92.

²⁹ Penttinen et. al.: Avaimet EU-oikeuteen, s. 25–28. EU-oikeuden tulkinnasta enemmän ks. Lenaerts et. al.: Exploring the Autonomy of the European Union Legal Order sekä Lenaerts et. al.: To Say What the Law of the EU Is: Methods of Interpretation and the European Court of Justice.

³⁰ Yhteisöjen tuomioistuimen tuomio Srl CILFIT ja Lanificio di Gavardo Spa v. Ministero della sanità, tuomion perustelut, kohta 18.

koskeva asia voitaisiin käsitellä. Jäsenvaltiot sovelsivat kansainvälisiin aviovarallisuussuhteisiin omia kansallisia säännöksiään tai solmimiaan valtiosopimuksia. Aviovarallisuussuhteita koskevien valtiosopimusten alueellinen kattavuus on kuitenkin vähäinen, eikä niiden avulla syntynyt yhteistä sääntelyä EU:n jäsenvaltioiden välille³¹. Yhteisen sääntelyn puuttuminen heikensi kansainvälisten avioparien aviovarallisuussuhteita koskevaa oikeusvarmuutta ja ennakoitavuutta. Koska EU:n jäsenvaltiot sovelsivat keskenään hyvin erilaisia omia kansallisia säännöksiään toimivaltaisen tuomioistuimen ja sovellettavan lain valintaa koskevissa kysymyksissä, kansainvälisten aviovarallisuuskysymysten lopputulosta oli hankala ennakoida.³²

Parantaakseen kansainvälisiä aviovarallisuussuhteita koskevaa ennakoitavuutta Euroopan komissio antoi vuonna 2011 asetusehdotuksen, joka koski avioparien aviovarallisuussuhteisiin liittyviä kansainvälisiä perheoikeudellisia kysymyksiä. Asetusehdotusta koskevissa neuvotteluissa ei kuitenkaan saavutettu yksimielisyyttä, eikä asetusta näin ollen voitu saattaa voimaan. EU:lla on kuitenkin käytössään menettely nimeltä tiiviimpi yhteistyö, jossa EU:n jäsenvaltioiden sallitaan muodostavan tiiviimpää yhteistyötä, kun on tullut selväksi, että kaikkien jäsenvaltioiden voimin ei voida saavuttaa tiettyä yhteistyön tavoitetta kohtuullisessa ajassa³³. Tiiviimmästä yhteistyöstä (*enhanced co-operation*) säännellään Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 20 artiklassa. Sen mukaan tiiviimmän yhteistyön tarkoituksena on edistää EU:n tavoitteiden saavuttamista, suojella sen etuja ja vahvistaa sen yhdentymiskehitystä. EU:n neuvosto tekee päätöksen, jolla annetaan lupa tiiviimmälle yhteistyölle edellyttäen, että vähintään yhdeksän EU:n jäsenvaltiota osallistuu yhteistyöhön. Tiiviimmän yhteistyön alalla hyväksytyt säädökset sitovat ainoastaan yhteistyöhön sitoutuneita valtioita, mutta kaikki jäsenvaltiot voivat milloin tahansa liittyä tiiviimpään yhteistyöhön niin halutessaan.

³¹ Yksi Suomen kannalta merkittävimmistä kansainvälisiä aviovarallisuussuhteita koskevista valtiosopimuksista on vuonna 1931 voimaan astunut Pohjoismainen avioliittokonventio, eli Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin kesken Oslossa 25 päivänä helmikuuta 2000 tehdyt sopimukset Tukholmassa 6 päivänä helmikuuta 1931 tehdyn avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävän sopimuksen. Pohjoismainen avioliittokonventio sisältää säännökset muun muassa siitä, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään avioeroa koskevan asian ja toimittamaan osituksen.

³² HE 190/2018, s. 4.

³³ Eur-Lexin verkkosivut: Sanasto – Tiiviimpi yhteistyö.

Kun yksimielisyyttä kansainvälisten aviovarallisuussuhteiden alalla ei kaikkien jäsenvaltioiden kesken saavutettu, 18 EU:n jäsenvaltiota esitti Euroopan komissiolle pyynnön tiiviimmän yhteistyön aloittamiseksi. EU:n neuvosto antoi luvan tiiviimmälle yhteistyölle kesällä 2016 ja pian tiiviimpään yhteistyöhön osallistuneet valtiot hyväksyivät neuvoston asetuksen 2016/1103 tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa, eli aviovarallisuusasetuksen. Tiiviimpään yhteistyöhön osallistuu 18 jäsenvaltiota: Alankomaat, Belgia, Bulgaria, Espanja, Italia, Itävalta, Kreikka, Kroatia, Kypros, Luxemburg, Malta, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa, Slovenia, Suomi ja Tšekki.³⁴ Aviovarallisuusasetusta ei sovelleta kaikissa EU:n jäsenvaltioissa, vaan ainoastaan tiiviimpään yhteistyöhön osallistuvissa jäsenvaltioissa.

Aviovarallisuusasetuksen 1 artiklan mukaan asetusta sovelletaan aviovarallisuussuhteisiin. Aviovarallisuusasetuksen soveltamisala määrittää sen, mihin kysymyksiin aviovarallisuusasetuksesta voidaan hakea vastausta. Vaikka mitään nimenomaista ja tyhjentävää määritelmää aviovarallisuussuhteen käsitteelle ei ole, aviovarallisuusasetuksessa on pyritty täsmentämään, mitä aviovarallisuusteilla tarkoitetaan. Aviovarallisuusasetuksen 3 artiklan mukaan aviovarallisuussuhteilla tarkoitetaan kaikkia niitä sääntöjä, jotka koskevat avioliiton tai sen purkamisen seurauksena syntyneitä varallisuussuhteita puolisojen välillä sekä heidän suhteissaan kolmansien osapuoliin. Aviovarallisuusasetuksen soveltamisalaa on edelleen täsmennetty 1 artiklan 2 kohdassa, jossa on lueteltu asiat, jotka eivät kuulu asetuksen soveltamisalaan. Näitä ovat muun muassa avioliiton olemassaolo, pätevyys ja tunnustaminen sekä perimys kuoleman jälkeen.³⁵

³⁴ HE 190/2018, s. 4. Aviovarallisuusasetuksen lisäksi tiiviimmän yhteistyön tuloksena hyväksyttiin neuvoston asetus 2016/1104 tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus oikeudellisia vaikutuksia koskevissa asioissa, eli parisuhdevarallisuusasetus. Asetuksessa säännellään samoista asioista kuin aviovarallisuusasetuksessa, mutta nimensä mukaisesti asetus koskee rekisteröityjä parisuhteita.

³⁵ Aviovarallisuussuhteen käsitettä on täsmennetty myös aviovarallisuusasetuksen johdanto-osassa. Johdanto-osan 18 kohdan mukaan aviovarallisuusasetuksen soveltamisala olisi ulotettava kaikkiin aviovarallisuussuhteita koskeviin yksityisoikeudellisiin näkökohtiin, jotka kattavat puolisojen omaisuuden päivittäisen hoidon ja aviovarallisuussuhteiden purkautumisen erityisesti puolisojen erottua tai toisen puolison kuoltua. Aviovarallisuusasetuksessa termiä ”aviovarallisuussuhteet” olisi tulkittava itsenäisesti, ja sen olisi käsitettävä paitsi säännöt, joista puoliso ei saa poiketa, myös kaikki valinnaiset säännöt, joista puoliso voivat sopia sovellettavan lainsäädännön mukaisesti, sekä kaikki sovellettavan lainsäädännön olettasäännöt. Sen olisi käsitettävä sekä omaisuusjärjestelyt, jotka tietyissä kansallisissa oikeusjärjestelmissä nimenomaisesti ja yksinomaisesti koskevat avioliittoa, että kaikki varallisuussuhteet, jotka on toteutettu puolisojen välillä sekä puolisojen ja kolmansien osapuolten välillä ja jotka johtuvat välittömästi aviosuhteesta tai sen purkamisesta.

Aviovarallisuusasetuksessa säännellään kansainvälisen perheoikeuden piiriin kuuluvia aviovarallisuuskysymyksiä, joita syntyy, kun avioliitolla on liittymä useampaan valtioon. Tällaisia kysymyksiä ovat muun muassa kysymys siitä, minkä valtion lakia sovelletaan kansainväliseen ositukseen ja minkä valtion tuomioistuimella on kansainvälinen toimivalta ratkaista ositukseen liittyviä riitoja.³⁶

Aviovarallisuusasetus astui voimaan 29. tammikuuta 2019. Asetuksen lainvalintasäännöksiä sovelletaan avioliittoihin, jotka on solmittu 29. tammikuuta 2019 tai sen jälkeen. Lisäksi, jos aviopuolisot ovat avioituneet ennen asetuksen voimaantuloa, mutta ovat valinneet aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavan lain 29. tammikuuta 2019 tai sen jälkeen, asetuksen lainvalintanormeja sovelletaan myös heihin.³⁷ On tärkeä huomata, että aviovarallisuusasetuksen ajallinen soveltamisala koskee vain lainvalintasääntöjä ja aviovarallisuusasetuksen toimivaltasäännöksiä sovelletaan kaikkiin avioliittoihin niiden solmimispäivästä riippumatta. Näin ollen, vaikka avioliitto olisi solmittu vuonna 2010, toimivaltainen tuomioistuin määrittää aviovarallisuusasetuksen säännösten nojalla.³⁸ Vaikka suurimpaan osaan avioliitoista ei vielä toistaiseksi sovelleta aviovarallisuusasetusta kokonaisuudessaan, se tulee olemaan yksi keskeisimmistä säädöksistä kansainvälisen aviovarallisuusosoikeuden alalla³⁹. Tähän voi kuitenkin kulua vielä kymmeniä vuosia.

1.5 Aviovarallisuusasetuksen suhde muihin kansainvälis-perheoikeudellisiin EU:n asetuksiin

Ositus, avioero ja puolison kuolema liittyvät läheisesti toisiinsa. Kaikki avioliitot päättyvät jossain kohtaa, joko avioeroon tai toisen puolison kuolemaan. Avioliiton päätyttyä ajankohtaiseksi tulee ositus, eli puolisoitten välillä vallinneen aviovarallisuussuhteen purkaminen. Ositusta, joka toimitetaan puolison kuoleman johdosta, kutsutaan Suomessa

³⁶ HE 190/2018, s. 5. Asetuksessa säännellään myös aviovarallisuussuhteita koskevien ratkaisujen yli kansallisten rajojen tapahtuvaa tunnustamista ja täytäntöönpanoa, mutta näiden kysymysten tarkastelu on jätetty tutkielman ulkopuolelle. Päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ks. Helin: Suomen kansainvälinen perhe ja perintöoikeus luku II sekä Koulu: Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin s. 212–223.

³⁷ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 301 sekä Helin: Ulkomaalaisten perheoikeusasioiden hoitamisesta, s. 618.

³⁸ Helin: Ulkomaalaisten perheoikeusasioiden hoitamisesta, s. 618.

³⁹ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 301.

jäämistöositukseksi. Avioero-osituksesta on puolestaan kyse silloin, kun ositus toimitetaan avioeroasian tultua vireille.⁴⁰ Tutkielmassa käytetään termejä jäämistö- ja avioero-ositus niiden suomalaisesta alkuperästä huolimatta, jotta on helpompi ymmärtää, onko kyse avioeron vai puolison kuoleman perusteella suoritettavaan ositukseen liittyvistä kysymyksistä.

Ennen aviovarallisuusasetuksen voimaantuloa EU oli jo ehtinyt säätää tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta perimysasiassa perintöasetuksella ja avioeroasiassa Bryssel Iia -asetuksella. Koska osituksella on välitön yhteys sekä perimyksen että avioeroon, aviovarallisuusasetukseen ei otettu kokonaan uusia säännöksiä tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta jäämistö- ja avioero-ositusasiassa, vaan päädyttiin osaltaan hyödyntämään jo olemassa olevien asetusten kansainvälistä tuomioistuimen toimivaltaa koskevia säännöksiä. Tästä johtuen kansainvälistä avioero- tai jäämistöositusta koskevaa tuomioistuimen kansainvälisen toimivallan ja avioero-ositukseen sovellettavan lain kysymyksiä tarkasteltaessa ei sovelleta ainoastaan aviovarallisuusasetusta, vaan joudutaan sen rinnalla soveltamaan myös Bryssel Iia -asetusta⁴¹ tai perintöasetusta. Aviovarallisuusasetuksessa on nimenomainen viittausäännös Bryssel Iia -asetukseen⁴² ja perintöasetukseen⁴³.

⁴⁰ Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus oikeus, s. 163.

⁴¹ Bryssel Iia -asetus sisältää säännökset kansainvälisen toimivallan määräytymisestä ja tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioeroa koskevissa asioissa. Asetuksessa ei oteta kantaa avioeroon sovellettavaan lakiin, avioliiton varallisuus oikeudellisiin vaikutuksiin tai perintökysymyksiin. Bryssel Iia -asetusta ei sovelleta tilanteisiin, joissa avioliitto on päättynyt puolison kuolemaan, vaan ainoastaan avioerotilanteisiin. Kansainväliseen avioeroon sovellettavasta laista ks. esimerkiksi Mikkola: Avioeroon sovellettava laki ja mahdollisuus siitä sopimiseen kansainvälisessä avioliitossa.

⁴² Bryssel Iia -asetus oli alun perin nimeltään Bryssel II -asetus. Bryssel II -asetus astui voimaan vuonna 2001. Bryssel II -asetuksen voimaantuloa on pidetty eräänlaisena virstanpylväänä EU:n kansainvälisen perheoikeuden harmonisoinnissa, sillä se oli ensimmäinen nimenomaan kansainvälisiä perheasioita koskeva EU:n säännös. Vuonna 2004 Bryssel II -asetus korvattiin kuitenkin kokonaan uudella asetuksella, Bryssel Iia (2201/2003). Bryssel Iia -asetusta muutettiin edelleen vuonna 2019, jolloin syntyi ”uudelleenlaadittu” Bryssel Iia -asetus (2019/1111), joka on tällä hetkellä voimassa. (Stone: EU Private International Law, s. 419.) Kaikki muutokset, jota Bryssel II -lainsäädäntöön on vuosien varrella tehty, ovat koskeneet pitkälti vain vanhempainvastuuta koskevia säännöksiä, jotka eivät ole tämän tutkielman kannalta merkityksellisiä. Muista muutoksista huolimatta avioliittoa ja avioliiton purkamista koskevat säännökset ovat pysyneet kirjaimeltaan samoina. Vaikka uusin versio Bryssel Iia -asetuksesta astui voimaan vasta kesällä 2022, ovat avioliittoa ja sen purkamista koskevat säännökset olleet lähes sellaisinaan voimassa jo vuodesta 2001. Bryssel Iia -asetuksesta ja sen soveltamisesta enemmän ks. Käytännön opas Bryssel Iia -asetuksen soveltamiseen.

⁴³ Perintöasetus astui voimaan 17. elokuuta 2015, eikä sitä ole muutettu sen voimaantulon jälkeen. Perintöasetuksesta on kirjallisuudessa käytetty myös nimitystä Rooma IV -asetus. Ennen asetuksen voimaantuloa, EU:n jäsenvaltiot sovelsivat rajat ylittävissä perimysasioissa omia kansallisia säännöksiään. Tämä heikensi perittävän mahdollisuuksia ennakoita sitä, missä valtiossa hänen perimystään koskeva asia käsiteltäisiin ja minkä valtion lakia siihen sovellettaisiin, jos henkilön perimyksellä oli valtioiden rajat. Asetuksessa säädetään muun muassa siitä, minkä jäsenvaltion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään perimystä koskevan asian

Vaikka Bryssel Iia -asetus ja perintöasetus ovat suoraan sovellettavaa EU-lainsäädäntöä, jota pitäisi soveltaa sellaisenaan jokaisessa EU:n jäsenvaltiossa, asetuksia ei kuitenkaan sovelleta Tanskassa tai Irlannissa⁴⁴. Nämä maat on onnistunut neuvottelemaan itselleen aseman, jossa se voi päättää olla soveltamatta tiettyjä EU-asetuksia. Kahden EU:n jäsenvaltion jättäytyminen pois asetuksen soveltamisesta luonnollisesti heikentää asetuksen vaikuttavuutta, mutta Bryssel Iia -asetus ja perintöasetus ovat kuitenkin luoneet yhteisen säännöspohjan 25 maalle⁴⁵.

Kaikki aviovarallisuusasetukseen osallistuvat EU:n jäsenvaltiot⁴⁶ soveltavat myös perintöasetusta ja Bryssel Iia -asetusta. Tämän vuoksi aviovarallisuusasetuksen maantieteellinen soveltamisala ei rajaudu entisestään Tanskan ja Irlannin erityisaseman vuoksi. Nämä kolme asetusta yhdessä muodostavat aviovarallisuusasetukseen osallistuvalla 18 jäsenvaltiolle oikeudellisen kehyksen kansainvälisen osituksen toimivaltaa ja lainvalintaa koskeville kysymyksille.

1.6 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Minkä valtion lakia kansainväliseen ositukseen aviovarallisuusasetuksen mukaan sovelletaan? Minkä valtion tuomioistuimella on aviovarallisuusasetuksen mukaan kansainvälinen toimivalta käsitellä ositus? Näihin kysymyksiin tutkielmassa lähdetään etsimään vastausta EU:n asetusten perusteella.

Aviovarallisuusasetus sääntelee muun muassa sitä, minkä valtion lakia ositukseen sovelletaan ja minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan osituksen, jos avioliitolla on ollut liittymiä useampaan eri valtioon. Aviovarallisuusasetus ei kuitenkaan ole ainoa perheoikeutta

sekä minkä valtion lakia perimyksen tulisi soveltaa. Perintöasetuksesta ja sen soveltamisesta enemmän ks. Mikkola: Perintöasetuksen soveltamisesta ennakkoratkaisun E.E. valossa sekä Heikinsalmi: EU:n perintöasetus yhtenäistää tuomioistuimen toimivaltaa ja lainvalintaa koskevat säännökset jäsenvaltioissa.

⁴⁴ Bryssel Iia -asetuksen johdanto-osa, kohta 95–96 ja perintöasetuksen johdanto-osa, kohta 83.

⁴⁵Pöytäkirja N:o 21 Tanskan asemasta, 1–2 artikla, Pöytäkirja N:o 22 Yhdistyneen kuningaskunnan ja Irlannin asemasta vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen osalta 2–3 artikla sekä Magnus & Mankowski: European Commentaries on Private International Law: Brussels IIbis Regulation, s. 23–24. Tanska ja Irlanti eivät osallistu EU:n oikeudelliseen yhteistyöhön yksityisoikeuden alalla. Tanska tai Irlanti eivät osallistu SEUT 81 artiklan nojalla ehdotettujen toimenpiteiden hyväksymiseen neuvostossa eivätkä artiklan nojalla tehdyt määräykset, toimenpiteet tai päätökset sido niitä.

⁴⁶ Belgia, Bulgaria, Tšekki, Saksa, Kreikka, Espanja, Ranska, Kroatia, Italia, Luxemburg, Malta, Alankomaat, Itävalta, Portugali, Slovenia, Suomi, Ruotsi ja Kypros.

koskeva EU:n asetus. Vaikka tutkielman pääpaino on aviovarallisuusasetuksessa, myös Bryssel Iia -asetusta ja perintöasetusta tarkastellaan tarpeellisilta osin.

Kansainvälis-perheoikeudellisissa asetuksissa on myös tapana säätää muissa valtioissa tehtyjen päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Päätösten tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevat kysymykset jätetään kuitenkin niiden laajuuden vuoksi tarkastelun ulkopuolelle. Tutkielman ulkopuolelle jätetään myös valtioiden kansainvälisten sopimusten vaikutukset kansainväliseen ositukseen.

Oikeusvarmuus, ennakoitavuus ja asianosaisten sopimusvapaus ovat tärkeitä kansainvälisen perheoikeuden arvoja. Sopimusvapaudella tarkoitetaan yleisesti yksilön itsenäistä oikeutta päättää, tekeekö tietyn sopimuksen vai ei⁴⁷. Sopimusvapaus ei kuitenkaan ole rajaton ja on tärkeä hahmottaa, mitä työkaluja aviopuolisoilla on käytettävissään aviovarallisuussuhteensa ennakoitavuuden lisäämiseksi. Kolmas tutkimuskysymykseni onkin, voivatko aviopuolisot aviovarallisuusasetuksen nojalla ennakkollisesti sopia ositukseen sovellettavasta laista sekä toimivaltaisesta tuomioistuimesta.

Tutkielman pääpaino on aviovarallisuusasetukseen osallistuvan 18 EU:n jäsenvaltion välisissä suhteissa. EU:n jäsenvaltioiden välisillä tilanteilla tarkoitetaan tutkielmassa sitä, että puolisoilla on tai on ollut asuinpaikka jäsenvaltion alueella tai he ovat jäsenvaltioiden kansalaisia. Koska Tanska tai Irlanti eivät osallistu aviovarallisuusasetukseen, niiden erityisasemaa Bryssel Iia -ja perintöasetuksen osalta ei tarvitse ottaa huomioon. Maantieteellisen rajauksen lisäksi tutkielmassa on myös ajallinen rajaus. Aviovarallisuusasetus astui voimaan 29. tammikuuta 2019. Aviovarallisuusasetuksen lainvalintasäännöksiä sovelletaan, jos puoliset ovat avioituneet tai valinneet aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavan lain 29.1.2019 tai sen jälkeen. Näin ollen tutkielma koskee aviovarallisuussuhteita, jotka kuuluvat asetuksen ajalliseen soveltamisalaan.⁴⁸ Aviovarallisuusasetuksen tuoreuden vuoksi sitä on käsitelty oikeuskirjallisuudessa niukasti eikä sen soveltamisesta ole vielä Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) taikka suomalaisen

⁴⁷ Hemmo, Mika: Sopimusoikeus, luku 4, Sopimuksen valmistelu–Sopimuskumppaneiden vapaus–Sopimusvapaus.

⁴⁸ On kuitenkin tärkeä pitää mielessä, että muilta osin aviovarallisuusasetusta sovelletaan kansainvälisten puolisoitten aviovarallisuussuhteisiin avioitumispäivästä riippumatta ja asetuksen ajallisen soveltamisalan rajoitus koskee ainoastaan asetuksen lainvalintasäännöksiä.

tuomioistuimen oikeuskäytäntöä. Aviovarallisuusasetuksen kasvavan merkityksen vuoksi sen sisältö ja vaikutukset on kuitenkin tärkeä hahmottaa.

1.7 Metodi ja tutkielman rakenne

Tutkielma on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Lainopilla tarkoitetaan voimassa olevan oikeuden tulkintaa ja systematisointia. Tulkinnalla tarkoitetaan säännösten sisällön selvittämistä ja systematisoinnilla voimassa olevan oikeuden jäsentämistä. Systematisoinnin tarkoituksena on auttaa oikeusjärjestelmän sisältöön tutustujaa löytämään tarvitsemansa säännökset.⁴⁹ Lainopillisen tutkimuksen kohteena on voimassa oleva oikeus ja pyrkimyksenäni on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältöä. Lainopillisen tutkimuksen tarkoituksena on vastata kysymykseen siitä, mikä on voimassa olevaa oikeutta sekä mikä merkitys laeille ja muille oikeuslähteille tulee antaa. Lainoppi tuottaa tulkintasuosituksia lainsoveltajan avuksi kertomalla, miten jotakin epäselvää tai tulkinnanvaraista säännöstä tulisi soveltaa esittämällä voimassa olevan oikeuden johdonmukaisena järjestelmänä.⁵⁰

Vastatakseni tutkimuskysymyksiini olen perehtynyt EU:n lainsäädäntöön, kansalliseen lainsäädäntöömme sekä ulkomaiseen lainsäädäntöön. Lisäksi aineistooni kuuluu laaja-alaisesti oikeuskirjallisuutta, internetlähteitä, kansallisen lainsäädännön esitöitä, EU:n lainvalmisteluasiakirjoja sekä kansallista ja EU:n oikeuskäytäntöä. Tutkielmassa analysoidaan oikeuslähteitä, niiden kehitystä ja soveltamista. Tutkielman pääpaino on kansainvälisessä perheoikeudessa, mutta siinä on myös eurooppaoikeudellinen näkökulma.

Tutkielmassa on johdannon lisäksi kolme käsittelylukua. Toisessa luvussa käsitellään tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa ja sitä, miten toimivaltainen tuomioistuin määräytyy aviovarallisuusasetuksen nojalla. Kolmannessa luvussa perehdytään ositukseen sovellettavaan lakiin ja siihen, miten sovellettava laki määräytyy aviovarallisuusasetuksen nojalla. Neljännessä luvussa tarkastellaan sitä, mitä EU:n lainsäädännössä tarkoitetaan asuinpaikalla. Asuinpaikkakäsitteeseen törmää tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa ja lainvalintaa koskevissa säännöksissä hyvin usein, joten sitä on tarpeen käsitellä omassa luvussaan.

⁴⁹ Husa et al.: Kirjoitetaan juridiikkaa, s. 13–14.

⁵⁰ Hirvonen: Mitkä metodit?: opas oikeustieteen metodologiaan, s. 21–23 sekä Määttä & Peso: Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan, s. 7

Viimeisessä luvussa kerrataan tutkimustulokset ja tiivistetään tutkielman kannalta tärkeimmät seikat.

2 Tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta

2.1 Aluksi

Tuomioistuimen kansainvälisellä toimivallalla tarkoitetaan sitä, saako tuomioistuin käsitellä asian ja antaa siinä ratkaisunsa. Aviovarallisuusasetuksen nojalla määritetään, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan kansainvälisen osituksen eli minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen *forum*. Aviovarallisuusasetuksessa on otettu huomioon aviopariin lisääntynyt liikkuvuus ja sen toimivaltasäännöksillä on mahdollistettu, että kansalaisten kaikki toisiinsa liittyvät oikeusasiat käsitellään saman jäsenvaltion tuomioistuimessa. Aviovarallisuusasetuksen mukaan jäsenvaltion tuomioistuimen toimivalta käsitellä ositusta koskeva asia perustuu pitkälti siihen, minkä jäsenvaltion tuomioistuimessa käsitellään ositukseen liittyvää perimys- tai avioeroasia.⁵¹ Tämän takia tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta käsitellä avioeroa tai puolison perimystä koskeva asia on avainasemassa, kun ratkaistaan sitä, millä tuomioistuimella on toimivalta suorittaa ositus. Jotta aihe olisi helpompi ymmärtää, käytän tekstissä keksittyjä esimerkkitapauksia. Useat esimerkkitapaukset on ajoitettu tulevaisuuteen, sillä aviovarallisuusasetuksen ajallisen soveltamisalan vuoksi suuri osa tällä hetkellä voimassa olevista avioliitoista ei vielä kuulu asetuksen lainvalintasäännösten soveltamisalan piiriin.

Aviovarallisuusasetus ei yksinään anna vastausta sille, minkä jäsenvaltion tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan osituksen, vaan aviovarallisuusasetuksen lisäksi on sovellettava kansainvälistä perimystä koskevaa perintöasetusta ja kansainvälistä avioeroa koskevaa Bryssel IIa -asetusta. Se, kumpaa sovelletaan aviovarallisuusasetuksen lisäksi, riippuu siitä, onko avioliitto päättynyt avioeroon vai puolison kuolemaan. Seuraavissa kappaleissa tutustutaan siihen, miten kansainvälinen toimivalta suorittaa ositus määräytyy, kun sovelletaan samanaikaisesti Bryssel IIa -asetusta ja aviovarallisuusasetusta (kappale 2.2) sekä perintöasetusta ja aviovarallisuusasetusta (kappale 2.3)

⁵¹ Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osa, kohta 32.

2.2 Tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta suorittaa avio-ositus

Kun puoliset joko yhdessä tai toinen puolisoista yksin päättää hakea avioeroa, tulee asiassa tehdä kirjallinen avioerohakemus tuomioistuimelle. Jos pariskunnalla on liittymä useampaan eri valtioon, voi herätä kysymys siitä, minkä valtion tuomioistuimeen avioerohakemus tulisi toimittaa. Esimerkiksi jos puoliset ovat Suomen kansalaisia, mutta asuvat vakituisesti Saksassa, puolisoilla on liittymä sekä Suomeen että Saksaan.

Havainnollistetaan kansainväliseen avioerotilanteeseen liittyvää problematiikkaa seuraavalla esimerkillä:

Minna on Suomen kansalainen ja hän on naimisissa Jean-Lucin kanssa, joka on Ranskan kansalainen. Minna ja Jean-Luc on vihitty Suomessa vuonna 2020. Minna ja Jean-Luc muuttivat yhdessä Italiaan vuonna 2020, mutta Jean-Luc muutti takaisin Ranskaan vuonna 2021 työnsä takia. Jean-Lucille on muodostunut asuinpaikka Ranskaan ja Minnalla Italiaan. Nyt vuonna 2023 Minna on lopen uupunut etäsuhteeseen ja päättää hakea avioeroa. Minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään Minnan ja Jean-Lucin avioeron?

Aviovarallisuusasetuksen 5.1 artiklan mukaan, jos jäsenvaltion tuomioistuimelle tehdään avioeroa koskeva hakemus Bryssel IIa -asetuksen nojalla, kyseisen valtion tuomioistuimella on toimivalta ratkaista avioerohakemukseen liittyvät aviovarallisuussuhteita koskevat kysymykset, ottaen huomioon aviovarallisuusasetuksen 5.2 artiklan mukaiset poikkeukset. Aviovarallisuusasetuksessa ei ole täsmennetty sitä, milloin aviovarallisuussuhteita koskevan asian voidaan katsoa liittyvän avioeroasiaan. Aviovarallisuusasetuksen 18.3 artiklassa on kuitenkin säädetty, että 18 artiklaa sovellettaessa kanteiden katsotaan liittyvän toisiinsa, jos niiden välillä on niin läheinen liittymä, että kanteiden käsitteleminen ja ratkaiseminen yhdessä on tarkoituksenmukaista, jotta kanteiden käsitteleminen erillään ei johtaisi ristiriitaisiin päätöksiin. Oikeuskirjallisuuden mukaan voidaan katsoa, että jos asiat 18 artiklassa tarkoitetulla tavalla liittyvät toisiinsa, ne liittyvät toisiinsa myös 5 artiklaa sovellettaessa⁵². Yhdessä käsitteleminen myös estää tilanteet, joissa eri jäsenvaltioiden tuomioistuimet vaatisivat rinnakkaista kansainvälistä toimivaltaa toisiinsa läheisesti liittyvissä asioissa. Yhdessä

⁵² Helin: Kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 351.

käsitleminen olisi kustannustehokasta ja asianosaisten etujen mukaista.⁵³ Kun säännöksen tavoitteena on se, että toisiinsa liittyvät oikeusasiat käsitellään saman jäsenvaltion tuomioistuimessa, olisi tarkoituksenmukaista, että kanteet käsiteltäisiin yhdessä suhteellisen matalalla kynnyksellä.

Tässä tutkielmassa on omaksuttu se näkökulma, että avioeron yhteydessä halutaan myös purkaa aviovarallisuussuhteet eli suorittaa avio-ositus. Tällöin avio-ositus liittyy läheisesti avioeroon ja ne voitaisiin aviovarallisuusasetuksen 5.1 artiklan nojalla käsitellä yhdessä. Näin ollen toimivaltaista tuomioistuinta suorittamaan avio-osituksen lähdetään etsimään soveltaen Bryssel IIa -asetuksen kansainvälistä toimivaltaa koskevia säännöksiä.

Aviovarallisuusasetus jättää avoimeksi myös kysymyksen siitä, milloin tuomioistuimen toimivalta lakkaa. Ositusta ei ole pakko tehdä heti avioeron käsittelyn yhteydessä, jolloin jää epäselväksi, voidaanko aviovarallisuutta koskeva asia panna Bryssel IIa -asetuksen 5 artiklan nojalla vireille sen jälkeen, kun avioeroa koskeva asia on jo käsitelty. Aviovarallisuusasetuksen tavoitteena kuitenkin on, että avioeroon liittyvät kysymykset käsiteltäisiin samassa tuomioistuimessa. Tämä tavoite puoltaa sitä tulkintaa, että aviovarallisuussuhteita koskeva kysymys voitaisiin panna vireille samassa tuomioistuimessa vielä senkin jälkeen, kun avioeroasia on jo käsitelty ainakin siinä tapauksessa, jos aviovarallisuutta koskeva asia pannaan vireille vähän aikaa avioeroasian ratkaisemisen jälkeen.⁵⁴

Jotta saadaan selville, minkä jäsenvaltion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään avio-osituksen, tulee aviovarallisuusasetuksen 5 artiklan nojalla soveltaa Bryssel IIa -asetusta. EU:n jäsenvaltion tuomioistuimen tulee ratkaista toimivaltakysymys ensisijaisesti Bryssel IIa -asetuksen nojalla riippumatta siitä, onko asia maantieteellisesti EU:n sisäinen vai onko avioliitolla liittyviä EU:n jäsenvaltion lisäksi myös asetuksen soveltamisalan ulkopuolisiin valtioihin⁵⁵. Vaikka avioeromenettelyssä olisi osapuolena henkilö, joka ei asu minkään jäsenvaltion alueella eikä ole minkään jäsenvaltion kansalaisen, jäsenvaltioiden tuomioistuimet

⁵³ Bonomi: The Regulation on Matrimonial Property and Its Operation in Succession Cases, s. 80

⁵⁴ Helin & Kempainen: Kansainvälisten parien varallisuussuhteita koskevat neuvoston asetukset: Arviomuistio asetuksia täydentävästä kansallisesta sääntelystä, s. 17.

⁵⁵ EUT C-68/07, kohta 28. Ks. myös Mikkola. Kansainvälinen avioero ja tuomioistuimen toimivalta Bryssel II -asetuksen nojalla, s. 4 sekä Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus s. 230.

eivät voi ratkaista toimivaltakysymystä oman kansallisen lainsäädäntönsä nojalla⁵⁶. Jos EU:n jäsenvaltiossa tulee vireille kansainvälistä avioeroa ja siten myös kansainvälistä avio-ositusta koskeva asia, sen tulee ratkaista kansainvälinen toimivaltansa nimenomaan aviovarallisuusasetuksen ja Bryssel IIa -asetuksen nojalla, ei omien kansallisten lainvalintasäännösten perusteella⁵⁷. Minnan ja Jean-Lucin tapauksella on kuitenkin liityntöjä ainoastaan EU:n jäsenvaltioihin, joten Minnan ei tarvitse pohtia sitä, soveltuuko asetus hänen tilanteeseensa. Kansainvälinen toimivaltakysymys ratkaistaan yksinomaan aviovarallisuusasetuksen ja Bryssel IIa -asetuksen nojalla, koska sillä on etusija suhteessa jäsenvaltioiden kansallisiin toimivaltasäännöksiin.

Pääsääntö: Bryssel IIa -asetuksen 3 artikla

Bryssel IIa -asetuksen 3 artiklassa säädetään tuomioistuimen yleisestä kansainvälisestä toimivallasta avioliiton purkamista koskevissa asioissa. Artiklassa määritellään, minkä jäsenvaltion tuomioistuimella on kansainvälinen toimivalta käsitellä avioero, ei yksittäistä toimivaltaista tuomioistuinta jäsenvaltion sisällä⁵⁸. Bryssel IIa -asetuksen 3 artiklan mukaan jäsenvaltio on toimivaltainen käsittelemään puolisojen avioeroa koskevan asian, jos:

1. Puolisoiden asuinpaikka on kyseisessä jäsenvaltiossa.
2. Puolisoiden viimeinen asuinpaikka oli kyseisessä jäsenvaltiossa, jos toinen puolisoista asuu siellä edelleen.
3. Vastaajan asuinpaikka on kyseisessä jäsenvaltiossa.
4. Jommankumman puolison asuinpaikka on kyseisessä jäsenvaltiossa, jos puoliset jättävät yhteisen hakemuksen.

⁵⁶ Bariatti: Cases and Materials on EU Private International Law, s. 1075

⁵⁷ EUT C-68/07 sekä Kuisma: Kansainvälis-yksityisoikeudellisen perheoikeuden eurooppalaistuminen: Esimerkkinä kansainväliset avioerot, s. 780.

⁵⁸ Kun puhutaan siitä, mikä jäsenvaltion yksittäinen tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään tiettyä asiaa, puhutaan sekä asiallisesta, että alueellisesta toimivallasta. Tuomioistuimen asiallinen ja alueellinen toimivalta määräytyvät jäsenvaltion oman kansallisen lainsäädännön mukaan. Asiallista toimivaltaa koskevat säännökset määrittävät, mihin eri tuomioistuimiin oikeusasiat jakautuvat niiden laadun perusteella. Tällä tarkoitetaan sitä, kuuluvatko oikeusjutut erityistuomioistuimiin (markkinaoikeus, vakuutus oikeus, työtuomioistuin ja valtakunnanoikeus), hallintotuomioistuimiin (hallinto-oikeus ja korkein hallinto-oikeus) vai yleistuomioistuimiin (käräjäoikeus, hovioikeus ja korkein oikeus). Alueellinen toimivalta tarkoittaa puolestaan asioiden jakamista niiden paikantamisen perusteella niiden tuomioistuinten kesken, jotka ovat asiallisen toimivallan suhteen samanarvoisia. Tuomioistuimen toimivallasta enemmän ks. Lappalainen: Prosessioikeus, osa II, luku 4.

5. Hakijan asuinpaikka on kyseisessä jäsenvaltiossa ja hän on asunut siellä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen hakemuksen tekemistä.
6. Hakijan asuinpaikka on kyseisessä jäsenvaltiossa ja hän on asunut siellä vähintään kuuden kuukauden ajan välittömästi ennen hakemuksen tekemistä ja hän on myös kyseisen jäsenvaltion kansalainen.
7. Kummatkin puoliset ovat kyseisen jäsenvaltion kansalaisia.

Suurin osa tuomioistuimen kansainvälisen toimivallan perustavista liittymistä perustuu puolisoiden asuinpaikkaan. Asuinpaikan käsitettä käsitellään tarkemmin luvussa 4. Aviovarallisuusasetuksen 5.2 artiklassa on kuitenkin säädetty poikkeuksista, jotka vaikuttavat Bryssel Iia -asetuksen 3 artiklan toimivaltasäännösten soveltamiseen, kun kyse on tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta suorittaa avio-ositus. Aviovarallisuusasetuksen 5.2 artiklan mukaan tuomioistuimen toimivalta aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa edellyttää puolisoiden sopimusta, jos tuomioistuin, jonka ratkaistavaksi avioeroa koskeva hakemus jätetään, on:

1. Sellaisen jäsenvaltion tuomioistuin, jossa on hakijan asuinpaikka ja jossa hän on asunut vähintään vuoden ajan välittömästi ennen hakemuksen jättämistä.
2. Sellaisen jäsenvaltion tuomioistuin, jonka kansalainen hakija on ja jossa on hänen asuinpaikkansa ja jossa hän on asunut vähintään kuuden kuukauden ajan välittömästi ennen hakemuksen jättämistä.

Aviovarallisuusasetuksen 5.2 artikla sulkee suoraan pois kaksi Bryssel Iia -asetuksen 3 artiklassa mainituista toimivaltaperusteista. Tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa käsitellä avio-ositus ei voida perustaa Bryssel Iia -asetuksen 3 artiklan 5 ja 6 kohtiin, jos puoliset eivät ole tehneet asiasta erillistä sopimusta.

Miten toimivalta määräytyisi Minnan ja Jean-Lucin tapauksessa? Minna on Suomen ja Jean-Luc Ranskan kansalainen. Minnalla on asuinpaikka Italiassa ja Jean-Lucilla Ranskassa. Bryssel Iia -asetuksen mukaiset vaihtoehdot toimivaltaiselle tuomioistuimelle, kun on huomioitu myös aviovarallisuusasetuksen 5.2 artiklan rajoitukset, ovat:

1. Puolisoiden asuinpaikan tuomioistuin.
2. Puolisoiden viimeisimmän asuinpaikan tuomioistuin, jos toinen puolisoista asuu siellä edelleen.

3. Vastaajan asuinpaikan tuomioistuin.
4. Jommankumman puolison asuinpaikan tuomioistuin, jos puoliset jättävät yhteisen hakemuksen.
5. Hakijan asuinpaikan tuomioistuin ja hän on asunut siellä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen hakemuksen tekemistä.
6. Kummankin puolisoitten kansalaisuusvaltion tuomioistuin.

Kohdat 1, 4 ja 6 eivät sovellu Minnan ja Jean-Lucien tilanteeseen: he eivät asu samassa valtiossa (kohta 1), he eivät jätä yhteistä hakemusta (kohta 4) ja he eivät ole saman valtion kansalaisia (kohta 6). Kohdat 2, 3 ja 5 puolestaan soveltuvat. Bryssel IIa -asetuksen 3 artiklan ja aviovarallisuusasetuksen 5 artiklan nojalla Italian tai Ranskan tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan osituksen ja käsittelemään Minnan ja Jean-Lucien avioeron ja siten myös suorittamaan avio-osituksen. Toimivalta perustuu seuraaviin seikkoihin:

8. Minnan ja Jean-Lucien viimeinen asuinpaikka oli Italiassa, ja Minna asuu siellä edelleen (kohta 2, puolisoitten viimeinen asuinpaikka oli kyseisessä jäsenvaltiossa, jos toinen puolisoista asuu siellä edelleen).
9. Jean-Lucien asuinpaikka on Ranskassa (kohta 3, vastaajan asuinpaikka on kyseisessä jäsenvaltiossa).
10. Minnan asuinpaikka on Italiassa ja hän on asunut siellä vähintään vuoden ennen hakemuksen tekemistä (kohta 5, hakijan asuinpaikka on kyseisessä jäsenvaltiossa ja hän on asunut siellä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen hakemuksen tekemistä).

Bryssel IIa -asetuksen 3 artiklassa on hyväksytty useita erilaisia liittymiä kansainvälisen toimivallan perusteeksi⁵⁹. Se, miten tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta määräytyy, kun sopivia vaihtoehtoja on useampi kuin yksi, käsitellään kappaleessa 2.4. Koska vaihtoehtoja toimivaltaiselle tuomioistuimelle on useampi kuin yksi, Bryssel IIa -asetus mahdollistaa tietynlaisen *forum shopping* -ilmiön eli oikeuspaikkakeinottelun. Oikeuspaikkakeinottelulla tarkoitetaan sitä, että kantajalla on mahdollisuus saattaa oikeusprosessi vireille useamman valtion tuomioistuimessa ja vaikuttaa tuomioistuimen lopputulokseen valitsemalla hänen

⁵⁹ Lisää esimerkkejä Bryssel IIa -asetuksen 3 artiklan mukaisten toimivaltasäännösten soveltamisesta ks. Käytännön opas Bryssel IIa -asetuksen soveltamiseen s. 13–14.

kannaltaan paras tuomioistuin.⁶⁰ On kuitenkin tärkeä huomata, että vaikka avioeroasia laitetaan vireille Italiassa, ositukseen ei välttämättä sovelleta Italian lakia. Ositukseen sovellettava laki on tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta erillinen kysymys, jota käsitellään myöhemmin luvussa 3. Näin ollen Bryssel Iia -asetuksen mahdollistama oikeuspaikan valinta ei näyttäisi muodostavan kovinkaan ongelmallista *forum shopping* -ilmiötä, sillä toimivaltainen tuomioistuin ei määrittele ositukseen sovellettavaa lakia⁶¹. Tällöin kantaja ei pysty ennakoimaan tuomioistuimen ratkaisua valitsemalla sen valtion tuomioistuinta, jonka kansallinen lainsäädäntö on kantajalle itselleen suotuisin.⁶²

Bryssel Iia -asetuksen nojalla määräytyvien toimivaltaisten tuomioistuimen vaihtoehtojen välillä ei ole minkäänlaista hierarkiaa. Mikäli asetuksen nojalla useamman valtion tuomioistuin on toimivaltainen, puolisoilla on mahdollisuus valita, minkä valtion tuomioistuimen käsiteltäväksi hän asiansa vie.⁶³ Tapauksessa *Hadadi v. Hadadi* EUT otti erikseen kantaa siihen, onko toimivaltaisten jäsenvaltioiden välillä olemassa hierarkiaa, jos toimivaltaisia tuomioistuimia on Bryssel Iia -asetuksen 3 artiklan nojalla useampi kuin yksi. EUT totesi ratkaisussaan, että jos useampi tuomioistuin on asetuksen 3 artiklan nojalla toimivaltainen käsittelemään avioeron, puoliset voivat vapaasti valita sen jäsenvaltion tuomioistuimen, jossa haluavat panna oikeudenkäynnin vireille.⁶⁴

Bryssel Iia -asetuksen 3 artiklan nojalla Minna voi jättää avioerohakemuksensa joko Italian tai Ranskan tuomioistuimeen ja kumpikin olisi toimivaltainen käsittelemään Minnan ja Jean-Lucin avioeron ja suorittamaan avio-osituksen. Kun avioerohakemus saapuu tuomioistuimeen, sen on Bryssel Iia -asetuksen 18 artiklan mukaan viran puolesta tutkittava, onko se toimivaltainen käsittelemään avioeron.

⁶⁰ Mikkola: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus, s. 27.

⁶¹ Ositukseen sovellettavan laki määräytyy eri säännösten nojalla kuin toimivaltainen tuomioistuin. Ositukseen sovellettavan lain määräytymistä käsitellään luvussa 3.

⁶² Toki tulee ottaa huomioon, ettei oikeuspaikkakeinottelua harjoiteta vain siksi, että pyrittäisiin saattamaan asia sen kansallisen lainsäädännön piiriin, joka on itselleen suotuisin. Oikeuspaikalla on luonnollisesti merkitystä prosessin yleiseen etenemiseen. Se vaikuttaa siihen, kuinka helppoa osallistuminen oikeuskäsittelyyn on ja miten sujuvasti esimerkiksi todisteita voidaan esittää. Myös nämä ovat syitä, joiden vuoksi osapuolet voivat haluta oikeuskäsittelyn tapahtuvan jossakin tiettyssä valtiossa.

⁶³ Käytännön opas Bryssel Iia -asetuksen soveltamiseen, s. 11.

⁶⁴ EUT C-168/08, kohta 65 sekä *Bariatti*: *Cases and Materials on EU Private International Law*, s. 244.

Tiivistetysti voidaan todeta, että sillä jäsenvaltion tuomioistuimella, jossa puolisoiden avioeroasia on vireillä, on ilman erillistä sopimusta kansainvälinen toimivalta käsitellä myös kansainvälistä avioero-ositusta koskevat kysymykset, kuitenkin vain silloin, jos tuomioistuin, jossa avioeroa käsitellään, on:

1. Puolisoiden asuinpaikan tuomioistuin.
2. Puolisoiden viimeisimmän asuinpaikan tuomioistuin, jos toinen puolisoista asuu siellä edelleen.
3. Vastaajan asuinpaikan tuomioistuin.
4. Jommankumman puolison asuinpaikan tuomioistuin, jos puoliset jättävät yhteisen hakemuksen.
5. Hakijan asuinpaikan tuomioistuin ja hän on asunut siellä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen hakemuksen tekemistä.
6. Kummankin puolisoiden kansalaisuusvaltion tuomioistuin.

2.3 Kansainvälinen toimivalta suorittaa jäämistöositus

Kun puoliso kuolee, avioliitto päättyy ja eloonjääneen puolison ja kuolleen puolison välillä voi olla suotavaa purkaa lesken ja kuolleen puolison välillä vallinnut aviovarallisuussuhde, eli suorittaa jäämistöositus. Vaikka jäämistöositus suoritetaan ennen perinnönjakoa ja se on perinnönjaosta erillinen kokonaisuus, se suoritetaan hyvin usein perinnönjaon yhteydessä⁶⁵. Siksi onkin johdonmukaista, että aviovarallisuusasetuksen 4 artiklan mukaan, jos jäsenvaltion tuomioistuimessa pannaan vireille puolison perimystä koskeva kanne perintöasetuksen nojalla, kyseisen valtion tuomioistuimella on kansainvälinen toimivalta ratkaista kyseiseen perintöasiaan liittyvät aviovarallisuussuhteita koskevat kysymykset.

Aviovarallisuusasetuksessa ei erikseen täsmennetä, mitä tarkoitetaan sillä, että aviovarallisuussuhteita koskevat kysymykset liittyvät perintöasiaan. Kuten avioero-osituksenkin kohdalla ja samoin perustein, tutkielmassa on omaksuttu se näkökulma, että

⁶⁵ Suomen lain mukaan, jos perittävä oli naimisissa, ennen perinnönjakoa on toimitettava ositus. On hyvin tavallista, että kuolinpesän jaosta vastaava pesänjakaja määrätään toimittamaan sekä ositus että perinnönjako. Tästä ks. Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus, s. 615–616. Osituksesta ja perinnönjaosta laaditaan usein yksi asiakirja, nimeltään ositus- ja perinnönjakokirja. Siihen on ensin kirjattu ositus ja tämän jälkeen perinnönjako. ks. Asianajotoimisto Amos Oy:n viralliset verkkosivut, Ositus- ja perinnönjakokirja.

jäämistöosituksen katsotaan hyvin matalalla kynnyksellä liittyvän perintöasiaan, jolloin jäämistöosituksen voisi suorittaa sama tuomioistuin, jossa perintöasiaa käsitellään.

Perintöasetuksen pääsääntö tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta on hyvin yksinkertainen. Perintöasetuksen 4 artiklan mukaan sen jäsenvaltion tuomioistuimet, jossa perittävän asuinpaikka oli kuolinhetkellä, ovat toimivaltaisia antamaan ratkaisun perimyksestä kokonaisuudessaan. Toisin sanoen, jos puoliso kuolee Ranskassa, jossa hänellä on asuinpaikka, Ranskan tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään perimyksen ja suorittamaan jäämistöosituksen. Henkilöllä voi olla olemassa vain yksi perintöasetuksen 4 artiklassa tarkoitettu asuinpaikka. Tätä ja asuinpaikan käsitettä yleisesti käsitellään myöhemmin luvussa 4. Myös perimystä koskevissa asioissa, tuomioistuimen on viran puolesta tutkittava, onko sillä kansainvälinen toimivalta käsitellä asia⁶⁶.

Mitä sitten tapahtuu tilanteissa, joissa perittävällä ei ollut kuollessaan asuinpaikkaa EU:n jäsenvaltiossa? Perintöasetuksen toimivaltasäännöksissä on huomioitu se, että kuolleella puolisollla ei välttämättä ole asuinpaikkaa EU:n jäsenvaltiossa, vaikka puoliso olisi ollut EU:n jäsenvaltion kansalainen. Näitä tilanteita varten perintöasetukseen on otettu toissijaista kansainvälistä toimivaltaa ja varatoimivaltaa koskevat säännökset.

Toissijaisesta kansainvälisestä toimivallasta säädetään perintöasetuksen 10 artiklassa. Sen mukaan, kun perittävän asuinpaikka hänen kuollessaan ei sijaitse missään jäsenvaltiossa, sen jäsenvaltion tuomioistuin, jossa jäämistöomaisuutta sijaitsee, on toimivaltainen tekemään ratkaisun perimyksestä kokonaisuudessaan, jos:

- a. perittävä oli kuollessaan kyseisen jäsenvaltion kansalainen; tai
- b. perittävän edellinen asuinpaikka oli tuossa jäsenvaltiossa edellyttäen, että ajankohtana, jona asia tuli tuomioistuimessa vireille, ei ole kulunut yli viittä vuotta siitä, kun tuo asuinpaikka muuttui.⁶⁷

Selvennetään a- ja b-kohtia esimerkeillä:

⁶⁶ Perintöasetus 15 artikla.

⁶⁷ On tärkeä huomata, että 10.1 artiklan b-kohdassa tarkoitettu viiden vuoden kriteeri ei liity siihen, kuinka kauan perittävä oli asunut jäsenvaltiossa, vaan pois muuttamisen ja asian vireilletulo ajankohdan väliseen aikaan.

Esimerkki 1: *Kirsi ja Pasi ovat Suomen kansalaisia. He avioituivat vuonna 2020 ja muuttivat samana vuonna Tunisiaan. Pasi kuoli vuonna 2023. Minkään EU:n jäsenvaltion tuomioistuin ei ole toimivaltainen käsittelemään Pasin perimystä eikä suorittamaan jäämistöositusta perintöasetuksen 4 artiklan nojalla, sillä Pasilla ei ollut kuollessaan asuinpaikkaa EU:n jäsenvaltiossa. Perintöasetuksen 10.1 artiklan a-kohdan mukaan suomalainen tuomioistuin on kuitenkin toimivaltainen tekemään ratkaisun Pasin perimyksestä kokonaisuudessaan ja suorittamaan jäämistöosituksen, koska Pasi oli kuollessaan jäsenvaltion, eli Suomen kansalainen.*

Esimerkki 2: *Australian kansalaiset Cooper ja Ava avioituivat vuonna 2020 ja muuttivat Suomeen samana vuonna. Vuonna 2023 Cooper ja Ava kuitenkin muuttivat takaisin Australiaan. Ava menehtyi vuonna 2024. Minkään EU:n jäsenvaltion tuomioistuin ei ole toimivaltainen käsittelemään Avan perimystä eikä suorittamaan jäämistöositusta perintöasetuksen 4 artiklan taikka 10.1 artiklan a-kohdan nojalla, sillä Avalla ei ollut kuollessaan asuinpaikkaa jäsenvaltiossa, eikä Ava ole jäsenvaltion kansalainen. Ava kuitenkin kuoli alle 5 vuotta sen jälkeen, kun Ava ja Cooper muuttivat takaisin Australiaan Suomesta. Perintöasetuksen 10.1 artiklan b-kohdan nojalla suomalainen tuomioistuin on toimivaltainen tekemään ratkaisun Avan perimyksestä kokonaisuudessaan ja suorittamaan jäämistöosituksen, koska asuinpaikka on vaihtunut alle 5 vuotta ennen kuolemaa.*

On tärkeä huomata, että perintöasetuksen 10.1 artiklan a- ja b-kohtien välillä ei ole hierarkiaa. Tämä tarkoittaa sitä, että kyseistä säännöstä sovellettaessa useamman jäsenvaltion tuomioistuin voi olla toimivaltainen käsittelemään perimystä ja suorittamaan jäämistöosituksen.

Havainnollistetaan tilannetta esimerkillä:

Meri on avioitunut suomalaisen Kallen kanssa vuonna 2020. Meri on Suomen kansalainen, joka asuu Maltalla. Merillä on Suomessa kesämökki ja omakotitalo Maltalla. Meri muuttaa Maltalta Kiinaan vuonna 2025 ja menehtyy vuonna 2026. Merillä on vuoden aikana muodostunut asuinpaikka Kiinaan. Mikään jäsenvaltion tuomioistuin ei ole toimivaltainen perintöasetuksen 4 artiklan mukaan, koska Merillä ei ollut EU:n jäsenvaltiossa asuinpaikkaa kuollessaan. Sekä Suomen että Maltaan

tuomioistuimet ovat perintöasetuksen 10.1 artiklan nojalla toimivaltaisia käsittelemään Merin perimystä koskevan asian ja siten myös suorittamaan jäämistö-osituksen. Suomen tuomioistuin on toimivaltainen perintöasetuksen 10.1 artiklan a-kohdan mukaan, koska Merillä oli Suomessa omaisuutta ja hän oli Suomen kansalainen. Maltan tuomioistuin on puolestaan toimivaltainen perintöasetuksen 10.1 artiklan b-kohdan nojalla, sillä Merillä on omaisuutta Maltalla ja Merin edellinen asuinpaikka oli siellä, ja asuinpaikan vaihtumisesta on alle viisi vuotta.

Edelleen perintöasetuksen 10.2 artiklan mukaan, jollei mikään jäsenvaltion tuomioistuin ole toimivaltainen 10.1 artiklan nojalla, sen jäsenvaltion tuomioistuimet, jossa jäämistöomaisuutta sijaitsee, ovat kuitenkin toimivaltaisia tekemään ratkaisun kyseisestä omaisuudesta. Tämä tarkoittaa sitä, että jos kuolleella puolisoilla on omaisuutta jonkun jäsenvaltion alueella, jossakin EU-valtiossa on tuomioistuin, joka on toimivaltainen tekemään ratkaisun ainakin siellä sijaitsevan omaisuuden osalta⁶⁸. Näin ollen omaisuuden sijaintivaltion tuomioistuimella olisi kansainvälinen toimivalta suorittaa myös jäämistöositus.

Oikeuskirjallisuudessa on kritisoitu perintöasetuksen 10.2 artiklan soveltamista aviovarallisuussuhteisiin. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että on vaikea ymmärtää, miksi sen jäsenvaltion tuomioistuimella, jossa kuolleen puolison omaisuus sijaitsee, olisi kansainvälinen toimivalta suorittaa jäämistöositus.⁶⁹ Aviovarallisuusasetuksen 4 artikla on kuitenkin sanamuodoltaan selkeä: jos puolison perimystä koskeva asia liittyy aviovarallisuussuhteisiin, perimystä käsittelevällä tuomioistuimella on kansainvälinen toimivalta käsitellä myös aviovarallisuussuhteita koskevat kysymykset. Perintöasetuksen 10.2 artiklan soveltamistilanteissa herää kuitenkin kysymys siitä, minkä jäsenvaltion tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan jäämistöosituksen, jos kuolleella puolisoilla oli omaisuutta useassa eri jäsenvaltiossa, jolloin useamman eri jäsenvaltion tuomioistuin olisi toimivaltainen. Ratkaistaisiinko toimivaltakysymys siten, että sen jäsenvaltion tuomioistuin, jossa omaisuutta eniten sijaitsee, voisi ottaa myös jäämistöosituksen käsiteltäväksi? Vai olisiko tosiaan jokainen jäsenvaltio, jossa omaisuutta sijaitsee, toimivaltainen suorittamaan myös jäämistöosituksen ja asianosaiset saisivat valita, minkä jäsenvaltion tuomioistuimen ratkaistavaksi saattava

⁶⁸ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 860.

⁶⁹ Bonomi: The Regulation on Matrimonial Property and Its Operation in Succession Cases, s. 82.

aviovarallisuussuhteita koskevat kysymykset? Tätä tutkielmaa kirjoitettaessa ei vielä pystytä vastaamaan näihin kysymyksiin. Kysymyksiin tulee hakea vastauksia esimerkiksi EUT:n aihetta koskevasta oikeuskäytännöstä, jota ei vielä tänä päivänä ole olemassa.

Viimeinen keino löytää toimivaltainen tuomioistuin käsittelemään perimystä ja suorittamaan jäämistöosituksen on perintöasetuksen varatoimivaltasäännös. Perintöasetuksen 11 artiklan mukaan, jollei mikään jäsenvaltion tuomioistuin ole toimivaltainen perintöasetuksen 4 tai 10 artikloiden nojalla, jäsenvaltion tuomioistuimet voivat poikkeuksellisesti tehdä ratkaisun perintöasiassa, jos menettelyä ei voida kohtuudella panna vireille tai toteuttaa taikka jos se olisi mahdotonta toteuttaa kolmannessa valtiossa, johon asialla on läheinen liittymä. Lisäedellytyksenä kuitenkin on, että asialla on oltava riittävä liittymä siihen jäsenvaltioon, jonka tuomioistuimessa asia pannaan vireille. Säännös on otettu asetukseen niitä tilanteita varten, joissa perimystä ja jäämistöositusta koskevia asioita olisi mahdoton tai kohtuuttoman hankala saada vireille tai viedä päätökseen kolmannessa valtiossa, johon asialla on läheinen liittymä. Tällaisia tilanteita voi syntyä esimerkiksi silloin, jos kolmas valtio on sodassa⁷⁰. Kyse on kuitenkin viimesijaisesta vaihtoehdosta, ja varatoimivaltaa voidaan käyttää poikkeuksellisessa tilanteessa vain, jos millään tuomioistuimella ei ole kansainvälistä toimivaltaa 4 tai 10 artiklan nojalla. Toimivaltaisella tuomioistuimella on myös oltava jonkinlainen yhteys käsiteltävään asiaan.⁷¹

Vaikka perintöasetuksen 11 artikla on tarkoitettu viimesijaiseksi vaihtoehdoksi, sen soveltaminen voisi hyvinkin tulla kyseeseen esimerkiksi Ukrainassa tai Israelissa oleskelevien suomalaisten tilanteisiin. Sekä Ukraina⁷², että Israel⁷³ ovat tällä hetkellä sodassa ja kumpikaan valtio ei ole EU:n jäsenvaltio tai osallistu aviovarallisuusasetuksen soveltamiseen. Mikäli Suomen kansalaisella on ollut kuollessaan asuinpaikka Ukrainassa tai Israelissa yli viiden vuoden ajan ja kaikki henkilön omaisuus sijaitsee kyseisessä valtiossa, mikään jäsenvaltion tuomioistuin ei olisi perintöasetuksen 4 tai 10 artiklan nojalla toimivaltainen käsittelemään tämän Suomen kansalaisen perimystä. Mikäli katsottaisiin, että Suomen tuomioistuimella on

⁷⁰ Perintöasetuksen johdanto-osa, kohta 31 sekä Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 860.

⁷¹ Heikinsalmi: EU:n perintöasetus yhtenäistää tuomioistuimen toimivaltaa ja lainvalintaa koskevat säännökset jäsenvaltiossa, s. 835.

⁷² Suomen ulkoministeriön viralliset verkkosivut, Venäjän hyökkäys Ukrainaan.

⁷³ Kokkonen: Mistä Gazan sodassa on kysymys – 5 kysymystä ja vastausta. Yle 2023.

riittävän läheinen yhteys menehtyneen henkilön perimystä koskevaan asiaan pelkästään kansalaisuuden perusteella, suomalaisella tuomioistuimella voisi olla toimivalta käsitellä perimystä koskeva asia ja suorittaa jäämistöositus perintöasetuksen 11 artiklan nojalla sotatilaan vedoten.

2.4 Vireilläolovaikutus eli *lis pendens*

Aviovarallisuusasetuksen, Bryssel Iia -asetuksen ja perintöasetuksen yhtenä tarkoituksena on välttää päällekkäisiä prosesseja asioiden käsittelyn sujuvoittamiseksi. Esimerkiksi Bryssel Iia -asetuksen 3 artiklan ja perintöasetuksen 10 artiklan nojalla useampi jäsenvaltio voi olla toimivaltainen käsittelemään ositusta koskevan asian, jolloin on erityisen tärkeää, että aviovarallisuusasetuksessa säädetään vireilläolovaikutuksesta eli *lis pendens* -vaikutuksesta⁷⁴.

Aviovarallisuusasetuksen 17.1 artiklan mukaan, jos eri jäsenvaltioiden tuomioistuimissa pannaan samojen asianosaisten välillä vireille samaa asiaa koskevia kanteita, muiden tuomioistuinten kuin sen, jossa asia on pantu vireille ensimmäisenä, on omasta aloitteestaan keskeytettävä asian käsittely, kunnes on ratkaistu, että tuomioistuin, jossa asia on pantu ensimmäisenä vireille, on toimivaltainen. Käytännössä 17.1 artikla tarkoittaa sitä, että jos eri jäsenvaltioiden tuomioistuimissa nostetaan samojen asianosaisten välillä samaa asiaa koskevia kanteita, sellaisen tuomioistuimen, jossa kanne on nostettu myöhemmin, on lopetettava asian käsittely. *Lis pendens* -määräyksen nojalla tapahtunut asian käsittelyn keskeytyminen on voimassa siihen asti, kunnes on selvitetty, että se tuomioistuin, jossa kanne on alun perin nostettu, on asiassa toimivaltainen. Mikäli sillä tuomioistuimella, jossa kanne ensimmäisenä nostettiin, on kansainvälinen toimivalta käsitellä asia, muiden tuomioistuinten on jätettävä asia tutkimatta. Jos tällä tuomioistuimella ei olekaan kansainvälistä toimivaltaa käsitellä asiaa, voidaan sama kanne nostaa toisen jäsenvaltion tuomioistuimessa.⁷⁵

Lis pendens -määräys on säännös, jonka mukaan asian tultua yhdessä tuomioistuimessa vireille, muiden tuomioistuinten tulee pidättäytyä ottamasta samaa asiaa käsiteltäväkseen⁷⁶. *Lis pendens*

⁷⁴ Mikkola: Kansainvälinen avioero ja tuomioistuimen toimivalta Bryssel II -asetuksen nojalla, s. 5.

⁷⁵ Mikkola: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus, s. 164–165.

⁷⁶ Tieteen termipankki. Oikeustiede: vireilläolovaikutus (*lis pendens*).

-vaikutuksen antaminen toisessa valtiossa meneillään olevalle oikeudenkäynnille on tärkeä keino, kun pyritään välttämään päällekkäisiä prosesseja, prosesseista johtuvia kustannuksia sekä keskenään yhteen sopimattomia päätöksiä⁷⁷.

Tarkastellaan *lis pendens* -määräyksen merkitystä tuomioistuimen kansainvälisessä toimivallassa kappaleessa 2.2 esitellyn Minnaa ja Jean-Lucia koskevan esimerkin⁷⁸ avulla:

Minna on nyt selvittänyt, että hän voi jättää avioerohakemuksen joko Italian tai Ranskan tuomioistuimeen. Minna ei kuitenkaan osaa päättää, kumpaan tuomioistuimeen hän avioerohakemuksen lähettää ja päättää lähettää avioerohakemuksen postitse sekä Ranskan että Italian tuomioistuimeen. Avioerohakemus saapuu Italian tuomioistuimeen 1.12.2023 ja Ranskan tuomioistuimeen 2.12.2023. Miten tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta määräytyy, jos sama asia on vireillä useammassa tuomioistuimessa?

Aviovarallisuusasetuksen 17.1 artiklan nojalla Ranskan tuomioistuimen on jätettävä Minnan tekemä avioerohakemus tutkimatta, koska avioeroasia on laitettu ensin vireille Italiassa, ja Italian tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään avio-ositusta koskevan asian. Mikäli avioerohakemus olisi saapunut ensin Ranskan tuomioistuimeen, puolestaan Italian tuomioistuimen tulisi jättää asia tutkimatta.

Lis pendens -vaikutuksella voisi käytännössä olla merkitystä myös esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa perittävällä ei ollut kuollessaan perintöasetuksen 4 artiklassa asuinpaikkaa EU:n jäsenvaltiossa ja tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta tulee määritellä perintöasetuksen 10 artiklan nojalla. Havainnollistetaan tilannetta esimerkillä:

Mikalla on sekä Saksan että Ranskan kansalaisuus ja hän omistaa kiinteistön kummassakin jäsenvaltiossa. Mika asui kuollessaan Norjassa. Perintöasetuksen 10.1

⁷⁷ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 118.

⁷⁸ Kertaus esimerkistä: *Minna on Suomen kansalainen ja hän on naimisissa Jean-Lucin kanssa, joka on Ranskan kansalainen. Minna ja Jean-Luc on vihitty Suomessa vuonna 2020. Minna ja Jean-Luc muuttivat yhdessä Italiaan vuonna 2020, mutta Jean-Luc muutti takaisin Ranskaan vuonna 2021 työnsä takia. Jean-Lucille on muodostunut asuinpaikka Ranskaan ja Minnalla Italiaan. Vuonna 2023 Minna on ja päättää hakea avioeroa. Minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään Minnan ja Jean-Lucin avioeron?*

artiklan mukaan, kun perittävän asuinpaikka hänen kuollessaan ei sijaitse missään jäsenvaltiossa, niiden jäsenvaltioiden tuomioistuimet, jossa jäämistöomaisuutta sijaitsee, ovat toimivaltaisia tekemään ratkaisun perimyksestä kokonaan, jos perittävä oli kuollessaan kyseisen jäsenvaltion kansalainen. Tässä tapauksessa Mikalla on omaisuutta sekä Ranskassa että Saksassa ja hän on kummankin valtion kansalainen. Näin ollen sekä Ranskan että Saksan tuomioistuin on toimivaltainen ja asia tulee käsitellä sen valtion tuomioistuimessa, jossa asia tuli ensin vireille.

Lis pendens -vaikutuksen avulla määräytyy lopullisesti se, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään avio- tai jäämistöositusta koskevan asian, jos asia on pantu vireille useassa eri tuomioistuimessa. Avio- tai jäämistöositusta koskevia kysymyksiä ei näin ollen voi saattaa useamman eri tuomioistuimen käsiteltäväksi, vaikka vaihtoehtoja toimivaltaiselle tuomioistuimelle olisikin useampi.

2.5 Mahdollisuus sopia toimivaltaisesta tuomioistuimesta

Perheoikeus on suurelta osin indispositiivista, eli pakottavaa lainsäädäntöä⁷⁹. Pakottavalla lainsäädännöllä tarkoitetaan sitä, että asianosaiset eivät voi sopia asioista eri tavalla, kuin laki määrää. Jos laissa lukee, että laskulle on annettava maksuaikaa vähintään 30 päivää, myyjä ja ostaja eivät voi sopia, että maksuaika olisikin vain 15 päivää. Indispositiivisen lainsäädännön vastakohta on dispositiivinen lainsäädäntö, eli tahdonvaltainen lainsäädäntö. Tahdonvaltainen lainsäädäntö on puolestaan sellaista, jossa asianosaiset voivat sopia eri tavalla, kuin laki määrää.⁸⁰ Esimerkiksi, jos laissa lukee, että myyjän ja ostajan välisessä laskutuksessa on käytettävä seitsemän prosentin viivästyskorkoa, he voivat sopia viivästyskoron olevan kymmenen prosenttia.

Aviovarallisuusasetuksessa annetaan puolisoille mahdollisuus ennakollisesti sopia toimivaltaisesta tuomioistuimesta. Kun puoliset sopivat ennakollisesti siitä, minkä jäsenvaltion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään avio- tai jäämistöositusta koskevan asian, he määrittelevät etukäteen sen, mikä oikeuspaikka tulee olemaan. Oikeuspaikalla tarkoitetaan sitä

⁷⁹ Kangas: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 273.

⁸⁰ Lappalainen: Prosessioikeus, Luku I Johdatus prosessioikeuteen – Kappale 2. Prosessin pääajit ja tehtävät - Dispositiivinen riita-asia ja indispositiivinen riita-asia.

tuomioistuinta, jossa asia tullaan käsittelemään⁸¹. Oikeuspaikkasopimus eli prorogaatiosopimus tuottaa kansainvälisen toimivallan yksinomaan sille jäsenvaltiolle, jonka toimivallasta puoliset ovat keskenään sopineet. On tärkeä huomata, että puoliset voivat nimenomaan sopia vain siitä, että jokin tietty valtio on toimivaltainen, ei siitä, että jokin tietty tuomioistuin jäsenvaltion sisällä on toimivaltainen⁸². Aviovarallisuusasetuksessa puolisuuden mahdollisuutta ennakkollisesti sopia toimivaltaisesta tuomioistuimesta on kuitenkin rajoitettu hyvin vahvasti.

Aviovarallisuusasetuksen 7 artiklan mukaan puoliset saavat sopia oikeuspaikasta vain niissä tilanteissa, joissa mikään jäsenvaltion tuomioistuin ei ole toimivaltainen käsittelemään ositusta aviovarallisuusasetuksen 4 tai 5 artiklan nojalla, eli jos toimivaltaista tuomioistuinta ei löydy perintöasetuksen tai Bryssel I -asetuksen toimivaltasäännösten nojalla. Jos toimivaltaista tuomioistuinta ei paikanneta perintöasetuksen 4, 10 ja 11 artikloiden tai Bryssel I -asetuksen 3 artiklan avulla, tulee sovellettavaksi aviovarallisuusasetuksen 6 artikla. Koska puoliset eivät saa valita toimivaltaista tuomioistuinta silloin, kun toimivaltainen tuomioistuin on löytynyt Bryssel I -asetuksen tai perintöasetuksen säännösten nojalla, pystytään varmistamaan se, että toisiinsa liittyvät asiat käsitellään yhdessä. Jos esimerkiksi katsotaan, että Suomi on toimivaltainen käsittelemään avioeroa koskevan asian niin aviovarallisuusasetuksen nojalla Suomi on myös toimivaltainen käsittelemään ositusta koskevan asian, koska ne liittyvät toisiinsa.

Mikäli puolisoilla olisi rajaton vapaus sopia toimivaltaisesta tuomioistuimesta, he voisivat päättää, että haluavat heidän osituksensa käsiteltäväksi missä tahansa valtiossa. Tämä olisi aviovarallisuusasetuksen tavoitteiden vastaista, koska aviovarallisuusasetuksella pyritään siihen, että toisiinsa liittyvät asiat käsiteltäisiin saman jäsenvaltion tuomioistuimessa⁸³. Näyttäisi siltä, että puolisuuden hyvin rajallisella oikeudella sopia toimivaltaisesta tuomioistuimesta pyritään edistämään kansainvälisen toimivallan keskittämiseen liittyviä tavoitteita, joka puolestaan lisää oikeudenkäyntien tehokkuutta ja vähentää kustannuksia.

⁸¹Lappalainen: Prosessioikeus, Luku II Tuomioistuimet – Kappale 4. Tuomioistuinten toimivalta siviiliasioissa-Oikeuspaikkasäännökset.

⁸² Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 354.

⁸³ Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osa, kohta 32.

Perintöasetuksen ja Bryssel IIa -asetuksen kansainvälistä toimivaltaa koskevat säännökset perustuvat pitkälti asuinpaikkaan ja kansalaisuuteen. Kun tarkastellaan aviovarallisuusasetukseen osallistuvien EU:n jäsenvaltioiden välisiä tilanteita, on hyvin epätodennäköistä, ettei millään jäsenvaltiolla olisi kansainvälistä toimivaltaa suorittaa avio-ositusta Bryssel IIa -asetuksen 3 artiklan nojalla tai jäämistöositusta perintöasetuksen 4, 10 tai 11 artiklan nojalla⁸⁴.

Aviovarallisuusasetus jättää kuitenkin hyvinkin tulkinnanvaraiseksi sen, milloin aviovarallisuussuhteita koskevien kysymysten voidaan katsoa liittyvän avioeroon tai perimyksen siten, että asiat voitaisiin käsitellä samassa tuomioistuimessa. Tätä on käsitelty jo aikaisemmin kappaleessa 2.2. Tarkoituksenmukaisinta olisi, jos aviovarallisuussuhdetta koskevien kysymysten katsottaisiin matalalla kynnyksellä liittyvän perimyksen tai avioeroon, mutta ennen kuin aiheesta saadaan enemmän tuomioistuinten soveltamiskäytäntöä, ei yhdessä soveltamisen kriteereistä ole varmuutta. Ajankohtaisiksi nousevat erityisesti tilanteet, joissa ositus suoritetaan vasta vuosia avioeron jälkeen. Voitaisiko tällöin katsoa, että avioeron aikoinaan käsitellyt jäsenvaltio olisi yhä toimivaltainen suorittamaan avio-osituksen, koska vielä vuosienkin jälkeen avio-osituksen katsottaisiin liittyvän jo käsiteltyyn avioeroon? Yhdessä soveltamiseen liittyvien epävarmuuksien vuoksi on tärkeä perehtyä myös aviovarallisuusasetuksen 6 artiklaan, joka tulee sovellettavaksi, kun aviovarallisuussuhdetta koskevien kysymysten ei katsota liittyvän perimyksen tai avioeroon aviovarallisuusasetuksessa tarkoitetulla tavalla, eikä tuomioistuin voi käsitellä asioita yhdessä.

Aviovarallisuusasetuksen 6 artiklan mukaan, jos jäsenvaltion millään tuomioistuimella ei ole toimivaltaa 4 tai 5 artiklan nojalla tai jos on kyse muista kuin näissä artikloissa säädetyistä tapauksista, eli jos ositusta koskevat kysymykset eivät liity avioeroon tai perimyksen, kansainvälinen toimivalta ratkaista puolisoiden aviovarallisuussuhteita koskevat kysymykset kuuluu sen jäsenvaltion tuomioistuimelle:

- a. jonka alueella puolisoiden asuinpaikka on, tai jos tämä ei ole mahdollista;

⁸⁴ Tämä johtuu siitä, että kun tarkastellaan EU:n jäsenvaltioiden välisiä tilanteita, asiaan osallisilla on pääsääntöisesti joko asuinpaikka EU:n jäsenvaltiossa tai EU:n jäsenvaltion kansalaisuus. Tällöin pystytään lähes poikkeuksetta määrittelemään toimivaltainen tuomioistuin Bryssel IIa -asetuksen 3 artiklan nojalla tai jäämistöositusta perintöasetuksen 4, 10 tai 11 artiklan nojalla.

- b. jonka alueella puolisoiden viimeinen asuinpaikka oli, edellyttäen, että toinen puolisoista edelleen asuu siellä vielä, tai jos tämä ei ole mahdollista;
- c. jonka alueella vastaajan asuinpaikka on, tai jos tämä ei ole mahdollista;
- d. jonka kansalaisuus molemmilla puolisoilla on.

Aviovarallisuusasetuksen 6 artiklassa esitetään yllä olevat neljä vaihtoehtoa toimivaltaiselle tuomioistuimelle, ja vaihtoehdot ovat hierarkkisia toisiinsa nähden. Tämä ilmenee artiklan sanamuodosta ”tai jos tämä ei ole mahdollista”. A-kohdasta edetään b-kohtaan vain, jos a-kohdan nojalla ei voida määrittää toimivaltaista tuomioistuinta ja niin edelleen.⁸⁵

Jos toimivaltainen tuomioistuin jouduttaisiin määrittämään aviovarallisuusasetuksen 6 artiklan nojalla, puolisoilla on mahdollisuus tehdä prorogaatiosopimus eli oikeuspaikkasopimus. Aviovarallisuusasetuksen 7 artiklan mukaan asianosaiset voivat 6 artiklassa tarkoitetuissa tapauksissa sopia, että heidän aviovarallisuussuhteitaan koskevissa asioissa yksinomainen kansainvälinen toimivalta on joko sen jäsenvaltion tuomioistuimella, jonka lakia ositukseen sovelletaan tai sen jäsenvaltion tuomioistuimella, jossa avioliitto solmittiin. Ositukseen sovellettavaa lakia käsitellään myöhemmin luvussa 3. Puolisoilla on mahdollisuus sopia näiden kahden vaihtoehdon välillä, eli mille tahansa jäsenvaltiolle kansainvälistä toimivaltaa ei voi antaa.

Koska aviovarallisuusasetukseen osallistuvien EU:n jäsenvaltioiden välisissä tilanteissa joudutaan todennäköisesti hyvin harvoin soveltamaan aviovarallisuusasetuksen 6 artiklaa, ei puolisoilla lähtökohtaisesti ole mahdollisuutta tehdä oikeuspaikkasopimusta. Tämä johtuu siitä, että oikeuspaikkasopimus voidaan tehdä vain, kun minkään jäsenvaltion tuomioistuin ei perintöasetuksen tai Bryssel IIa-asetuksen nojalla ole toimivaltainen suorittamaan avio- tai jäämistöositusta taikka kun aviovarallisuussuhteita koskevat kysymykset eivät liity perimyksen tai avioeroon. EU:n jäsenvaltioiden välisissä asioissa olisi poikkeuksellista, ellei mahdotonta, ettei mikään tuomioistuin olisi toimivaltainen perintöasetuksen tai Bryssel IIa-asetuksen nojalla. Oikeuspaikkasopimus tulisi ennemminkin kysymyksen niissä tilanteissa, joissa tuomioistuin katsoo, ettei se ole toimivaltainen, koska aviovarallisuussuhteita koskevat kysymykset eivät liity perimyksen tai avioeroon. Kuitenkin, kun otetaan huomioon, että

⁸⁵ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 353.

aviovarallisuusasetuksen ilmeisenä tarkoituksena on, että toisiinsa liittyvät asiat käsitellään samassa tuomioistuimessa, on todennäköistä, että suurin osa aviovarallisuuskysymyksistä voitaisiin käsitellä siinä tuomioistuimessa, missä perimystä ja avioeroakin käsitellään. Näin ollen oikeuspaikkasopimuksen tekemisen mahdollisuudet ovat hyvin kapeat ja EU:n sisäisissä asioissa oikeuspaikkasopimusta ei lähtökohtaisesti voi tehdä.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että varauksellinen suhtautuminen oikeuspaikasta sopimiseen johtuu perheoikeuden luonteesta⁸⁶. Perheoikeudelliset suhteet ovat usein valtasuhteita ja perheoikeuden tehtävänä on suojata heikompaa osapuolta. Jos oikeuspaikasta sopiminen sallitaan, avautuu mahdollisuus sille, että ns. vahvempi osapuoli taivuttaa heikomman osapuolen hyväksymään oikeuspaikan, jossa sovellettavan lain antama suoja on heikompaa, kuin valtiossa johon oikeuspaikka paikantuisi aviovarallisuusasetuksen säännösten nojalla. Tällainen ”*forum shopping*”-ilmiön estäminen, jota on käsitelty kappaleessa 2.2.1, ei kuitenkaan ole kovinkaan pätevä peruste puolisoiden sopimusvapauden rajoittamiselle, sillä aviovarallisuussuhteisiin sovellettava laki ei määräydy suoraan sen nojalla, minkä valtion tuomioistuimella on kansainvälinen toimivalta käsitellä asia. Järkevämpi selitys sille, miksi puolisoiden sopimusvapautta toimivaltaisen tuomioistuimen nojalla on rajoitettu, on se, että rajoituksella pystytään varmistamaan se, että aviovarallisuussuhteita koskeva asia viedään vain sellaisen valtion tuomioistuimeen, joka on käsiteltävän asian kannalta asianmukainen⁸⁷.

⁸⁶ Kaikissa perheoikeuden alaan kuuluvissa asioissa ei kuitenkaan ole omaksuttu samanlaista varauksellista suhtautumista oikeuspaikkasopimukseen. Esimerkiksi Euroopan komissio on kertomuksessaan KOM(2014) 225 (s. 5) todennut, että oikeuspaikkasopimuksen laatimisen salliminen Bryssel IIa -asetuksella voisi olla erityisen hyödyllistä tapauksissa, joissa avioero tapahtuu yhteisymmärryksessä. Tämä ilmentää hyvinkin positiivista suhtautumista oikeuspaikkasopimukseen.

⁸⁷ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 33 sekä Limanté et al.: Party Autonomy in the Context of Jurisdictional and Choice of Law Rules of Matrimonial Property Regulations, s. 127. Kun Helin puhuu oikeuspaikkasopimuksesta teoksessaan Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, hän toteaa: ”--prorogaation mahdollisuutta on eri tavoin rajattu, jotta voitaisiin estää tilanteet, joissa perhesuhteella ei ole järkevää liittymää tuomioistuinvaltioon”. Artikkelissaan Ulkomaalaisten perheoikeusasioiden hoitamisesta (s. 626) Helin puolestaan toteaa: ”Nuiva suhtautuminen oikeuspaikkasopimukseen voi johtaa tilanteisiin, jossa lain osoittama forum ei ole kenenkään kannalta sopiva”. Toisaalta Helin toteaa, että niukka suhtautuminen, jotta varmistuttaisiin, että asialla on järkevä liittymä tuomioistuimeen. Toisaalta niukka suhtautuminen myös aiheuttaa sen, että joissain tilanteissa aiheuttaa sen, ettei tuomioistuin ole kenenkään kannalta hyvä. Helinin toisistaan hieman poikkeavat toteamukset osoittavat hyvin sen, ettei oikeustieteessä vallitse konsensusta siitä, miten oikeuspaikkasopimukseen tulisi suhtautua.

3 Kansainväliseen ositukseen sovellettava laki

3.1 Aluksi

Kun käsitellään tapausta, jolla on yhteys tuomioistuinvaltion ulkopuolelle, on huomioitava, että asiaa ei välttämättä ratkaista tuomioistuinvaltion oman kansallisen lainsäädännön pohjalta. Kansainvälisissä avioliitoissa yksi tärkeimmistä kysymyksistä on, minkä valtion lakia avio- tai jäämistöositukseen on sovellettava. Valtioiden kansallisen lainsäädännön välillä on suuria eroja, minkä vuoksi osituksen lopputuloksen kannalta on hyvinkin merkityksellistä se, minkä valtion lainsäädäntöä siihen päädytään soveltamaan. Oikeuskirjallisuuden mukaan ajatus siitä, että sovellettaisiin aina sen jäsenvaltion lakia, jonka tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään aviovarallisuussuhteita koskevan asian, johtaisi oikeusturvan kannalta suuriin ongelmiin. Jos aviovarallisuussuhteisiin sovellettava laki riippuisi yksinomaan siitä, missä asia tulee vireille, olisi puolisojen mahdollista harrastaa *forum shoppingia* eli oikeuspaikkakeinottelua toisen puolison kustannuksella⁸⁸. Oikeuspaikkakeinottelua käsiteltiin kappaleessa 2.2.1.

Minna ja Jean-Lucia koskevassa esimerkkitapauksessa Minnalla oli mahdollisuus valita, laittaako hän avioeroasian vireille Ranskassa vai Italiassa. Jos sovellettavan lain valinta perustuisi siihen, kumman valtion tuomioistuimeen Minna avioerohakemuksensa lähettää, Minna voisi etukäteen tutkia, kumman valtion ositusta koskeva lainsäädäntö johtaa hänen kannaltaan parempaan lopputulokseen ja laittaa avioeron vireille siinä valtiossa. Tämä voitaisiin nähdä ongelmana Jean-Lucien oikeusturvan kannalta.

Aviovarallisuusasetuksen nojalla on mahdollista ennakkollisesti sopia tietyin rajoituksin, että aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan tietyn valtion lakia. Kaikki aviopuolisot eivät kuitenkaan tällaista sopimusta tee, joten asetuksessa on säännökset myös siitä, miten sovellettava laki määräytyy, kun mitään sopimusta ei ole. Tässä luvussa käsitellään sitä, miten ositukseen sovellettava laki määräytyy, jos puolisot eivät ole valinneet lakia etukäteen (kappale 3.4) sekä sitä, miten puolisot pystyvät ennakkollisesti sopimaan ositukseen sovellettavasta laista (kappale 3.5). Ennen kappaleita 3.4 ja 3.5 käsitellään lyhyesti niitä oikeusperiaatteita, jotka vaikuttavat aviovarallisuusasetuksen lainvalintaa koskevien säännösten soveltamiseen (kappale 3.2) sekä

⁸⁸ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 269–270.

sitä, mihin kaikkeen aviovarallisuusasetuksen nojalla määräytyvää tai ennakkollisesti sovittua lakia tosiasiasa sovelletaan osituksen lisäksi (kappale 3.3).

3.2 Aviovarallisuusasetuksen lainvalintaa ohjaavat peruseriaatteet

Aviovarallisuusasetuksen lainvalintasäännösten soveltamista ohjaavat merkittäväällä tavalla erilaiset oikeuseriaatteet, jotka ovat joko nimenomaisesti kirjattu asetukseen tai jotka ovat osa kansainvälistä perheoikeutta siitä huolimatta, ettei niistä ole erillistä säännöstä asetuksessa. Seuraavaksi tarkastellaan aviovarallisuusasetuksen kannalta tärkeitä oikeuseriaatteita, jotka ohjaavat aviovarallisuusasetuksen soveltamista: universaalisen soveltamisen periaate, ehdottomuusperiaate eli *ordre public* sekä unitarismi.

Universaalinen soveltaminen

Aviovarallisuusasetuksen 20 artiklan mukaan aviovarallisuusasetuksen mukaisesti määräytyvää lakia sovelletaan riippumatta siitä, onko se jonkin jäsenvaltion laki vai kolmannen valtion laki. Tätä kutsutaan asetuksen universaaliksi soveltamiseksi⁸⁹. Aviovarallisuusasetusta soveltamalla voidaan päätyä tilanteeseen, jossa esimerkiksi ranskalaisen tuomioistuimen (asetukseen osallistuva valtio) tulisi soveltaa Kazakstanin lakia (EU:n ja aviovarallisuusasetuksen ulkopuolinen valtio). Vaikka Kazakstan ei ole osa EU:ta eikä sovelta aviovarallisuusasetusta, Ranskan tuomioistuin ei voi kieltäytyä soveltamasta Kazakstanin lakia yksinomaan sillä perusteella, että kyseessä on niin sanotun kolmannen valtion laki.

Universaalisen soveltamisen periaate on todella tärkeä, jotta aviovarallisuusasetuksen nojalla pystytään määrittämään ositukseen sovellettava laki. Mikäli valtiot voisivat kieltäytyä soveltamasta jonkin valtion lainsäädäntöä sillä perusteella, että kyse on EU:n ja asetuksen ulkopuolisen valtion laista, olisi aviovarallisuusasetus ilmeisen tehoton. Universaalisen soveltamisen avulla pystytään varmistamaan, että sen valtion lakia, jota ositukseen tulee soveltaa aviovarallisuusasetuksen nojalla, tosiasiasa myös sovelletaan.

Ehdottomuusperiaate eli *ordre public*

⁸⁹ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 301.

Vieraan valtion laki voi käytännössä olla sisällöltään minkäläinen tahansa. Tämän vuoksi ei ole pidetty hyväksyttävänä, että vieraan valtion lakia tulisi soveltaa riippumatta siitä, millaiseen lopputulokseen se johtaa. Kansainväliseen perheoikeuteen kuuluu nimittäin yleismaailmallisesti hyväksytty yleinen oppi nimeltään *ordre public* eli ehdottomuusperiaate.⁹⁰ Ehdottomuusperiaatteen tehtävä on suojella valtion kansallisia arvoja⁹¹. Ehdottomuusperiaatteeseen voi turvautua silloin, jos vieraan valtion lainsäädännön soveltaminen johtaisi lakia soveltavan valtion perusperiaatteiden vastaiseen lopputulokseen. Ehdottomuusperiaatteesta on sen yleismaailmallisesta luonteesta huolimatta otettu erillinen maininta aviovarallisuusasetukseen.

Aviovarallisuusasetuksen 31 artiklan mukaan aviovarallisuusasetuksen mukaisesti määräytyvän lain säännöstä voidaan kieltäytyä soveltamasta ainoastaan, jos soveltaminen on selvästi vastoin tuomioistuinjäsenvaltion oikeusjärjestyksen perusteita (*ordre public*). Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osan mukaan jäsenvaltioiden tuomioistuimille ja muille aviovarallisuussuhteita koskevia asioita käsitteleville toimivaltaisille viranomaisille on annettava yleistä etua koskevien seikkojen perusteella poikkeustilanteessa mahdollisuus olla ottamatta huomioon ulkomaalaisen lain tiettyjä säännöksiä, jos tällaisten säännösten soveltaminen olisi selvästi ristiriidassa kyseisen jäsenvaltion oikeusjärjestyksen perusteiden kanssa⁹².

Ehdottomuusperiaate voidaan nähdä eräänlaisena poikkeuksena universaalisen soveltamisen periaatteeseen. Valtiot eivät voi kieltäytyä soveltamasta jonkin valtion lainsäädäntöä sillä perusteella, että kyseessä on asetuksen ulkopuolinen valtio (universaalinen soveltaminen). Vieraan valtion laissa voi kuitenkin olla sellaisia säännöksiä, joita ei ehdottomuusperiaatteen

⁹⁰ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 86.

⁹¹ De Boer: Unwelcome foreign law: public policy and other means to protect the fundamental values and public interests of the European Community, s. 15.

⁹² Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osa, kohta 54. Yhteisöjen tuomioistuin on käsitellyt ehdottomuusperiaatteen soveltamista muun muassa tapauksessa C-7/98. Tällöin tuomioistuin lausui, että EU:n jäsenvaltiot voivat lähtökohtaisesti vapaasti määrittää kansallisten käsitystensä mukaisesti, mitä ne pitävät oikeusjärjestyksensä perusteina. Vaikka yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä ei ole määrittää sopimusvaltion oikeusjärjestyksen perusteiden sisältöä, sen on kuitenkin valvottava, missä rajoissa sopimusvaltion tuomioistuin voi ehdottomuusperiaatteeseen nojaten olla tunnustamatta toisen sopimusvaltion tuomioistuimen antamaa tuomiota. Lausunto antaa ymmärtää, että yhteisöjen tuomioistuin/EUT valvoo jäsenvaltioiden ehdottomuusperiaatteen soveltamista ja sillä on valta määrittää, oliko tapauksessa edellytyksiä ehdottomuusperiaatteen soveltamiselle.

nojalla tarvitse soveltaa. Ehdottomuusperiaatetta ei sovelleta kevyin perustein, vaan kyseessä on oltava jyrkkä ristiriita lakia soveltavan valtion oikeusjärjestelmän peruskäsitysten kanssa⁹³.

Ehdottomuusperiaate on voimassa kansainvälisessä perheoikeudessa, vaikka periaatetta ei olisi nimenomaisesti kirjattu esimerkiksi asetukseen tai lakiin. Suomessa ehdottomuusperiaate on kirjattu esimerkiksi avioliittolakiin ja perintökaareen (PK). AL 139.2 §:n ja PK 26:19.2:n mukaan vieraan valtion lain säännös on jätettävä huomiotta, jos sen soveltaminen johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen tulokseen. Periaatteen soveltaminen voi olla hyvinkin hankalaa, sillä esimerkiksi Suomessa lainsäätäjät ei ole määritellyt, mitä tällaiset oikeusjärjestyksen perustavat ja rikkomattomat perusteet ovat. Saksan siviililainsäädännössä (*Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, 6 artikla) on puolestaan määritelty, että vieraan valtion lain soveltaminen tulisi torjua, mikäli sen soveltaminen johtaisi Saksan perusoikeuksien rikkomiseen⁹⁴.

Ehdottomuusperiaatteen nojalla valtion on mahdollista torjua vieraan valtion oikeuden soveltaminen, mutta kynnys periaatteen soveltamiselle on korkealla. Vakiintuneen käsityksen mukaan ehdottomuusperiaatetta on sovellettava varovasti, eikä se, että vieraan valtion laki johtaa eri lopputulokseen, kun lainsoveltajavaltion kansallinen lainsäädäntö, ole peruste ehdottomuusperiaatteen soveltamiselle. Kansainvälisen perheoikeuden ydinajatus on, että tuomioistuimen on mahdollisesti sovellettava toisen valtion säännöksiä, jotka saattavat poiketa merkittävästi valtion omista kansallisista säännöksistä. Jo pelkästään tästäkin syystä, ehdottomuusperiaatteen soveltamisen kynnyksen tulisi olla hyvin korkea.⁹⁵ Lainvalintaa koskevissa säännöksissä on hyväksytty mahdollisuus siitä, että sovellettavaksi tulee vieraan valtion laki. Samalla katsotaan hyväksytyin se, että lopputulos voi erota siitä, mihin kansallisen lainsäädännön nojalla olisi päädytty. Kyse on ”varaventiilistä”, jonka avulla voidaan estää sellaiset lopputulokset, joita valtion perusarvojen pohjalta ei voitaisi mitenkään sietää ja siten ylittävät hyväksyttävän monikulttuurisuuden rajat.⁹⁶

⁹³ Mikkola: Vieraan valtion oikeuden soveltamisen torjuminen ja ordre public, s. 4.

⁹⁴ Saksan oikeusministeriön viralliset verkkosivut: Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche.

⁹⁵ Mikkola: Rajat ylittävän perimyksen haasteita: esimerkkinä Englannin jäämistöoikeus, s. 423.

⁹⁶ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 87–88.

Esimerkki tapauksesta, jossa on sovellettu ehdottomuusperiaatetta, liittyy toisen maailmansodan aikaisiin keskitysleireihin. Vuonna 2016 puolalainen tuomioistuin määräsi saksalaisen televisiokanava ZDF:n pyytämään anteeksi 15. heinäkuuta 2013 verkkosivuillaan julkaisemaa artikkelia. Puolalaisen tuomioistuimen mukaan ZDF:n artikkelissa oli vääristelty Puolan historiaa. Artikkelissa oli väitetty, että Majdanekin ja Auschwitzin keskitysleirit olivat puolalaisten rakentamia ja ylläpitämiä.

Puolalaisen tuomion täytäntöönpanoa Saksassa haettiin EU:n säännösten perusteella⁹⁷. Saksan korkein oikeus kuitenkin hylkäsi tuomion täytäntöönpanoa koskevan vaatimuksen. Saksan korkein oikeus perusteli kantaansa sillä, että puolalaisen tuomion täytäntöönpano loukkaisi Saksan perusoikeuksiin kuuluvaa sananvapautta (*Meinungsfreiheit*). Saksan korkeimman oikeuden mukaan ZDF:n verkkosivuilla julkaistussa artikkelissa oli kyse mielipiteestä, sillä oli täysin mahdotonta osoittaa artikkelissa esitettyjä väitteitä todeksi tai valheeksi. Sananvapaus on turvattu Saksan perustuslaissa. Saksan siviililainsäädännön (*Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch*) 6 artiklan mukaan vieraan valtion lain soveltaminen tulisi torjua, mikäli sen soveltaminen johtaisi Saksan perusoikeuksien rikkomiseen. Kun puolalaisen tuomion katsottiin johtavan Saksan perusoikeuksien rikkomiseen, Saksan korkein oikeus torjui puolalaisen tuomioistuimen tuomion ehdottomuusperiaatteen nojalla.⁹⁸

Unitarismi

Aviovarallisuusasetuksen 21 artiklan mukaan aviovarallisuussuhteisiin sovellettavaa lakia sovelletaan kaikkeen aviovarallisuuteen kuuluvaan omaisuuteen sen sijainnista riippumatta. Tätä kutsutaan unitarismiksi. Unitarismin vastakohta on skissioperiaate, jonka mukaan kiinteän omaisuuden sijaintipaikka määrittäisi siihen sovellettavan lain⁹⁹.

⁹⁷ Tarkemmin asetus, johon puolalaisen tuomion täytäntöönpano perustui, oli Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus EU N:o 1215/2012 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla.

⁹⁸ Mostowik & Figura-Góralczyk: Ordre public and non-enforcement of judgements in intra-EU civil matters, s. 323–327.

⁹⁹ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 773 sekä HE 190/2018, s. 12. Esimerkiksi Englannista perintöoikeutta koskevassa lainvalinnassa sovelletaan skissioperiaatetta, jolloin kiinteän jäämistöomaisuuden sijainti vaikuttaa sovellettavaan lakiin. Tästä ks. Mikkola: Rajat ylittävän perimyksen haasteita: esimerkkinä Englannin jäämistöoikeus.

Se, että kaikkeen aviovarallisuuteen kuuluvaan omaisuuteen sovelletaan yhtä ja samaa aviovarallisuusasetuksen nojalla määräytyvän valtion lainsäädäntöä, yksinkertaistaa osituksen toimittamista. Unitarismin periaatteen vuoksi puoliso ei tällöin voi vedota siihen, että kiinteistön sijaintivaltion lain mukaan kiinteistö on hänen yksityistä omaisuuttaan ja se ei näin ollen kuulu osituksen piiriin. Jos aviovarallisuusasetuksen nojalla määräytyvän jäsenvaltion lain mukaan myös tuo kiinteistö kuuluu osituksen piiriin, se tulee ottaa huomioon ositusta tehdessä.¹⁰⁰

3.3 Kansainvälisiin aviovarallisuussuhteisiin sovellettavan lain soveltamisala

Kansainvälisiin aviovarallisuussuhteisiin sovellettavan lain soveltamisala osoittaa sen, mihin kysymyksiin aviovarallisuusasetuksen perusteella määräytyvä laki antaa vastauksen. Aviovarallisuusasetuksen 27 artiklassa on seitsemänkohtainen lista, jossa määritellään se, mihin kaikkeen lainvalintasopimuksen tai aviovarallisuusasetuksen nojalla määräytyvää lakia sovelletaan. 27 artiklan mukaan sovellettavan lain nojalla määräytyy muun muassa:

- a. joko toisen tai kummankin puolison omaisuuden luokittelu eri omaisuuslajeihin avioliiton aikana tai sen jälkeen;
- b. omaisuuden siirtäminen omaisuuslajista toiseen;
- c. puolison vastuu toisen puolison veloista ja vastuista;
- d. joko toisen tai kummankin puolison valtuudet, oikeudet ja velvollisuudet, jotka koskevat omaisuutta;
- e. aviovarallisuussuhteiden purkaminen ja omaisuuden ositus, jako tai myynti;
- f. aviovarallisuussuhteiden vaikutukset puolison ja kolmansien osapuolten välisiin oikeussuhteisiin;
- g. avioehtosopimuksen aineellinen pätevyys.

Aviovarallisuusasetuksen 27 artiklassa on e-kohdassa nimenomaisesti mainittu, että sovellettavaa lakia sovelletaan ositukseen. Jos ositukseen sovellettava laki olisi Suomen laki, ositus toimitettaisiin noudattaen AL:n IV-osan omaisuuden ositusta koskevia määräyksiä. Sovellettavan lain nojalla määräytyy kuitenkin moni muukin asia, mikä loppujen lopuksi

¹⁰⁰Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 274 & 301.

vaikuttaa myös ositukseen. Tämän vuoksi on tärkeä ymmärtää, mitkä kaikki asiat ratkaistaan nimenomaan aviovarallisuusasetuksen osoittaman lain nojalla.

Aviovarallisuusasetuksen 27 artiklan a- ja b-kohta tarkoittavat käytännössä sitä, että sovellettavan lain nojalla määräytyy esimerkiksi se, tuleeko puolisoiden omaisuus avioliiton nojalla avio-oikeuden alaiseksi ja miltä osin näin tapahtuu. D- kohdan alaan kuuluu esimerkiksi kysymys siitä, voiko puoliso myydä puolisoiden yhteistä omaisuutta ilman toisen puolison suostumusta. Sovellettavan lain nojalla ratkaistaisiin myös kysymys siitä, onko puolison ja kolmannen välinen oikeussuhde pätevä, jos puoliso on esimerkiksi ilman toisen puolison suostumusta myynyt yhteistä omaisuutta kolmannelle (f-kohta). G-kohdassa mainittu avioehtosopimuksen aineellinen pätevyys tarkoittaa sitä, onko avioehtosopimuksessa määrätty asioista siten, mikä lainsäädännön nojalla on sallittua.¹⁰¹ Esimerkiksi AL 41.1 §:n mukaan ennen avioliittoa tai sen aikana tehdyssä avioehtosopimuksessa voidaan määrätä, että avio-oikeutta ei ole sellaiseen omaisuuteen, joka jommallakummalla on tai jonka hän myöhemmin saa. Jos avioehtosopimuksella on määrätty avio-oikeudesta AL 41.1 § poikkeavalla tavalla, avioehtosopimus ei välttämättä ole pätevä.

Aviovarallisuusasetuksen 27 artiklan luettelo ei ole tyhjentävä, vaan myös muut aviovarallisuussuhteisiin liittyvät asiat kuuluvat sovellettavan lain soveltamisalaan. Sovellettavan soveltamisalaan voisi kuulua esimerkiksi myös puolisoiden tekemien muiden ositukseen vaikuttavien sopimusten pätevyys. Esimerkiksi Suomessa osituksen lopputulosta ei ole pakko jättää ositushetkellä saavutettavan yhteisymmärryksen varaan, vaan puoliset voivat sopia osituksesta jo ennen sen toimittamista. Tällaista sopimusta kutsutaan ositussopimukseksi. Ositussopimuksessa voidaan esimerkiksi määrätä, miten omaisuus konkreettisesti jaetaan ositushetkellä: puoliso A saa auton ja puoliso B koiran. Ositussopimuksessa voidaan myös määrätä siitä, miten puolisoiden velat otetaan osituksessa huomioon. Ositussopimusta koskee muotovapaus ja pitkälle menevä sisältövapaus.¹⁰² Ositussopimusten tai vastaavien sopimusten laatiminen ei kuitenkaan välttämättä ole sallittua kaikissa valtioissa. Sovellettavan lain nojalla tulisi ratkaistavaksi onko ositussopimus pätevä.

¹⁰¹ Helin & Kempainen: Kansainvälisten pariin varallisuussuhteita koskevat neuvoston asetukset: Arviomuistio asetuksia täydentävästä kansallisesta sääntelystä, s. 24.

¹⁰² Lohi: Aviovarallisuus oikeus, s. 141–142.

On kuitenkin tärkeä huomata, että jos aviovarallisuusasetuksessa on nimenomaisesti säädetty jostakin aviovarallisuussuhteisiin liittyvästä seikasta, asia määräytyy aviovarallisuusasetuksen nojalla, ei sovellettavan lain nojalla. Esimerkki tästä on avioehtosopimuksen ja lainvalintasopimuksen muodollinen pätevyys. Koska aviovarallisuusasetuksessa on säädetty muotovaatimukset avioehtosopimukselle, noudatetaan asetuksen asettamia muotovaatimuksia, ei aviovarallisuussuhteeseen sovellettavan lain mukaisia muotovaatimuksia. Tämä johtuu EU:n oikeuden etusijaperiaatteesta, jonka mukaan EU:n asetusten säännökset menevät valtioiden kansallisen lainsäädännön edelle.¹⁰³ Lainvalintasopimuksen ja avioehtosopimuksen muotovaatimuksia sekä avioehtosopimuksen määritelmää käsitellään kappaleessa 3.6.

3.4 Kansainväliseen ositukseen sovellettava laki, kun lainvalintaa ei ole tehty

Aviovarallisuusasetuksen asettamien rajojen puitteissa kansainvälisillä aviopuolisoilla on mahdollisuus valita heidän välisiin aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettava laki. Tätä käsitellään kappaleessa 3.5. Aviopuolisoiden ei ole kuitenkaan pakko sopia sovellettavasta laista. Jos aviopuolisot eivät ole ennakkolisesti sopineet siitä, mitä lakia heidän ositukseensa sovelletaan, määräytyy kansainväliseen ositukseen sovellettava laki aviovarallisuusasetuksen säännösten mukaisesti.

Aviovarallisuusasetuksen lainvalintaa koskevat säännökset ovat samat sekä avio- että jäämistöosituksen kohdalla. Kun kyse on ositukseen sovellettavasta laista, ei ole merkitystä, onko avioliitto päättynyt avioeroon vai puolison kuolemaan. Aviovarallisuusasetuksen 26.1 artiklan mukaan, jos lainvalintasopimusta ei ole tehty, aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan sen valtion lakia,

- a. jossa on puolisoitten ensimmäinen yhteinen asuinpaikka avioitumisen jälkeen, tai jos se ei ole mahdollista;
- b. jonka kansalaisia molemmat puoliset ovat avioitumishetkellä, tai jos se ei ole mahdollista;
- c. johon puolisoilla yhdessä on läheisin liittymä avioitumishetkellä ottaen huomioon kaikki olosuhteet.

¹⁰³ Helin & Kempainen: Kansainvälisten pariin varallisuussuhteita koskevat neuvoston asetukset: Arviomuistio asetuksia täydentävästä kansallisesta sääntelystä, s. 24.

Ensisijaisesti puolisoiden välisiin aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan asuinpaikan lakia. Asuinpaikan käsitettä tarkastellaan myöhemmin luvussa 4. Toissijaisesti sovellettavaksi tulee puolisoiden kansalaisuusvaltion laki ja viimeisenä vaihtoehtona on sen valtion laki, johon puolisoilla on läheisin liittymä. Läheisimmän liittymän käsitettä käsitellään myöhemmin tässä kappaleessa. On tärkeä huomata, että vaikka 26.1 artikla antaa kolme vaihtoehtoa, joiden perusteella sovellettava laki on määriteltävissä, vaihtoehdot ovat keskenään hierarkkisia. Tämä on huomattavissa säännöksen sanamuodosta ”tai jos se ei ole mahdollista”.

Ensisijaisesti kansainväliseen ositukseen on sovellettava ensimmäisen yhteisen asuinpaikan lakia, toissijaisesti yhteisen kansalaisuusvaltion lakia ja viimeisenä vaihtoehtona on sen valtion laki, johon puolisoilla on läheisin liittymä. Havainnollistetaan 26.1 artiklan a–c-kohtia muutamalla esimerkillä. Kaikissa esimerkeissä puoliset eivät ole tehneet sopimusta aviovarallisuussuhteisiin sovellettavasta laista, joten aviovarallisuussuhteisiin sovellettava laki määräytyy aviovarallisuusasetuksen 26 artiklan nojalla.

Esimerkki 1: Lotte ja Edwin ovat kummatkin Saksan kansalaisia. He avioituivat vuonna 2020. Edwin asuu Suomessa ja Lotte Saksassa, eivätkä he ole koskaan asuneet samassa valtiossa. Lotte menehtyy auto-onnettomuudessa vuonna 2022, jolloin Edwinin ja Lotten avioliitto päättyy. Koska Lottelle ja Edwinille ei koskaan muodostunut yhteistä asuinpaikkaa, jäämistöositukseen sovelletaan sen valtion lakia, jonka kansalaisia molemmat puoliset olivat avioitumishetkellä. Näin ollen, jäämistöositukseen sovelletaan Saksan lakia.

*Esimerkki 2: Adriana on Ranskan kansalainen ja Veeti on Suomen kansalainen. Ennen kuin Adriana ja Veeti avioituivat, he asuivat Suomessa. Adriana ja Veeti avioituivat Ranskassa vuonna 2020 ja jäivät sinne asumaan. He asuivat siellä 3 vuotta, kunnes vuonna 2023 muuttivat takaisin Suomeen. Aviopuolisot ehtivät asua Suomessa vuoden, kunnes Veeti haki avioeroa. Adrianan ja Veetin ensimmäinen yhteinen asuinpaikka oli Ranska, joten avio-ositukseen sovelletaan Ranskan lakia. Vaikka Adriana ja Veeti muuttivat myöhemmin Suomeen, johon heille myös muodostui asuinpaikka, Suomen lakia ei kuitenkaan sovelleta avio-ositukseen, koska Suomi ei ollut aviopuolisoiden **ensimmäinen** yhteinen asuinpaikka avioitumisen jälkeen.*

*Esimerkki 3: Eemeli ja Kaisa ovat kummatkin Suomen kansalaisia ja he avioituvat vuonna 2020. Eemeli asuu Kroatiassa ja Kaisa Suomessa. Vuonna 2021 Eemelistä ja Kaisasta tulee Ruotsin kansalaisia. Kaisa hakee avioeroa vuonna 2023. Eemelille ja Kaisalle ei koskaan muodostunut yhteistä asuinpaikkaa, eli avio-ositukseen tulee soveltaa sen valtion lakia, jonka kansalaisia molemmat puoliset olivat avioitumishetkellä, eli Suomen lakia. Sillä, että Eemeli ja Kaisa myöhemmin vaihtoivat kansalaisuuttaan ei ole asiassa merkitystä, sillä sovellettava laki määräytyy **avioitumishetken** kansalaisuuden mukaan.*

Aviovarallisuusasetuksen 26.1 a- ja b-kohdat ovat hyvin yksinkertaisia ymmärtää, sillä sovellettava laki määräytyy joko asuinpaikan tai kansalaisuuden perusteella. Se, minkä valtion kansalainen henkilö on, on suhteellisen helppo selvittää, eikä kansalaisuuskysymykseen liity kovinkaan paljon epävarmuutta¹⁰⁴. Asuinpaikka liittymäperusteena on puolestaan huomattavasti epämääräisempi, mutta asuinpaikan käsitettä on käytetty EU:n lainsäädännössä jo pitkään, joten sen merkitys on täsmentynyt ajan saatossa. 26.1 artiklan c-kohta on puolestaan hyvin avoin tulkinnalle. Jos puolisoilla ei ole yhteistä asuinpaikkaa tai samaa kansalaisuutta avioitumishetkellä, tulee sovellettavaksi sen valtion laki, johon puolisoilla on avioitumishetkellä läheisin liittymä (*closest connection*), ottaen huomioon kaikki olosuhteet. Asetuksessa ei tarkemmin määritellä sitä, mitä ilmaisulla ”kaikki olosuhteet” tarkoitetaan. Soveltamista vaikeuttaa edelleen se, että esimerkiksi perintöasetuksen ja Bryssel IIa -asetuksen kansainvälistä toimivaltaa koskevat säännökset eivät perustu lähimmän liittymän periaatteelle. Näin ollen näiden asetusten soveltamiskäytännöstä ei voida hakea vastausta sille, mitä läheisimmällä liittymällä tarkoitetaan aviopuolisoita koskevissa asioissa. EUT ei myöskään ole antanut aviovarallisuusasetuksessa tarkoitettua läheisintä liittymää koskevaa ratkaisua, josta voitaisiin päätellä, mitä läheisimmän liittymän periaatetta sovellettaessa tulisi ottaa huomioon.

Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osan mukaan läheisimmän liittymän periaatetta sovellettaessa olisi otettava huomioon kaikki olosuhteet sellaisina, kuin ne olivat

¹⁰⁴ Henkilön kansalaisuus määräytyy aina sen valtion lain mukaan, jonka kansalaisuudesta on kysymys. Kansalaisuus on yleensä helppo selvittää, sillä se on osoitettavissa henkilöä koskevissa asiakirjoista. Vaikka kansalaisuus on usein helppo selvittää, siihenkin liittyy tiettyjä ongelmia. Esimerkiksi turvapaikanhakijoilla ei usein ole henkilöllisyyttä osoittavia asiakirjoja ja niitä ei myöskään pystytä saaman lähtövaltiosta. Kansalaisuusperiaatteesta tarkemmin ks. Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 70–71.

avioitumishetkellä¹⁰⁵. Aviovarallisuusasetuksen 26.1 c-kohdan avoimuuden vuoksi on erityisen vaikeaa ennakoita, minkä liittymän tuomioistuin katsoisi lähimmäksi. Tästä johtuen oikeuskirjallisuudessa vahvasti suositellaan, että puoliset tekevät sopimuksen sovellettavasta laista, jotta välttyttäisiin läheisimmän liittymän periaatteen soveltamiseen liittyvältä epävarmuudelta.¹⁰⁶ Tosiasia kuitenkin on, ettei se, mitä läheisimmällä liittymällä aviovarallisuusasetuksessa tarkoitetaan selviä, ennen kyseisen lainkohdan soveltamisesta saada oikeuskäytäntöä.

3.4.1 Kahden tai useamman valtion kansalaiset

Aviovarallisuusasetuksessa on poikkeussäännös, joka koskee sovellettavan lain määräytymistä tilanteissa, joissa puoliset ovat kahden tai useamman valtion kansalaisia. Aviovarallisuusasetuksen 26.2 artiklan mukaan, jos molemmat puoliset ovat avioitumishetkellä useimman kuin yhden saman valtion kansalaisia, sovelletaan ainoastaan 26.1 artiklan a- ja c-kohtia. Kahden tai useamman valtion kansalaisten kohdalla aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan sen valtion lakia,

- a. jossa on puolisoitten ensimmäinen yhteinen asuinpaikka avioitumisen jälkeen tai, jos se ei ole mahdollista;
- c. johon puolisoilla yhdessä on läheisin liittymä avioitumishetkellä huomioon ottaen kaikki olosuhteet.

Kahden tai useamman valtion kansalaisten aviovarallisuussuhteisiin sovellettava laki ei missään tapauksessa määräydy kansalaisuuden perusteella. Jos puolisoilla ei ole avioitumisen jälkeen muodostunut yhteistä asuinpaikkaa, sovellettava laki on sen valtion laki, johon puolisoilla on yhdessä läheisin liittymä. On kuitenkin täysin mahdollista, että kahden tai useamman valtion kansalaisten välisiin aviovarallisuussuhteisiin tulee sovellettavaksi kansalaisuusvaltion laki, jos se on puolisoitten ensimmäinen yhteinen asuinpaikka tai puolisoilla on läheisin liittymä avioitumishetkellä nimenomaan kansalaisuusvaltioonsa.

¹⁰⁵ Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osa, kohta 49.

¹⁰⁶ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 313.

Poikkeus vaikuttaa puolisoihin ainoastaan siinä mielessä, ettei sovellettava laki perustu kansalaisuuteen.

3.4.2 Lainvalinta useamman oikeusjärjestelmän valtioissa

Joissain EU:n jäsenvaltioissa on useita oikeusjärjestelmiä jäsenvaltion sisällä. Esimerkki tällaisesta jäsenvaltiosta on Espanja¹⁰⁷. Espanja on muun muassa suomalaisten keskuudessa suosittu eläköitymispaikka ja siksi useamman oikeusjärjestelmän valtioihin liittyvät poikkeukset ovat tärkeä ymmärtää.

Espanja on jaettu 17 itsehallintoalueeseen ja itsehallintoalueilla on Espanjan perustuslain asettamissa rajoissa mahdollisuus säätää omia lakejaan, jolloin jokaiselle itsehallintoalueelle syntyy oma oikeusjärjestelmä¹⁰⁸. Kun muutetaan Espanjaan viettämään eläkepäiviä, ei välttämättä ymmärretä, että Espanjassa on useita oikeusjärjestelmiä, jolloin lainvalinta ei määräydy niin sanotun pääsäännön, eli aviovarallisuusasetuksen 26 artiklan mukaan. Sen lisäksi, että ositukseen sovellettava laki tulee määrittää, tulee myös määrittää, minkä yksittäisen itsehallintoalueen lakia ositukseen sovelletaan.

Aviovarallisuusasetuksen 33 artiklassa säädetään sovellettavan lain valinnasta valtioissa, joissa on useita oikeusjärjestelmiä. 33.1 artiklan mukaan, kun aviovarallisuusasetuksen nojalla on sovellettava sellaisen valtion lakia, johon kuuluu useita alueellisia yksiköitä, joilla kullakin on omat aviovarallisuussuhteita koskevat säännöksensä, tämän valtion sisäisten lainvalintasäännösten mukaan määräytyy, minkä alueellisen yksikön oikeussääntöjä sovelletaan. Mikäli aviovarallisuusasetuksen nojalla tulisi soveltaa Espanjan lakia, vastausta siihen, minkä itsehallintoalueen lainsäädäntöä ositukseen tulisi soveltaa, lähdetään etsimään espanjalaisesta lainsäädännöstä.

Mikäli siinä valtiossa, jonka lainsäädäntöä tulisi aviovarallisuussuhteisiin soveltaa, ei ole olemassa tällaisia sisäisiä lainvalintasäännöksiä, sovelletaan 33.2 artiklan mukaan seuraavaa:

¹⁰⁷ González et al: Property Relations of Cross Border Couples in the European Union, s. 17.

¹⁰⁸ Euroopan alueiden komitean viralliset verkkosivut: Spain intro.

1. Jos sovellettava laki on määräytynyt 26.1 artiklan a-kohdan mukaisesti puolisoiden asuinpaikan nojalla, sovelletaan aviovarallisuussuhteisiin sen alueellisen yksikön lakia, jossa asuinpaikka sijaitsee.
2. Jos sovellettava laki on määräytynyt 26.1 artiklan b-kohdan mukaisesti puolisoiden kansalaisuuden nojalla, sovelletaan sen alueellisen yksikön lakia, johon puolisoilla on läheisin liittymä.
3. Jos sovellettava laki on määräytynyt 26.1 artiklan c-kohdan mukaisesti sen perusteella, mihin valtioon puolisoilla yhdessä on läheisin liittymä avioitumishetkellä ottaen huomioon kaikki olosuhteet, sovelletaan sen alueellisen yksikön lakia, missä nämä lähimmät liittymät sijaitsevat.

1. kohtaa on hyvin helppo soveltaa. Jos puolisoiden asuinpaikka on esimerkiksi Barcelonassa, sovelletaan Katalonian itsehallintoalueen lakia. 2. ja 3. kohta ovat puolestaan ongelmallisempia, sillä sovellettava laki määräytyy läheisimmän liittymän periaatteen nojalla. Läheisin liittymä on käsitteenä hyvin avoin ja sen soveltaminen voi tuottaa ongelmia. Aviovarallisuusasetuksen 33.2 artiklan soveltamiskäytäntö tuleekin täsmentymään vasta vastaisuudessa, kun tuomioistuimet pääsevät soveltamaan 33.2 artiklaa.

3.4.3 Muuttumattomuusperiaate

Aviovarallisuusasetuksessa on omaksuttu niin sanottu muuttumattomuusperiaate, kun määritellään sovellettavaa lakia niissä tapauksissa, joissa lainvalintasopimusta ei ole tehty. Aviovarallisuusasetuksen 26 artiklan nojalla määräytyvä laki ei asetuksen nojalla muutu, vaikka asuinpaikka tai kansalaisuus muuttuisi.¹⁰⁹ Ositukseen sovellettava laki määräytyy 26 artiklan mukaan sen perusteella, mikä kansalaisuuden, asuinpaikan tai läheisimmän liittymän tilanne oli avioitumishetkellä. Jos puolisoilla oli avioitumishetkellä asuinpaikka Tanskassa ja se myöhemmin muuttuu Ruotsiin, sillä ei ole vaikutusta ositukseen sovellettavaan lakiin. Muuttumattomuusperiaatteen vuoksi avioitumishetkellä vallinnut tilanne määrittää sovellettavan lain, eivätkä myöhemmät muutokset vaikuta aviovarallisuusasetuksen nojalla määräytyvään lakiin.

¹⁰⁹ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 302.

Muuttumattomuusperiaatteen soveltamiseen liittyy kuitenkin joitakin ongelmia. 26.1 artiklan b-alakohtaan, eli siihen, että aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan sen valtion lakia, jonka kansalaisia kummatkin avioitumishetkellä olivat, ei yleensä liity epäselvyyttä. Se, minkä valtion kansalaisia aviopuolisot ovat avioitumishetkellä olleet, on useimmiten helppo selvittää. Sen sijaan 26.1 artiklan a-alakohdan soveltamiseen liittyy epäselvyyttä.

A-alakohta, eli ”*aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan sen valtion lakia, jossa on puolisoiden ensimmäinen yhteinen asuinpaikka avioitumisen jälkeen*”, voidaan ymmärtää kahdella eri tavalla. Ensimmäisen tulkintavaihtoehdon mukaan voitaisiin ajatella, että yhteisen asuinpaikan lakia tulisi soveltaa aina, jos puolisoille missään vaiheessa avioliittoa muodostuu yhteinen asuinpaikka. Tämä tarkoittaisi sitä, että jos yhteinen asuinpaikka muodostuu, kun avioitumisesta on kulunut pidempi aika, aviovarallisuussuhteeseen sovellettava laki voisi määräytyä vasta, kun yhteinen asuinpaikka vahvistuisi. Toisen tulkintavaihtoehdon mukaan a-alakohtaa sovellettaisiin vain niissä tilanteissa, joissa puolisoilla oli jo avioitumisen hetkellä yhteinen asuinpaikka tai jos yhteinen asuinpaikka muodostuu hyvin nopeasti tai välittömästi avioitumisen jälkeen.¹¹⁰ Selvennetään problematiikkaa esimerkillä:

Lilja ja Ilari ovat molemmat Suomen kansalaisia. Ilari asuu Suomessa ja Lilja Tšekissä. Lilja ja Ilari muuttavat kuusi vuotta avioitumisen jälkeen Tšekiin, ja heille muodostuu yhteinen asuinpaikka. Kun Liljan ja Ilarin avioliitto päättyy joko avioeroon tai toisen heistä kuolemaan, sovelletaanko ositukseen ensimmäisen yhteisen asuinpaikkavaltion lakia (Tšekki), vai sen valtion lakia, jonka kansalaisia kumpikin avioitumishetkellä oli (Suomi)?

Mikäli Liljan ja Ilarin tilanteeseen sovellettaisiin ensimmäistä tulkintavaihtoehtoa, eli sitä, että ensimmäinen asuinpaikka voi muodostua vuosia avioitumisen jälkeen, sovellettaisiin ositukseen Tšekin lakia. Tällainen tulkinta heikentäisi puolisojen oikeusvarmuutta ja ennakoitavuuksia huomattavasti. Puolisoiden tulisi avioitumishetkellä olla tietoisia siitä, minne heidän mahdollinen yhteinen asuinpaikkansa tulee muodostumaan tulevaisuudessa.

¹¹⁰ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 312.

Toisen tulkintavaihtoehdon mukaan Liljan ja Ilarin aviovarallisuussuhteisiin tulisi soveltaa Suomen lakia, koska aviopuolisoilla ei ole avioitumisen hetkellä ollut yhteistä asuinpaikkaa, eikä sellaista myöskään ole muodostunut nopeasti avioitumisen jälkeen. Tämän tulkintavaihtoehdon nojalla aviopuolisoilla olisi jo avioitumisen hetkellä mahdollisuus ennakoita, minkä valtion laki tulee sovellettavaksi heidän aviovarallisuussuhteisiinsa. Toki sovellettava laki voisi vielä muuttua, jos aviopuolisot pian avioitumisen jälkeen päättäisivätkin esimerkiksi muuttaa yhteen ja heille muodostuisi yhteinen asuinpaikka. Ennakointimahdollisuudet ovat kuitenkin huomattavasti paremmat, sillä sovellettava laki ei voisi muuttua aviovarallisuusasetuksen 26 artiklan nojalla enää vuosia avioitumisen jälkeen.

Toinen tulkintavaihtoehto saa tukea oikeuskirjallisuudesta ja aviovarallisuusasetuksen johdanto-osasta. Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osan 49 kohdan mukaan, jotta voidaan taata ennakoitavuus ja oikeusvarmuus sekä ottaa huomioon parin todellinen tilanne, asetuksessa olisi säädettävä yhdenmukaisista lainvalintasäännöksistä, joiden nojalla voidaan määrittää puolisoitten kaikkeen omaisuuteen sovellettava laki. Ensimmäiseksi perusteeksi olisi asetettava puolisoitten ensimmäinen yhteinen asuinpaikka pian avioitumisen jälkeen. Johdanto-osassa on todettu erikseen, että yhteisen asuinpaikan tulisi muodostua nimenomaan pian avioitumisen jälkeen. Tämä edellytys ei ilmene itse artiklan sanamuodosta, koska sana ”pian” on jätetty pois. Kuitenkin, kun otetaan vielä huomioon se, että aviovarallisuusasetuksella halutaan nimenomaisesti taata ennakoitavuus ja oikeusvarmuus, olisi asetuksen tarkoituksen vastaista, jos a-alakohtaa päädyttäisiin tulkitsemaan ensimmäisen vaihtoehdon mukaisesti. Myös oikeuskirjallisuudessa ollaan sitä mieltä, että toinen tulkintavaihtoehto olisi parhaiten perusteltavissa¹¹¹.

Näin ollen Liljan ja Ilarin tilanteessa ositukseen sovellettaisiin Suomen lakia, koska heillä ei ollut yhteistä asuinpaikkaa avioitumishetkellä. Heille ei myöskään muodostunut yhteistä asuinpaikkaa pian avioitumisen jälkeen, vaan vasta kuusi vuotta avioitumisen jälkeen. Siitä, tulevatko tuomioistuimet ratkaisemaan vastaavat tapaukset näin, ei ole varmuutta. Koska lainvalintasäännöksiin tilanteissa, joissa lainvalintasopimusta ei ole tehty liittyy näin suuri epävarmuus, lainvalintasopimuksen laatiminen on kannattavaa. Tälläkin hetkellä voi olla olemassa puolisoita, jotka asuvat eri valtioissa ja ovat siinä käsityksessä, että heillä ei ole

¹¹¹ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja jäämistöoikeus, s. 312.

yhteistä asuinpaikkaa, joten sovellettava laki määräytyy kansalaisuuden perusteella. Jos puoliset kuitenkin myöhemmin muuttavat yhteen, herää kysymys siitä, tuleeko yhteisen asuinpaikkavaltion laki sovellettavaksi ositukseen? Tämä lainvalintaan liittyvä epävarmuus pystytään torjumaan lainvalintasopimusta käyttämällä.

3.5 Sopimus kansainväliseen ositukseen sovellettavasta laista

Kappaleessa 2.5 käsiteltiin puolisoitten mahdollisuutta sopia toimivaltaisesta tuomioistuimesta, mitä on aviovarallisuusasetuksessa rajoitettu vahvasti. Samanlainen sopimusvapauden rajoittaminen ei kuitenkaan ulotu puolisoitten mahdollisuuteen sopia heidän aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavasta laista. Puolisoitten laajempi sopimusvapaus aviovarallisuussuhteeseen sovellettavasta laista johtunee siitä, ettei puolisoitten mahdollisuus sopia aviovarallisuussuhteisiin sovellettavasta laista vaikuta siihen, käsitelläänkö toisiinsa liittyvät asiat samassa tuomioistuimessa.

Tahdonautonomialla tarkoitetaan oikeussuhteen osapuolille annettua oikeutta valita oikeussuhteeseen sovellettava laki. Tahdonautonomia on kansainvälisessä perheoikeudessa suhteellisen uusi ilmiö.¹¹² Viime vuosikymmenenä myös perheoikeuden alalla on alettu nähdä tahdonautonomian hyödyt, ja asianosaisten sopimusvapautta on jossain määrin laajennettu. Kun kansainvälisille aviopuolisille annetaan mahdollisuus sopia aviovarallisuussuhteisiin sovellettavasta laista, aviopuolisot voivat välttää kansainvälisen perheoikeuden lainvalintasäännöksiin välttämättä liittyvän kaavamaisen lähestymistavan ja pystyvät valitsemaan sovellettavaksi sellaisen aviovarallisuusjärjestelmän, joka heidän mielestään sopii parhaiten heidän tarpeisiinsa. Sopimusvapaudella voidaan merkittävästi parantaa aviopuolisoiden aviovarallisuussuhteiden ennakoivaa hallintaa.¹¹³

Puolisoitten sopimusvapaudella pystytään myös varmistamaan, että puolisoitten aviovarallisuussuhteeseen sovelletaan ns. sopivan jäsenvaltion lainsäädäntöä. Jos esimerkiksi puolisoitten ensimmäinen yhteinen asuinpaikka on ollut Suomessa ja he ovat muuttaneet sieltä kymmeniä vuosia sitten pois ja Suomen lain soveltaminen aviovarallisuusasetuksen 26.1

¹¹² Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 74–77.

¹¹³ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 273.

artiklan nojalla heidän aviovarallisuussuhteisiinsa tuntuu epätarkoituksenmukaiselta, puoliset voivat lainvalintasopimuksella saada tilanteen muuttumaan.¹¹⁴

Ennakoitavuuden ja oikeusvarmuuden takaamiseksi aviovarallisuusasetus antaa puolisoille mahdollisuuden sopia ennakkollisesti siitä, minkä valtion lakia heidän ositukseensa sovelletaan. On myös mahdollista, että puoliset haluavat, että heidän ositukseensa sovelletaan muuta lakia, kuin sitä, joka aviovarallisuusasetuksen lainvalintasäännösten nojalla tulisi sovellettavaksi, koska sen valtion ositusta koskeva lainsäädäntö on puolisoille parempi.

Aviovarallisuusasetuksen 22.1 artiklan mukaan puoliset tai tulevat puoliset voivat sopia aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavan lain valinnasta. Tutkielmassa käytetään termiä lainvalintasopimus kuvaamaan aviovarallisuussuhteisiin sovellettavaa lakia koskevasta sopimuksesta. Aviopuolisot eivät kuitenkaan voi sopia sovellettavaksi laiksi minkä tahansa valtion lakia, vaan lain on oltava jokin seuraavista:

1. Sen valtion laki, jossa puolisoilla on asuinpaikka sopimuksen tekohetkellä.
2. Sen valtion laki, jossa toisella puolisoista on asuinpaikka sopimuksen tekohetkellä.
3. Sen valtion laki, jonka kansalainen toinen puolisoista on sopimuksen tekohetkellä.

Lainvalintasopimus voidaan tehdä missä vaiheessa tahansa: joko ennen avioliittoa, avioliiton solmimisen yhteydessä tai avioliiton aikana.¹¹⁵ Lainvalintasopimuksenkin kohdalla keskeisin liittymäperiaate on asuinpaikka. Asuinpaikan määritelmää käsitellään myöhemmin luvussa 4.

3.5.1 Lainvalintasopimuksen muotovaatimukset

Lainvalintasopimukselle on määritelty aviovarallisuusasetuksessa muotovaatimukset. Aviovarallisuusasetuksen 23.1 artiklan mukaan lainvalintasopimus on tehtävä kirjallisesti, päivättävä ja kummankin puolison on allekirjoitettava sopimus. Edelleen aviovarallisuusasetuksen 23.2 artiklan mukaan, jos sen jäsenvaltion, jossa molemmilla puolisoilla on asuinpaikka sopimuksen tekohetkellä, säädetään muita muotovaatimuksia avioehtosopimuksille, on sovellettava kyseisiä vaatimuksia sekä lainvalintasopimukseen että

¹¹⁴ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 273.

¹¹⁵ Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osa, kohta 43.

avioehtosopimukseen. Aviovarallisuusasetuksessa asetetut lainvalintasopimuksen muotovaatimukset ovat siten vain vähimmäisvaatimuksia, ja puolisoiden asuinpaikkavaltion lainsäädännössä voidaan määrätä muista muotovaatimuksista.

Aviovarallisuusasetuksessa määrätyt lainvalintasopimuksen muotovaatimukset täydentyvät jäsenvaltioiden kansallisten avioehtosopimusta koskevien säännösten nojalla. Avioehtosopimusten muotovaatimuksilla on oletettavasti pidetty tarkoituksenmukaisena täydentää lainvalintasopimuksen muotovaatimuksia, sillä sekä avioehtosopimus että lainvalintasopimus koskevat avioliiton päättymisen jälkeistä aikaa. On myös hyvin loogista, että lainvalintasopimukseen sovelletaan avioehtosopimuksen muotovaatimuksia, sillä hyvin usein lainvalintaa koskeva määräys sisällytetään nimenomaan avioehtosopimukseen. Mikäli avioehtosopimusta ja lainvalintasopimusta koskevat samat muotovaatimukset, pystytään varmistamaan sopimuksen pätevyys kokonaisuudessaan.

Tarkastellaan lainvalintasopimuksen muotovaatimuksia käytännössä tutustumalla Suomen avioehtosopimuksen muotoa koskevaan lainsäädäntöön. Suomen avioliittolain 42–43 §:n sekä 66 §:n mukaan, jotta avioehtosopimus on pätevä, sen on oltava kirjallinen, päivätty, kummankin puolison asianmukaisesti allekirjoittama sekä kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama. Lisäksi avioehtosopimus on jätettävä rekisteröitäväksi Digi- ja väestötietovirastolle tai Ahvenanmaan valtionvirastolle¹¹⁶. Näin ollen, jos puoliset, joilla kummallakin on asuinpaikka Suomessa, tekevät kirjallisen sopimuksen aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavasta laista ja he ainoastaan päiväävät ja allekirjoittavat sen, sopimus ei ole aviovarallisuusasetuksen 23.2 artiklan mukaan pätevä. Ollakseen pätevä sopimuksen on lisäksi oltava kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama ja se on rekisteröitävä, koska puolisoiden asuinpaikkavaltion, eli Suomen, lainsäädäntö asettaa tällaisen lisäedellytyksen.

Aviovarallisuusasetuksen 23.3 artiklan mukaan, jos puolisoiden asuinpaikka on avioehto- tai lainvalintasopimuksen tekohetkellä eri jäsenvaltioissa ja jos näiden valtioiden laeissa on säädetty avioehtosopimukselle eri muotovaatimukset, sopimuksen on täytettävä

¹¹⁶ Aviovarallisuusasetusta koskevassa hallituksen esityksessä 190/2018 todetaan sivulla 14, että jos puolisoilla on sopimuksen tekohetkellä asuinpaikka Suomessa tai jos Suomen lakia muutoin on sovellettava lainvalintasopimuksen muotovaatimuksiin, sovellettavasta laista tehty sopimus on rekisteröitävä avioehtosopimuksen tavoin. Tämä vahvistaa sen, että kansallisessa laissa asetettua rekisteröintivaatimusta on pidettävä muotovaatimuksena.

jommankumman lain vaatimukset. Tarkastellaan lainvalintasopimuksen muotovaatimuksia siinä tilanteessa, kun puoliset asuvat eri jäsenvaltioissa vertailemalla Ruotsin ja Suomen avioehtosopimuksen muotovaatimuksia koskevaa lainsäädäntöä.

Ruotsin avioliittolain (*Äktenskapsbalk*) 7 luvun 3 pykälän 2 momentin mukaan avioehtosopimus on laadittava kirjallisesti, päivättävä ja allekirjoitettava kummankin aviopuolison tai tulevien aviopuolisoiden toimesta. Lisäksi Ruotsin avioliittolain 7 luvun 3 pykälän 3 momentin mukaan avioehtosopimus on rekisteröitävä Ruotsin verovirastoon.¹¹⁷ Suomen avioliittolain mukaan avioehtosopimuksen oltava kirjallinen, päivätty, kummankin puolison asianmukaisesti allekirjoittama sekä kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama. Lisäksi avioehtosopimus on jätettävä rekisteröitäväksi Digi- ja väestötietovirastolle tai Ahvenanmaan valtionvirastolle. Suomen avioliittolainsäädäntö edellyttää avioehtosopimuksen pätevyydeltä sitä, että avioehtosopimus on kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama. Ruotsin avioliittolaki ei puolestaan vaadi, että avioehto olisi kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama. Täten, jos puoliset, joista toisella on asuinpaikka Suomessa ja toisella Ruotsissa, tekevät sopimuksen heidän aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavasta laista, joka on kirjallinen, päivätty, kummankin allekirjoittama sekä rekisteröity Ruotsin verovirastoon, sopimus on pätevä, sillä se täyttää Ruotsin avioliittolaissa säädetyt avioehtosopimuksen muotovaatimukset. Sillä, että lainvalintasopimus ei ole kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama, ei ole väliä, koska aviovarallisuusasetuksen 23.3. artiklan mukaan riittää, että lainvalintasopimus täyttää jommankumman asuinpaikkavaltion avioehtosopimusta koskevat muotovaatimukset.

Aviovarallisuusasetuksen 23.4 artiklan mukaan, jos puolisoista vain toisella on asuinpaikka sopimuksen tekohetkellä osallistuvassa EU:n jäsenvaltiossa ja jos tässä valtiossa on säädetty muita muotovaatimuksia avioehtosopimukselle, on sovellettava näitä vaatimuksia. Toisin sanoen, jos puolisoista toinen asuu esimerkiksi Suomessa ja toinen Virossa, joka ei osallistu aviovarallisuusasetukseen, on lainvalintasopimus tehtävä noudattaen aviovarallisuusasetuksen sekä Suomen lain avioehtosopimusta koskevia muotovaatimuksia noudattaen.

¹¹⁷ Ruotsin valtiopäivien viralliset verkkosivut. Dokument & lagar: Äktenskapsbalk (1987:230). Ruotsin avioliittolain 7 luvun 3 pykälän 2 ja 3 momentin tarkka sanamuoto: ”*Ett äktenskapsförord ska upprättas skriftligen, dateras och undertecknas av makarna eller de blivande makarna. Ett äktenskapsförord ska registreras hos Skatteverket.*”

Lainvalintasopimuksen muotovaatimukset vaikuttavat yksinkertaisilta, mutta ne eivät ole ongelmattomia. Oikeuskirjallisuudessa on nostettu esille esimerkiksi Belgiassa asuvien Suomen kansalaisten tekemät lainvalintasopimukset. Tässä tilanteessa lainvalintasopimus olisi tehtävä Belgian lainsäädännön avioehdon muutosäännöksiä noudattaen. Belgian lainsäädännön mukaan avioehto on tehtävä notaarin vahvistamalla virallisella asiakirjalla, mutta Suomessa ei ole notaarilaitosta. Jos Suomen kansalaiset haluaisivat tehdä lainvalintasopimuksen Suomessa, jotta he voivat asioida viranomaisessa omalla kielellään, herää kysymys, onko lainvalintasopimuksen tekeminen Suomessa ylipäättään mahdollista. Voidaanko notaarin vahvistama virallinen asiakirja korvata jollakin vai onko lainvalintasopimus pakko tehdä Belgian viranomaisessa?¹¹⁸ Jos suomalaisten on pakko asioida belgialaisessa viranomaisessa noudattaakseen muotovaatimuksia, se voidaan nähdä ongelmana oikeusturvan kannalta, sillä asiointi ei tapahdu omalla äidinkielellä.

Toinen lainvalintasopimuksen muotovaatimusten noudattamiseen liittyvä ongelma kytkeytyy asuinpaikan käsitteen epäselvyyteen. Sen selvittäminen, mikä puolisoiden asuinpaikka on, ei aina ole yksiselitteistä. Asuinpaikan käsitettä käsitellään myöhemmin luvussa 4. Jos puoliset viettävät puolet vuodesta yhdessä valtiossa ja puolet toisessa, kumman valtion avioehdon muotovaatimuksia lainvalintasopimukseen tulisi soveltaa? Asuinpaikan käsitteeseen liittyvä tulkinnanvaraisuus voi johtaa siihen, että lainvalintasopimus on tehty noudattaen ”väärän” valtion lakia, ja sopimus katsotaan pätemättömäksi.¹¹⁹ Tämä tulkinnanvaraisuuden aiheuttama uhka voidaan nähdä oikeusturvaa heikentävänä seikkana.

3.5.2 Sovellettavan lain vaihtaminen

Aviopuolisoilla tai tulevilla aviopuolisoilla on oikeus uudella lainvalintasopimuksella vaihtaa aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavaa lakia. Vaihtaminen on osa puolisoiden sopimusvapautta ja on tarkoituksenmukaista, että puolisoiden on mahdollista vaihtaa sovellettavaa lakia, jos puoliset esimerkiksi muuttavat pois siitä valtiosta, jonka lain ovat valinneet sovellettavaksi kansainväliseen ositukseen.

¹¹⁸ Helin: Ulkосуomalaisten perheoikeusasioiden hoitamisesta, s. 621.

¹¹⁹ Helin: Ulkосуomalaisten perheoikeusasioiden hoitamisesta, s. 621.

Sovellettavan lain vaihtamiseen soveltuu aviovarallisuusasetuksen 22.1 artikla, eli myös vaihdossa puolisoilla tai tulevilla puolisoilla on vaihtoehtoina puolisoiden asuinpaikan, toisen puolison asuinpaikan tai toisen puolison kansalaisuusvaltion laki. Sovellettavan lain vaihtamissopimusta koskevat myös samat muotovaatimukset, kuin ensisijaista lainvalintasopimustakin.

Jotta voidaan taata aikaisemman lainvalintasopimuksen oikeusvarmuus, sovellettavaa lakia ei saa vaihtaa, ellei kumpikin puoliso nimenomaisesti pyydä lain vaihtamista. Aviovarallisuusasetuksen 22.2 artiklan mukaan aviovarallisuussuhteisiin sovellettavan lain vaihtaminen vaikuttaa ainoastaan vastaisuudessa, elleivät puoliset toisin sovi. Selvennetään tilannetta esimerkillä:

Raili ja Erkka tekevät lainvalintasopimuksen ennen avioitumistaan vuonna 2022 ja sopivat, että heidän aviovarallisuussuhteisiinsa sovelletaan valtion A lakia, koska valtio A on heidän asuinpaikkansa. Vuonna 2030 Raili ja Erkka muuttavat valtioon B, jonne heille muodostuu asuinpaikka. Raili ja Erkka tekevät uuden lainvalintasopimuksen, jonka mukaan heidän aviovarallisuussuhteisiinsa sovelletaan valtion B lakia. Valtion B lakia aletaan soveltamaan Railin ja Erkan aviovarallisuussuhteisiin vain vuodesta 2030 eteenpäin, ei taannehtivasti.

Valtion A lainsäädännön mukaan puolison perintönä saatu omaisuus ei ole avio-oikeuden alaista omaisuutta. Valtion B lainsäädännön mukaan puolestaan kaikki omaisuus on avio-oikeuden alaista omaisuutta. Raili on saanut kolmen miljoonan euron arvoisen perinnön vuonna 2025. Vaikka Raili ja Erkka vaihtavat aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavaa lakia valtion B lakiin vuonna 2030, Railin saama perintö ei ole avio-oikeuden alaista omaisuutta, koska valtion B lakia ei sovelleta aviovarallisuussuhteisiin taannehtivasti. Raili ja Erkka voivat kuitenkin halutessaan sopia uudessa lainvalintasopimuksessaan, että valtion B lakia sovelletaan aviovarallisuussuhteisiin koko avioliiton ajalta. Tällöin Railin saamasta perinnöstä määrättäisiin valtion B lain nojalla, ja perintö olisi avio-oikeuden alaista omaisuutta.

Se, että sovellettavan lain vaihtaminen vaikuttaa ainoastaan vastaisuudessa, ellei asiasta erikseen toisin sovita, saattaa vaikuttaa mitättömältä yksityiskohdalta, mutta tosiasiasa se saattaa vaikuttaa osituksen lopputulokseen hyvinkin paljon. Puolisoiden on tärkeä ottaa

huomioon se, että taannehtivasta sovellettavuudesta tulee sopia erikseen. Erityisen haastavaa on, että sovellettavan lain vaihtaminen vaikuttaa ainoastaan vastaisuudessa, mikäli puoliset asuvat useammassa eri valtiossa elämänsä aikana. On ymmärrettävää, että puoliset haluavat vaihtaa ositukseen sovellettavan lain nykyisen asuinpaikan laiksi, koska kyseisen valtion laki on heille todennäköisesti sillä hetkellä tutuin. Jos puoliset eivät kuitenkaan muista sopia taannehtivasta sovellettavuudesta, voidaan päätyä sellaiseen lopputulokseen, että ositukseen tulee sovellettavaksi usean eri valtion lakeja: esimerkiksi Suomen laki ajalla 2020–2023, Ranskan laki ajalla 2023–2026, Saksan laki 2026–2030 jne. Näyttäisi siltä, että kansainvälisestä osituksesta voi tulla todella monimutkainen, jos lainvalintasopimukseen ei muisteta ottaa määräystä siitä, voidaanko uutta lakia soveltaa myös taannehtivasti.

3.6 Avioehtosopimus ja muut ositukseen vaikuttavat sopimukset

Lainvalintasopimuksen lisäksi puolisoilla on voi olla mahdollisuus vaikuttaa osituksen lopputulokseen ennakkollisesti laatimalla muita ositukseen vaikuttavia sopimuksia. Esimerkiksi Suomessa puoliset voivat laatia avioehtosopimuksen tai muun ositukseen vaikuttavan sopimuksen, kuten ositussopimuksen. Avioehtosopimus on Suomessa tavallisesti ymmärretty sopimukseksi, jolla joko supistetaan toisen tai kummankin puolison avio-oikeutta toisen puolison omaisuuteen¹²⁰. Ositussopimus on puolestaan sopimus, jossa puoliset ennakkollisesti sopivat siitä, miten omaisuuden jako tullaan osituksessa toimittamaan¹²¹. Se, millaisia ositukseen vaikuttavia sopimuksia puoliset voivat tehdä riippuu siitä, minkä valtion lakia kansainväliseen ositukseen sovelletaan. Aviovarallisuusasetuksessa ei oteta kantaa siihen, millaisia ositukseen vaikuttavia sopimuksia puoliset saavat tehdä, vaan asetuksessa säädetään ainoastaan näiden sopimusten muotovaatimuksista.¹²²

Aviovarallisuusasetuksessa avioehtosopimuksella tarkoitetaan puolisoitten tai tulevien puolisoitten välistä sopimusta, jolla he järjestävät aviovarallisuussuhteensa¹²³.

¹²⁰ AL 41.1 § sekä Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 125.

¹²¹ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 328. Ositussopimuksesta käytetään oikeuskirjallisuudessa myös termejä sopimus avioeron varalta ja osituksen esisopimus, mutta tässä tutkielmassa käytetään yksinomaan termiä ositussopimus.

¹²² Helin: Ulkosuomalaisten perheoikeusasioiden hoitamisesta, s. 624.

¹²³ Aviovarallisuusasetus 3.1 artikla b-kohta.

Avioehtosopimus on aviovarallisuusasetuksen kontekstissa siten mikä vain sopimus, jossa määrätään aviovarallisuutta koskevista asioista. Ollakseen aviovarallisuusasetuksessa tarkoitettu avioehtosopimus, sopimuksessa ei tarvitse määrätä yksinomaan avio-oikeutta koskevista asioista. Näin ollen aviovarallisuusasetuksessa termi avioehtosopimus on ymmärretty laajemmin, kuin Suomen lainsäädännössä. Aviovarallisuusasetuksessa ei tarkoiteta avioehtosopimuksella vain sellaista sopimusta, jolla määrätään avio-oikeudesta, vaan myös muita ositukseen vaikuttavia sopimuksia, kuten ositussopimus.

Koska aviovarallisuusasetuksessa avioehdolla ei tarkoiteta ainoastaan sellaista sopimusta, jolla joko supistetaan tai laajennetaan puolison avio-oikeutta toisen puolison omaisuuteen, herää kysymys siitä, tulevatko seuraavassa kappaleessa 3.6.1 käsiteltävät avioehtosopimuksen muotovaatimukset sovellettavaksi myös esimerkiksi Suomessa tunnettuun ositussopimukseen. Kun sovelletaan aviovarallisuusasetuksen avioehdon muotovaatimuksia koskevia säännöksiä, termi avioehto, tulee ymmärtää siten, kuin se on aviovarallisuusasetuksen 3.1 artiklan b-kohdassa määritelty: avioehtosopimus on puolisoitten tai tulevien puolisoitten välinen sopimus, jolla he järjestävät aviovarallisuussuhteensa. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Suomen oikeudessa tunnettu ositussopimus, kuuluu aviovarallisuusasetuksen muotovaatimusten piiriin, eli ositussopimuksen tulee täyttää aviovarallisuusasetuksen avioehdolle asettamat muotovaatimukset.¹²⁴ On erittäin tärkeää ottaa tämä huomioon kappaletta 3.6.1 lukiessaan, sillä Suomessa vakiintuneen käsityksen mukaan ositussopimusta koskee täydellinen muotovapaus, ja suomalainen lainsäädäntö ei aseta minkäänlaisia muotovaatimuksia ositussopimukselle¹²⁵. Aviovarallisuusasetus kuitenkin aiheuttaa sen, että kansainvälisten avioparien tulee noudattaa aviovarallisuusasetuksessa asetettuja muotovaatimuksia sekä avioehto- että ositussopimuksen kohdalla eli kansainvälisissä tilanteissa ositussopimusta ei koske täydellinen muotovapaus¹²⁶.

¹²⁴ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 328 sekä Helin: Ulkosuomalaisten perheoikeusasioiden hoitamisesta, s. 624.

¹²⁵ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus, s. 138.

¹²⁶ Helin on pitänyt aviovarallisuusasetuksen suomenkielistä käännöstä hyvin epäonnistuneena. Helinin mukaan sanan ”avioehtosopimus” käyttäminen 25 artiklassa on harhauttavaa. Esimerkiksi ranskankielisessä käännöksessä on käytetty termiä ”convention matrimoniale”, eikä suppeampaa termiä ”contract de mariage”. Myöskään saksankielisessä käännöksessä ei ole käytetty termiä ”Ehevertag”, joka tarkoittaa nimenomaan avioehtoa, vaan laajempaa ilmaisua ”Vereinbarung über den ehelichen Güterstand”. Tästä ks. Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 328, alaviite 453. Huomion arvoista on kuitenkin se, ettei ainoastaan suomenkielinen käännös ole tässä mielessä epäonnistunut. Esimerkiksi ruotsinkielisessä käännöksessä 25 artiklassa on käytetty termiä ”äktenskapsförord”, joka tarkoittaa nimenomaan avioehtosopimusta, ks. tutkielman s. 50, jossa on tarkasteltu Ruotsin avioliittolainsäädäntöä.

Avioehtosopimuksen muotovaatimukset

Se, minkä valtion lakia aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan, määrittää myös sen, minkälaisia ositukseen vaikuttavia sopimuksia puoliset voivat tehdä. Aviovarallisuusasetuksessa ei määritellä, mistä asioista avioehtosopimuksessa voidaan sopia, mutta siinä määrätään avioehtosopimuksen ja muiden ositukseen vaikuttavien sopimusten muotovaatimuksista. Selkeyden vuoksi, tässä kappaleessa tarkoitetaan termillä avioehtosopimus kaikkia puolisoitten välisiä sopimuksia, jotka vaikuttavat heidän aviovarallisuussuhteisiinsa. Avioehtosopimuksen muotovaatimukset ovat pääpiirteittäin samat, kuin lainvalintasopimusta koskevat muotovaatimukset.

Aviovarallisuusasetuksen 25.1 artiklan mukaan avioehtosopimus on tehtävä kirjallisesti, päivättävä ja kummankin puolison on allekirjoitettava se. Asetuksen mukaisessa muotovaatimuksessa on kyse vähimmäisvaatimuksesta, sillä myös avioehtosopimuksen muotovaatimukset täydentyvät valtioiden kansallisen avioehdon muotoa koskevien määräysten nojalla. Aviovarallisuusasetuksen 25.2 artiklan mukaan, jos sen jäsenvaltion laissa, jossa molemmilla puolisoilla on asuinpaikka sopimuksen tekohetkellä, säädetään muita muotovaatimuksia avioehtosopimuksille, on sovellettava kyseisiä vaatimuksia. Jos puolisoitten asuinpaikka on sopimuksen tekohetkellä eri jäsenvaltioissa ja jos näiden valtioiden laissa on säädetty avioehtosopimuksille erilaiset muotovaatimukset, sopimus on muodollisesti pätevä, jos se täyttää jommankumman lain vaatimukset. Jos puolisoista vain toisen asuinpaikka on sopimuksen tekohetkellä jäsenvaltiossa ja jos tässä valtiossa on säädetty muita muotovaatimuksia avioehtosopimukselle, on sovellettava näitä vaatimuksia. Asetuksen 25.2 artiklan kolme kohtaa ovat sanamuodoltaan täysin samanlaiset, kuin lainvalintasopimuksen muotovaatimuksia koskevat 23.2–23.4 artiklat.

Avioehtosopimuksen muotoa koskee 25.1–25.2 artikloiden määräysten lisäksi vielä 25.3 artikla. Sen mukaan, jos aviovarallisuussuhteisiin sovellettavassa laissa säädetään muita muotovaatimuksia avioehtosopimukselle, on sovellettava näitä vaatimuksia. Asetuksen 25.3 artiklan sanamuodosta ei täysin selviä, millä tavoin artiklaa olisi tarkoitus soveltaa. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin päädytty siihen, että aviovarallisuusasetuksen 25.1–25.3 artikloita sovelletaan kumulatiivisesti¹²⁷. Selvennetään esimerkiksi:

¹²⁷ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 328.

Kaksi Itävallassa asuvaa Suomen kansalaista ovat valinneet heidän aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavan Suomen lakia. Aviovarallisuusasetuksen 25.2 artiklan mukaan avioehtosopimuksen muotoon on tällöin sovellettava Itävallan lakia. 25.3 artiklasta edelleen johtuu, että avioehtosopimuksen muotoon on vielä sovellettava Suomen lakia. Lisäksi avioehtosopimuksen on vielä täytettävä 25.1 artiklassa asetetut vähimmäisvaatimukset. Avioehtosopimuksen tulee näin ollen täyttää Suomen ja Itävallan laissa sekä aviovarallisuusasetuksessa asetetut muotovaatimukset.

Jos aviovarallisuussuhteisiin on päätetty soveltaa jonkun muun valtion kuin molempien tai jommankumman puolison asuinpaikan lakia, on lisäksi sovellettava aviovarallisuussuhteisiin sovellettavassa laissa olevia avioehtosopimuksen muotovaatimuksia. Useamman valtion lainsäädännön soveltaminen samanaikaisesti voi olla hankalaa, jolloin riski siitä, että muotovaatimukset eivät täyty ja avioehtosopimus ei näin ollen ole pätevä, kasvaa. Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osan mukaan avioehtoa koskevien muotovaatimusten tarkoituksena on ollut helpottaa sitä, että avioehtosopimuksen johdosta saadut aviovarallisuussuhdetta koskevat oikeudet hyväksytään jäsenvaltiossa¹²⁸. Näyttäisi kuitenkin siltä, että hankalasti sovellettavien muotovaatimusten vaikutus voi olla juuri päinvastainen. Tällainen kumulatiivinen soveltaminen on hyvin hankalaa, eikä avioehtosopimuksen muodollisen pätevyuden saavuttamista ole tehty helpoksi. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin tunnustettu se mahdollisuus, ettei aviovarallisuusasetuksen 25 artiklan säännöksiä tulisi soveltaa kumulatiivisesti. On kuitenkin järkevää laatia avioehtosopimukset kumulatiivista soveltamista noudattaen ennen kuin oikeuskäytännön nojalla selviää lopullisesti, miten 25 artiklaa tulisi tosiasiaassa soveltaa.¹²⁹

On myös hyvin yleistä, että avioehtosopimukseen otetaan tarvittaessa myös sovellettavaa lakia koskeva määräys¹³⁰. Tällöin lakiviittauksen sisältävän avioehtosopimuksen tulee täyttää sekä aviovarallisuusasetuksen avioehtosopimusta koskevat 25 artiklan muotovaatimukset, että lainvalintasopimusta koskevat 23 artiklan muotovaatimukset.

¹²⁸ Aviovarallisuusasetuksen johdanto-osa, kohta 48.

¹²⁹ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 329.

¹³⁰ González et al: Property relations of cross border couples in the European Union, s. 18.

Aviovarallisuusasetus antaa puolisoille mahdollisuuden vaikuttaa ennakkollisesti aviovarallisuussuhteisiinsa tekemällä avioehtosopimuksen ja muita ositukseen vaikuttavia sopimuksia. Avioehtosopimuksen muotoa koskevat säännökset kuitenkin vaihtelevat valtioiden välillä ja aviovarallisuusasetuksessa asetetut vähimmäisvaatimukset täydentyvät valtioiden omien avioehtosopimuksen muotoa koskevien säännösten nojalla. Avioehtosopimuksen laatiminen useamman eri valtion lakeja soveltamalla voi kuitenkin olla haastavaa. On tärkeä varmistaa, että avioehtosopimus täyttää kaikki sovellettavat muotovaatimukset, jotta sillä saadaan aikaan haluttu vaikutus.

4 Asuinpaikka

4.1 Asuinpaikka avainasemassa kansainvälisessä perheoikeudessa

Kansainvälisessä perheoikeudessa keskeiseksi tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa ja sovellettavan lain valintaa ohjaavaksi liittymäksi on muodostunut asuinpaikka (*habitual residence*)¹³¹. Kun asuinpaikka on liittymäperusteena, aviovarallisuussuhteisiin tulee sovellettavaksi sen valtion laki, jonka puoliset useimmiten tuntevat hyvin ja johon heillä on läheinen liittymä. Lisäksi aviovarallisuussuhteita koskevat asiat voidaan käsitellä siellä, missä aviopuolisot tai toinen heistä viettää aikaa vakituisesti.¹³²

Bryssel IIa -asetuksessa tuomioistuimen kansainvälisen toimivallan perustavia liittymiä on seitsemän, ja näistä kuusi perustuu puolisoitten asuinpaikkaan. Perintöasetuksen pääsäännön mukaan jäsenvaltion tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan jäämistöosituksen, jos kuolleelle puolisolle katsotaan syntyneen kyseiseen jäsenvaltioon asuinpaikka. Myös toissijaista kansainvälistä toimivaltaa koskevan säännöksen mukaan kansainvälinen toimivalta voi perustua asuinpaikkaan.

Aviovarallisuusasetuksessa puolestaan ensisijainen aviovarallisuussuhteisiin sovellettava laki on puolisoitten ensimmäisen yhteisen asuinpaikan laki, ja puoliset tai tulevat puoliset voivat

¹³¹ Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimus, s. 184.

¹³² Baarsma: The Europeanisation of International Family Law, s. 171.

valita sovellettavaksi heidän asuinpaikkavaltionsa lain. Aviovarallisuusasetuksen, Bryssel Iia -asetuksen ja perintöasetuksen soveltaminen voi kuitenkin muodostua ongelmalliseksi, sillä asetuksissa ei ole erikseen määritelty asuinpaikan käsitettä. Perintöasetuksen johdanto-osassa on kuitenkin jollain tapaa täsmennetty sitä, mitä asuinpaikalla tarkoitetaan, mutta nimenomaista määritelmää ei ole annettu. Jotta asetuksia sovellettaisiin jäsenvaltioissa yhdenmukaisesti, tulee ratkaista kysymys siitä, mitä asuinpaikalla tarkoitetaan.

Asuinpaikan määritelmää tutkiessa on myös tärkeä muistaa, että asuinpaikan käsitettä ei voida tulkita eri tavalla kaikkien jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmissä, vaan osana EU:n lainsäädäntöä asuinpaikan käsitteelle annetaan sama merkitys kaikissa jäsenvaltioissa. Tämä johtuu EU-oikeuden yhteisöoikeudellisesta tulkintatavasta, jota käsiteltiin kappaleessa 1.3.

4.2 Asuinpaikan käsite kansainvälisessä perheoikeudellisessa kontekstissa

Oikeustieteessä ollaan yhtä mieltä siitä, että asuinpaikka on itsenäinen käsite, jolle tulee antaa eurooppalainen merkityssisältö¹³³. Tämä tarkoittaa sitä, että asuinpaikan käsitteelle ei tule hakea täsmennystä valtioiden kansallisesta lainsäädännöstä, vaan sisällön tulee täsmentyä EU:n oikeuden nojalla¹³⁴. Asuinpaikan käsitteellä ei viitata eri valtioiden kansallisten oikeusjärjestysten asuinpaikan käsitteeseen, koska se vaarantaisi EU:n asetusten yhtenäisen soveltamisen¹³⁵.

Asuinpaikan määritelmä riippuu paljolti yksittäistapaukseen liittyvistä seikoista, eikä yhtä nimenomaista määritelmää voida antaa. Voidaan kuitenkin olettaa, että Bryssel Iia -asetuksessa, perintöasetuksessa ja aviovarallisuusasetuksessa on tarkoituksena antaa asuinpaikan käsitteelle sama sisältö, jotta asetuksia sovellettaisiin yhdenmukaisesti ja niillä olisi toivottu ennakoitavuutta lisäävä vaikutus. Mikäli asuinpaikalle annettaisiin kaikissa asetuksissa erilainen merkitys, se vaikeuttaisi soveltamista ja johtaisi hankalasti ennakoitaviin lopputuloksiin. Esimerkiksi tilanteessa, jossa puoliset päättävät hakea avioeroa ja heillä ei ole sopimusta sovellettavasta laista, toimivaltainen tuomioistuin voi olla asuinpaikan tuomioistuin

¹³³ Bruno et al.: Cross-border Couples Property Regimes in Action Before Courts, s. 55.

¹³⁴ Stone: EU Private International Law, s. 431.

¹³⁵ Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 185–186.

ja aviovarallisuussuhteisiin sovellettava laki olisi puolisoiden ensimmäisen yhteisen asuinpaikan laki. Mikäli kansainvälistä toimivaltaa määritettäessä annettaisiin asuinpaikalle eri merkitys kuin sovellettavaa lakia määriteltäessä, voisi toimivaltaisen tuomioistuimen ja sovellettavan lain löytäminen muodostua ongelmalliseksi. Näin ollen sitä tulkintaa, että asuinpaikalla tarkoitetaan samaa asiaa aviovarallisuusasetuksessa, perintöasetuksessa ja Bryssel I -asetuksessa, on pidettävä tarkoituksenmukaisena.

Tämä luku rakentuu sille tulkinnalle, että niin perintöasetuksen, aviovarallisuusasetuksen kuin Bryssel I -asetuksen nojalla tuotettua asuinpaikan käsitettä täsmentävää sisältöä voidaan yleisesti hyödyntää, kun arvioidaan, mikä puolison asuinpaikka on tai on ollut. Tällä tarkoitetaan sitä, että perintöasetuksessa annettuja soveltamisohjeita pystytään hyödyntämään myös silloin, kun asuinpaikkaa määritellään Bryssel I -asetuksessa ja aviovarallisuusasetuksessa tarkoitettua asuinpaikkaa. Myös Bryssel I -asetusta koskevia asuinpaikan käsitteen täsmennyksiä voidaan hyödyntää määritettäessä perintöasetuksessa ja aviovarallisuusasetuksessa tarkoitettua asuinpaikan käsitettä. Tämä johtuu siitä, että esimerkiksi Bryssel I -asetuksen kansainvälistä toimivaltaa koskevia säännöksiä tulkittaessa asuinpaikalle on annettava sama merkitys, mikä sille on tavallisesti annettu kansainvälisissä perheoikeudellisissa yhteyksissä¹³⁶. Oletettavaa on, että myös perintöasetuksen kansainvälistä toimivaltaa koskevia säännöksiä ja aviovarallisuusasetuksen lainvalintasäännöksiä tulkittaessa asuinpaikalle olisi annettava se merkitys, mikä asuinpaikalle on annettu tavallisesti kansainvälisissä perheoikeudellisissa yhteyksissä.

Kun sovelletaan aviovarallisuusasetuksen kansainvälisiä toimivalta- ja lainvalintasäännöksiä sekä Bryssel I -asetuksen ja perintöasetuksen kansainvälisiä toimivaltasäännöksiä, asuinpaikkakäsitteen konteksti on kaikissa sama: yhden tai kahden avioituneen aikuisen ihmisen elämän keskipisteen löytäminen. Yleisenä määritelmänä kaikkien tämän tutkielman kannalta olennaisten säännösten kohdalla voidaan siten katsoa, että asuinpaikassa on kyse valtiosta, jossa kummankin puolison tosiasiallinen keskipiste on¹³⁷. Kansainvälisessä perheoikeudessa kaikella asuinpaikan määritelmää täsmentävällä materiaalilla on sama pyrkimys: tuottaa soveltamisohjeita, joita tulkitsemalla viranomaiset voivat määritellä sen

¹³⁶ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 233.

¹³⁷ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 233.

valtion, johon asianomaisella on lähin liittymä. Näin ollen kansainvälisen perheoikeuden alalla tuotettu asuinpaikan määritelmää käsittelevä sisältö on yleispätevää, vaikka asiayhteys vaihtelee.

4.3 Mikä on henkilön asuinpaikka?

Aviovarallisuusasetuksessa puolisoiden asuinpaikka määrittää hyvin usein ositukseen sovellettavan lain ja tuomioistuimen kansainvälisen toimivallan. Koska asuinpaikalle ei ole annettu nimenomaista, tyhjentävää ja kaikenkattavaa määritelmää Bryssel IIa- asetuksessa, perintöasetuksessa tai aviovarallisuusasetuksessa, tulee asuinpaikan käsitteelle hakea määritelmää asetusten johdanto-osista, oikeuskäytännöstä sekä oikeuskirjallisuudesta.

Perintöasetuksen johdanto-osasta voidaan löytää hieman apua siihen, miten henkilön asuinpaikka voidaan määrittää. Perintöasetuksen johdanto-osan mukaan asuinpaikka tulisi määrittää suorittamalla yleisarviointi hänen elinolosuhteistaan kuolemaansa edeltävinä vuosina ja hänen kuolinhetkellään. Tämä arviointi tulee tehdä ottamalla huomioon kaikki asiaan vaikuttavat tosiseikat, erityisesti perittävän oleskelun kesto ja säännöllisyys kyseisessä valtiossa, sekä oleskelun olosuhteet ja syyt. Näin määritetty asuinpaikka ilmentäisi perittävän tiiviin ja pysyvän yhteyden siihen jäsenvaltioon, jonka tuomioistuin käyttää kansainvälistä toimivaltaa.¹³⁸

Ratkaisevaa asuinpaikan määräytymisen näkökulmasta on, missä henkilö tosiasiallisesti pysyvästi asuu ja missä hänen keskeinen elinympäristönsä on. Asuinpaikan muodostuminen tiettyyn valtioon edellyttää tosiasiallista ja jatkuvaa asumista kyseisessä valtiossa. Harkinnassa otetaan huomioon kaikki asiassa ilmenneet tosiseikat, joita ovat esimerkiksi työpaikka, harrastukset, yhteiskuntaan integroitumisen aste sekä perheenjäsenten asuinpaikka.¹³⁹ Lisäksi huomioon otetaan oleskelun kesto ja säännöllisyys valtiossa, sekä oleskelun olosuhteet ja syyt¹⁴⁰.

¹³⁸ Perintöasetuksen johdanto-osa, kohta 23.

¹³⁹ Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 185.

¹⁴⁰ Perintöasetuksen johdanto-osa, kohta 23.

Yleisesti henkilön asuinpaikaksi voitaisiin katsoa sellainen jäsenvaltio, johon hänellä on ollut tiivis ja pysyvä yhteys. Henkilön asuinpaikka on se valtio, johon henkilön elämä on tosiasiallisesti keskittynyt. Asuinpaikkaa määriteltäessä merkitystä ei anneta henkilön omalle käsitykselle hänen asuinpaikastaan, vaan asuinpaikan määrittävät ulkoiset seikat. On kuitenkin huomattava, että asuinpaikan vaihtumista koskevilla tilanteilla voidaan joissain tilanteissa ottaa huomioon myös ihmisen omat tarkoitukset. Tämä on mahdollista kuitenkin vain tilanteissa, joissa asumisen kesto yksinään ei riitä osoittamaan keskeisen elinympäristön paikantumista tiettyyn valtioon. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilön omat tarkoitukset ovat selvitettävissä objektiivisten seikkojen perusteella. Näissä tapauksissa myös henkilön tarkoituksella voi olla merkitystä.¹⁴¹

Asuinpaikka voi myös olla valtio, jossa henkilö on luvattomasti tai johon hän on joutunut vastoin tahtoaan. Vaikka henkilö olisi valtiossa vastoin tahtoaan tai luvattomasti, se voidaan katsoa hänen asuinpaikakseen, mikäli oleskelu valtiossa on kestänyt niin pitkään, että maahan on muodostunut hänen keskeinen asuinympäristönsä¹⁴².

Henkilön asuinpaikan määrittäminen on useimmiten suhteellisen yksinkertaista, koska useimmiten henkilön elämä keskittyy yhteen valtioon. Ongelmia asuinpaikan määrittämisessä syntyy pääasiassa silloin, kun henkilön elämäntilanne on muuttunut vain hetkeä aiemmin, henkilön elämä jakautuu useampaan eri valtioon tai henkilö on lähtenyt viettämään eläkepäiviään uuteen valtioon. Jos perhe myy asuntonsa sekä kaiken muunkin varallisuutensa ja omaisuutensa muuttaakseen toiseen valtioon, kaikkien perheenjäsenten voidaan yleensä katsoa menettäneen asuinpaikan lähtömaastaan heti muuton jälkeen. On kuitenkin yleistä, että ulkomaille muutettaessa lähtövaltiosta ei irtauduta heti kokonaan ja tärkeitä siteitä jää myös lähtövaltioon. Nykyaikana on mahdollista, että henkilö muuttaa toiseen valtioon, mutta säilyttää työpaikkansa lähtömaassa ja tekee etätöitä. Näissä tilanteissa ei ole selvää, että asuinpaikka on

¹⁴¹ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 63–64.

¹⁴² Mikkola: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus, s. 62. Asuinpaikan käsitettä määritettäessä on tärkeä erottaa asuinpaikan käsite kotipaikan käsitteestä. Henkilön kotipaikan katsotaan olevan valtiossa, jonka hän on valinnut vakituiseksi asuinpaikakseen tarkoituksenaan asua siellä pysyvästi tai ainakin tarkoittamatta oleskeluaan pelkästään määräaikaiseksi. Kotipaikkaa määriteltäessä otetaan huomioon henkilön oma käsitys, toisin kuin asuinpaikkaa määriteltäessä. Kotipaikan ja asuinpaikan erot tulevat parhaiten esiin, kun arvioidaan asuin- tai kotipaikan vaihtumista. Jos henkilö muuttaa toiseen valtioon, mutta hänen tarkoituksenaan ei ole jäädä uuteen valtioon asumaan, kotipaikka ei vaihdu. Asuinpaikka puolestaan voi vaihtua, vaikka henkilön tarkoituksena ei ollut jäädä asumaan uuteen valtioon. Koti- ja asuinpaikan eroista ks. Mikkola: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus s. 61–71 sekä Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 65–69.

vaihtunut uuteen valtioon. Se, että ihminen asuu uudessa valtiossa, mutta hänen työnsä ja sen tuottamat verkostot sekä sosiaalinen elämä ovat lähtövaltiossa, ei välttämättä tarkoita, että asuinpaikka on uudessa valtiossa. Tällöin asuinpaikkaa määriteltäessä perheintresseille on annettava enemmän painoarvoa kuin ammatillisille intresseille. Vaikutusta asuinpaikkaan on kuitenkin myös työn laadulla. Jos ihminen on sellaisessa työssä, joka ”leimaa hänen koko olemistaan”, esimerkiksi kirjailija tai taiteilija, ammatillisille intresseille annetaan enemmän merkitystä asuinpaikkaa määriteltäessä kuin tilanteissa, joissa työn pääasiallisena tarkoituksena on elannon hankkiminen.¹⁴³

Kun suomalaiset eläkeläiset muuttavat Espanjan aurinkorannikolle viettämään eläkepäiviään, voi eläkeläisen asuinpaikan määrittäminen muodostua ongelmalliseksi¹⁴⁴. Jos eläkeläinen vierailee lähtövaltiossa, eli Suomessa, muodostuvat vain vierailuksi eikä eläköitymisen vuoksi ammatillisia intressejä lähtövaltiossa enää ole. Huomiota tulee kiinnittää kuitenkin siihen, että integroituminen uuteen valtioon voi olla heikkoa, eikä eläkeläinen välttämättä hanki edes kielitaitoa. Koska yhteiskuntaan integroitumisen aste otetaan huomioon asuinpaikkaa määriteltäessä, eläkeläisten ”heikko” integraatio uuteen yhteiskuntaan viittaa siihen, että asuinpaikka pysyisi lähtövaltiossa. Oikeuskirjallisuuden mukaan lähtökohta eläkeläisten tilanteessa onkin, ettei asuinpaikan katsota helposti siirtyvän.¹⁴⁵ Tärkeintä asuinpaikan määrittämisessä kuitenkin on se, että se tehdään jokaisen yksittäistapauksen kohdalla erikseen ottaen huomioon kaikki tapaukseen liittyvät erityiset seikat.¹⁴⁶

4.4 Asuinpaikka EUT:n oikeuskäytännössä

Vaikka oikeuskirjallisuudesta ja asetusten johdanto-osista voidaan hakea soveltamisohjeita siihen, miten asuinpaikka tulisi määritellä, helpoin tapa ymmärtää, mitä asuinpaikalla

¹⁴³ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 61–62.

¹⁴⁴ Espanjan on useamman oikeusjärjestelmän valtio ja sen vaikutuksia lainvalintaan on käsitelty aikaisemmin kappaleessa 3.4.2.

¹⁴⁵ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 61–62. Eläkeläisten yhteiskuntaan integraation vaikutuksesta asuinpaikan määritelmään ks. Karjalainen: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa: Haagin yleissopimus aikuisten kansainvälisestä suojelusta, s. 266–268.

¹⁴⁶ Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 60–63.

tarkoitetaan, on tarkastella asuinpaikkakäsitettä koskevaa oikeuskäytäntöä. Asuinpaikan käsitettä on käsitelty muun muassa avioeroa koskevassa tuoreessa EUT:n tuomiossa C-289/20.

Tapauksessa C-289/20 Irlannin kansalainen A ja Ranskan kansalainen B oli vihitty avioliittoon Irlannissa vuonna 1994. A ja B olivat avioliittonsa aikana saaneet kolme lasta, jotka olivat asian käsittelyn aikaan kaikki täysi-ikäisiä ja asuivat Irlannissa. A ja B lapsineen olivat asuneet Irlannissa vuodesta 1999 alkaen. A oli kuitenkin viettänyt vuodesta 2010 lähtien osan viikosta Ranskassa töidensä vuoksi ja oli muutoinkin keskittänyt ammatilliset intressinsä Ranskaan. Vuonna 2017 A oli muuttanut Ranskaan A:n ja B:n omistamaan loma-asuntoon ja hänellä oli toistaiseksi voimassa oleva työsopimus Ranskassa sijaitsevaan työpaikkaan, jossa hän työskenteli arkipäivät.

Vuonna 2018 A teki avioerohakemuksen ranskalaiseen alioikeuteen (*Tribunal de Grande Instance de Paris*). A:n näkemyksen mukaan ranskalainen tuomioistuin oli toimivaltainen käsittelemään A:n ja B:n avioeron Bryssel IIa -asetuksen 3 artiklan nojalla, jonka mukaan avioeroa koskevissa asioissa on toimivaltainen sen jäsenvaltion tuomioistuin, jonka alueella hakijan asuinpaikka on, jos hän on asunut siellä vähintään kuuden kuukauden ajan välittömästi ennen hakemuksen tekemistä, ja hän on kyseisen jäsenvaltion kansalainen¹⁴⁷. Alioikeus kuitenkin katsoi, ettei sillä ole kansainvälistä toimivaltaa käsitellä A:n ja B:n avioeroa. A valitti asiasta ranskalaiseen ylioikeuteen (*Cour D'appel de Paris*), mutta ylioikeus saattoi asian EUT:n käsiteltäväksi. EUT:n tehtävänä oli asiassa määrittää, oliko Ranskan tuomioistuin toimivaltainen käsittelemään A:n ja B:n avioeron. Asiassa oli riidatonta, että A oli Ranskan kansalainen, joten arvioitavana oli, oliko A:lle muodostunut Ranskaan asuinpaikka, jossa hän oli asunut kuuden kuukauden ajan välittömästi ennen avioerohakemuksen tekemistä.

EUT:n mukaan avioeroasiassa asuinpaikan käsitteellä on kaksi periaatteellista tunnusmerkkiä. Nämä ovat asianosaisen tarkoitus¹⁴⁸ keskittää tavanomainen elinpiirinsä tiettyyn paikkaan sekä

¹⁴⁷ Aviovarallisuusasetuksen nojalla Ranskan tuomioistuin ei tämän kaltaisessa tapauksessa olisi toimivaltainen käsittelemään A:n ja B:n välisiä aviovarallisuussuhteita ilman erillistä sopimusta. ks. kappale 2.2. Tuomiossa C-289/30 ei kuitenkaan ole otettu kantaa aviovarallisuussuhteisiin, eikä A:n ja B:n avioliitto kuulu aviovarallisuusasetuksen soveltamisalaan, koska avioliitto on solmittu ennen 29.1.2019.

¹⁴⁸ Kappaleessa 4.3 tuotiin esille se, että tavanomaisesti henkilön omalle käsitykselle asuinpaikastaan ja henkilön omalle tarkoitukselle ei tulisi antaa merkitystä asuinpaikkaa määrittäessä. Ratkaisussa on kuitenkin nimenomaan painotettu henkilön tarkoitusta keskittää tavanomainen elinpiirinsä tiettyyn paikkaan. Kyse ei ole huonosta käännöksestä, sillä myös englanninkielisessä versiossa perustelujen kohta 57 on ilmaistu seuraavasti: “the **intention of the person** concerned to establish the habitual centre of his or her interests in a particular place”.

hänen riittävän pysyvä läsnäolonsa jäsenvaltion alueella. EUT:n mukaan, aikuisen elinympäristö on monipuolinen ja muodostuu suuresta joukosta intressejä, kuten ammatti, sosiaaliset suhteet, varallisuus, yksityisasiat ja perhesuhteet. Ei ole tarkoituksenmukaista linjata, että nämä intressit voisivat keskittyä vain yhden jäsenvaltion alueelle. Jotta voidaan katsoa, että A:n asuinpaikka on siirtynyt Irlannista Ranskaan, A:n on täytynyt ilmaista tarkoituksensa keskittää tavanomainen elinpiirinsä Ranskaan ja osoittaa, että hänen läsnäolonsa Ranskassa on pysyvää.¹⁴⁹

EUT:n mukaan A:lle oli muodostunut asuinpaikka Ranskaan. A:n oleskelu Ranskassa voitiin katsoa olevan luonteeltaan pysyvää, sillä hänellä oli asunto Ranskassa ja vakituinen työsopimus. Näiden seikkojen perusteella oli EUT:n mukaan nähtävissä, että A oli integroitunut sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön Ranskassa. Tuomiosta C-289/20 on pääteltävissä, ettei asuinpaikan vaihtaminen vaadi pitkää oleskelua uudessa valtiossa, vaan merkityksellistä on oleskelun pysyvyys tulevaisuuden näkökulmasta. EUT on useissa yhteyksissä määritellyt asuinpaikan paikaksi, jossa henkilö asuu vakinaisesti, joka on hänen elinpiirinsä pysyvä tai tavanomainen keskus. Määritelmässä on myös tärkeä ottaa huomioon kaikki asiaan kuuluvat seikat.¹⁵⁰

4.5 Asuinpaikka suomalaisessa oikeuskäytännössä

Yksi syy siihen, miksi kansainvälisiä avioliittoja koskevat kysymykset ovat viime aikoina olleet pinnalla, on NHL-jääkiekkoilija Mikko Koivun ja hänen vaimonsa Helena Koivun avioero. 4.2.2020 Mikko Koivu on Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen saapuneella hakemuksellaan pyytänyt, että hänet ja hänen virolainen aviopuolisonsa Helena Koivu tuomitaan avioeroon harkinta-ajan jälkeen. Mikko Koivu toimitti avioerohakemuksensa suomalaiseen Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen siitä huolimatta, että Koivut asuivat suurimman osan vuodesta Yhdysvalloissa Minnesotassa. Avioerohakemuksen tultua vireille, käräjäoikeuden tehtävänä oli

Tässä tapauksessa näyttäisi kuitenkin olevan kyse juuri sellaisesta tilanteesta, missä henkilön omalla tarkoituksella voisi olla merkitystä: henkilö on vastikään muuttanut uuteen valtioon, eikä pelkkä asumisen kesto riitä määrittämään sitä, mikä on henkilön asuinpaikka.

¹⁴⁹ EUT C-289/20, tuomio perustelut, kohdat 56–57.

¹⁵⁰ Borràs: Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella tuomioistuimen toimivallasta ja tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoasioissa tehdyn yleissopimuksen Selitysmuistio, kappale 32 sekä Stone: EU Private International Law, s. 431.

ratkaista, onko Varsinais-Suomen käräjäoikeudella Bryssel Iia -asetuksen nojalla kansainvälinen toimivalta käsitellä avioeroa koskeva asia. Jotta käräjäoikeudella olisi kansainvälinen toimivalta, Mikko Koivulla tai Helena Koivulla tulisi olla Bryssel Iia -asetuksessa tarkoitettu asuinpaikka Suomessa.¹⁵¹

Puoltaakseen sitä, että Mikko Koivulla on Bryssel Iia -asetuksen 3 artiklassa tarkoitettu asuinpaikka Suomessa, hän kertoi, että hän on lähtenyt Yhdysvaltoihin nimenomaan töiden perässä, eikä hänellä ole koskaan ollut tarkoitus jäädä sinne pysyvästi. Kenellekään Koivun ydinperheestä ei koskaan ollut haettu pysyvää oleskelulupaa. Mikko Koivulla oli niin sanottu ”kakkosasunto” sekä kesäasunto Turussa, joissa on oleskeltu aina, kun Koivut tulivat käymään Suomessa. Koivut vierailivat Suomessa aina keväisin, kun NHL-kausi oli päättynyt ja palasivat Yhdysvaltoihin vasta syksyllä, kun NHL-kausi taas alkoi. Mikko Koivulla oli myös suunnitelmana ryhtyä toimimaan Suomen juniorimaajoukkueen apuvalmentajana. Lisäksi Suomessa oleskeleviin sukulaisiin ja ystäviin pidettiin yhteyttä.¹⁵²

Puoltaakseen sitä, että Mikko Koivulla ei ole Bryssel Iia -asetuksen 3 artiklassa tarkoitettua asuinpaikkaa Suomessa, Helena Koivu kertoi puolestaan, että Koivujen elämän painopiste ja koti sijaitsevat Yhdysvalloissa. Koivujen kaikki lapset olivat syntyneet Yhdysvalloissa ja kaikki lasten rutiinit, koulut, kaverit ja lääkärit ovat Yhdysvalloissa. Kahdella vanhimmista lapsista oli sekä Suomen että Yhdysvaltojen kansalaisuus, mutta nuorimmalla lapsella ei ollut kuin Yhdysvaltojen kansalaisuus. Suomessa vietettiin vuodesta vain muutama kuukausi.¹⁵³

Käräjäoikeuden mukaan asiassa oli selvää, että Yhdysvalloissa asuminen on ollut ja on edelleenkin ulkoisine tunnusmerkkeineen Koivujen tosiasiallinen elämäntilanne. Sille, että Mikko Koivun tarkoituksena on ollut palata Suomeen jossain kohtaa, ei käräjäoikeuden mukaan ollut asiassa merkitystä.¹⁵⁴

¹⁵¹ Varsinais-Suomen käräjäoikeuden päätös 21/44889.

¹⁵² Varsinais-Suomen käräjäoikeuden päätös 21/44889.

¹⁵³ Varsinais-Suomen käräjäoikeuden päätös 21/44889.

¹⁵⁴ Varsinais-Suomen käräjäoikeuden päätös 21/44889.

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden ratkaisu osoittaa hyvin selkeästi sen, että asuinpaikkaa määriteltäessä avainasemassa on se, missä henkilön elämän tosiasiallinen keskipiste on. Mikko Koivun työt, perhe ja vakituinen asunto ovat olleet Yhdysvalloissa. Asiassa ei myöskään ollut merkitystä sillä, mikä Mikko Koivun oma käsitys hänen asuinpaikastaan on tai sillä, onko hän itse tarkoittanut Yhdysvalloissa asumisen pysyväksi. Tässä tapauksessa annettiin merkitystä erityisesti oleskelun kestolle. Käräjäoikeuden ratkaisu tähdentää myös hyvin sitä, kuinka asuinpaikka määräytyy nimenomaan ulkoisesti havainnoitavien seikkojen kautta ja henkilö ei juurikaan voi vaikuttaa asuinpaikkaansa esittämällä omia ajatuksiaan siitä, mikä hänen tarkoituksenaan asumisjärjestelyjen suhteen on tai on ollut,

4.6 Voiko henkilöllä olla monta asuinpaikkaa samanaikaisesti?

Kun sovelletaan perintöasetuksen ja Bryssel IIa -asetuksen kansainvälistä toimivaltaa koskevia säännöksiä sekä aviovarallisuusasetuksen lainvalintasäännöksiä tulee tarkastella kysymystä siitä, voiko puolisoilla olla samaan aikaan asuinpaikka useassa eri valtiossa. Mikäli vastaus kysymykseen olisi kyllä, hankaloituisi asetusten soveltaminen entisestään. Esimerkiksi tällöin jouduttaisiin pohtimaan, kumman asuinpaikan valtion lakia aviovarallisuussuhteisiin tulisi soveltaa, eikä aviovarallisuusasetus tarjoa vastausta tähän kysymykseen.

Onneksemme EUT on antanut useamman ratkaisun siitä, voiko henkilöllä olla useampi kuin yksi asuinpaikka. EUT:n asuinpaikkaa käsittelevät ratkaisut ovat koskeneet nimenomaan Bryssel IIa -asetusta ja perintöasetusta. Tapauksessa C-80/19 EUT arvioi sitä, voiko henkilöllä olla useampi kuin yksi perintöasetuksessa tarkoitettu asuinpaikka. EUT päätyi siihen, ettei henkilöllä voi olla samanaikaista useaa perintöasetuksessa tarkoitettua asuinpaikkaa¹⁵⁵. Näin ollen perintöasetuksen 4 artiklan nojalla voi määrittää vain yksi tuomioistuin, jolla on toimivalta käsitellä perimystä koskeva asia ja suorittaa jäämistöositus. Perintöasiaa käsittelevän viranomaisen on vahvistettava perittävän asuinpaikaksi yksi ainoa jäsenvaltio. EUT:n mukaan, jotta voidaan taata ennakoitavuus ja oikeusvarmuus, henkilöllä ei voisi olla samanaikaisesti useampaa eri asuinpaikkaa. Lisäksi EUT totesi, että perintöasetuksen kansainvälistä toimivaltaa

¹⁵⁵ EUT C-80/19, tuomion perustelut, kohta 40.

koskevat säännökset menettäisivät merkityksensä, jos henkilöllä voisi olla samanaikaisesti monta asuinpaikkaa.¹⁵⁶

Mahdollisuutta useampaan asuinpaikkaan on myös käsitelty tuoreessa EUT:n ratkaisussa C-289/20. Kyseistä tapausta käsiteltiin tarkemmin kappaleessa 4.4. Tapauksessa C-289/20 EUT joutui ottamaan kantaa siihen, voiko puolisoilla olla samanaikaisesti useampi kuin yksi Bryssel Iia -asetuksessa tarkoitettu asuinpaikka. Tuomiossaan EUT totesi, että vaikka puoliso voikin asua samanaikaisesti monessa eri paikassa, hänellä voi tiettyinä ajankohtana olla vain yksi asuinpaikka¹⁵⁷. EUT huomautti ratkaisussaan, että Bryssel Iia -asetuksessa ei koskaan viitata asuinpaikkaan monikossa ja se, että henkilöllä olisi vakituinen asuinpaikka samanaikaisesti useammassa jäsenvaltiossa olisi selvästi ristiriidassa oikeusvarmuuden ja ennakoitavuuden kanssa¹⁵⁸. Asuinpaikalta edellytetään myös pysyvyyttä ja säännöllisyyttä, eikä olisi hyväksyttävää, jos useammat asuinpaikat voitaisiin samanaikaisesti katsoa luonteeltaan asuinpaikan määritelmän täyttäväksi paikoiksi¹⁵⁹. Perustelut olivat hyvin saman sisältöisiä, kuin perintöasiaa koskevassa ratkaisussa C-80/19.

Vaikka EUT:n ratkaisut koskivatkin nimenomaisesti Bryssel Iia -asetusta ja perintöasetusta, on perusteltua olettaa, että sama yhden asuinpaikan periaate soveltuu myös aviovarallisuusasetukseen ja EUT päätyisi samanlaiseen lopputulokseen, mikäli sen tarvitsisi ratkaista, voiko henkilöllä olla useampi aviovarallisuusasetuksessa tarkoitettu asuinpaikka. Myös aviovarallisuusasetuksessa käytetään asuinpaikan käsitteestä yksikkömuotoa, mikä EUT:n ratkaisukäytännön perusteella viittaa siihen, ettei asetuksissa ole tarkoitettu, että henkilöllä voisi olla samanaikaisesti useampi asuinpaikka. Lisäksi aviovarallisuusasetuksen tarkoituksena on ollut lisätä oikeusvarmuutta ja ennakoitavuutta, jolloin sen hyväksyminen, että henkilöllä olisi useampi asuinpaikka samanaikaisesti, heikentäisi kumpaakin. Varmuutta asiasta ei kuitenkaan ole, ennen kuin kysymystä käsitellään oikeuskäytännössä myös nimenomaisesti aviovarallisuusasetuksen kohdalla.

¹⁵⁶ EUT C-80/19, tuomion perustelut, kohta 42.

¹⁵⁷ EUT C-289/20, tuomion perustelut, kohta 51.

¹⁵⁸ EUT C-289/20, tuomion perustelut, kohta 40 ja 46.

¹⁵⁹ EUT C-289/20, tuomion perustelut, kohta 41 ja 43.

5 Lopuksi

Tutkielmassa on syvennytty kansainvälisiä avioliittoja ja niihin liittyviä oikeudellisia kysymyksiä, keskittyen erityisesti ongelmiin, joita syntyy, kun avioliitto päättyy joko avioeroon tai toisen puolison kuolemaan. Kansainväliset avioliitot ovat yleistyneet nyky-yhteiskunnassa ja tämän myötä myös avioliiton päättymiseen ja ositukseen liittyvät kysymykset ovat monimutkaistuneet.

EU on reagoinut kansainvälisten avioliittojen määrän lisääntymiseen säätämällä lukuisia kansainvälisen perheoikeuden alaan kuuluvia asetuksia. Aviopuolisoiden ja erityisesti heidän välisten aviovarallisuussuhteidensa kannalta merkityksellisimpiä ovat Bryssel IIa -asetus, perintöasetus ja aviovarallisuusasetus. Ennen kuin aviovarallisuusasetus astui voimaan vuonna 2019 EU-tasolla ei ollut säännelty tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta ja lainvalinnasta aviovarallisuussuhteita koskevien kysymysten osalta. Bryssel IIa -asetus koskee puhtaasti avioerotilanteita ja perintöasetus perimyskysymyksiä, eikä aviovarallisuussuhteita koskeviin kysymyksiin voitu hakea näistä asetuksista ratkaisuja. Puolisoiden oli hyvin hankala ennakoida, minkä valtion tuomioistuin olisi toimivaltainen ja minkä valtion lakia sovellettaisiin, sillä lainvalinta- ja toimivaltakysymykset ratkaistiin valtioiden kansallisen lainsäädännön nojalla. Aviovarallisuusasetukseenkaan ei kuitenkaan saatu mukaan kaikkia EU:n jäsenvaltioita, vaan yhdeksän EU-jäsenvaltiota jättäytyi pois asetuksesta. Tämä olkoon osoitus siitä, että yksimielisyyden saavuttaminen kansainvälisen perheoikeuden alalla on hankalaa ja aviovarallisuusasetus on askel oikeaan suuntaan.

Jokainen avioliitto päättyy aikanaan, joko avioeroon tai puolison kuolemaan. Tällöin esimerkiksi osituksen toimittaminen tulee ajankohtaiseksi. Ennen kuin aviovarallisuusasetus astui voimaan kansainvälisen osituksen toimivaltaa ja lainvalintaa koskevat kysymykset ratkaistiin jäsenvaltioiden omien kansallisten säännösten nojalla, jolloin puolisojen oli hankala ennakoida, miten ositus tullaan toimittamaan. Hyödyntäen jo olemassa olevaa EU:n avioero- ja perimyslainsäädäntöä aviovarallisuusasetus loi uuden säädöskokonaisuuden, josta voidaan etsiä vastaus muun muassa seuraaviin kysymyksiin: minkä valtion lakia sovelletaan kansainväliseen ositukseen ja minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan kansainvälisen osituksen.

Aviovarallisuusasetuksessa hyödynnettiin jo olemassa olevaa EU:n lainsäädäntöä niin, että osituksen toimivaltakysymykset ratkaistaan pääasiassa Bryssel IIa -asetuksen ja perintöasetuksen kansainvälistä toimivaltaa koskevien säännösten nojalla. Ratkaisua on pidettävä järkevänä, sillä tällöin lainsoveltajien ei tarvitse opetella soveltamaan täysin uutta tuomioistuimen kansainvälisen toimivallan säädöskokonaisuutta ja toisiinsa liittyvät asiat käsitellään samanaikaisesti yhdessä tuomioistuimessa. Yhdessä käsittelemisen ainoa kriteeri on, että osituksen tulee liittyä joko avioeroon tai perimyksen. Mikäli aviovarallisuusasetusta päädyttäisiin soveltamaan niin, että asioiden yhdessä soveltaminen on ennemminkin poikkeus kuin sääntö, aviovarallisuusasetuksen tavoite oikeudenkäyntien keskittämistä ei toteutuisi. Lähtökohtana oletettavasti kuitenkin on, että kun ositus toimitetaan avioeron tai perinnönjaon yhteydessä, asiat liittyvät toisiinsa.

On ymmärrettävää, miksi aviovarallisuusasetusta säädettäessä haluttiin hyödyntää jo olemassa olevia kansainvälistä toimivaltaa koskevia säännöksiä, mutta todettakoon, että aviovarallisuusasetuksen, perintöasetuksen ja Bryssel IIa -asetuksen kansainvälisten toimivaltasäännösten rinnakkain soveltaminen voi olla hankalaa. Osituksen kansainväliset toimivaltasäännökset muodostavat hyvin hankalan kokonaisuuden, jos niitä verrataan esimerkiksi osituksen lainvalintaa koskeviin säännöksiin. Etuna on pidettävä sitä, että Bryssel IIa -asetuksen ja perintöasetuksen kansainvälisten toimivaltasäännösten soveltamisesta on jo olemassa oikeuskäytäntöä, mikä osaltaan helpottaa aviovarallisuusasetuksen soveltamista.

Kansainvälistä toimivaltaa koskevien kysymysten osalta puolisoille ei kuitenkaan juurikaan ole annettu ennakoimisen mahdollisuutta, sillä oikeuspaikkasopimus voidaan tehdä vain hyvin harvoin ja EU:n jäsenvaltioiden välisissä tilanteissa oikeuspaikkasopimusta ei lähtökohtaisesti voida tehdä ollenkaan. Näyttäisi siltä, että asioiden yhdessä käsitteleminen on ollut lainsäätäjälle tärkeämpää, kuin puolisoitten tahdonvapaus. Siitä huolimatta ositukseen sovellettavat yhteiset kansainvälistä toimivaltaa koskevat säännökset ovat suuri parannus aikaisempaan, sillä ennen tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta määräytyi valtioiden oman kansallisen lainsäädännön nojalla. Nyt toimivaltainen tuomioistuin määräytyy puolestaan EU:n lainsäädännön nojalla. Vaikka toimivaltasäännökset ovat hankalasti ymmärrettäviä, on yhteistä säännöskokonaisuutta pidettävä suurena parannuksena aikaisempaan verrattuna.

Tärkeimpänä kansainvälisten avioparien selkeyttä lisäävistä elementeistä on pidettävä laajaa mahdollisuutta sopia ositukseen sovellettavasta laista. Vaikka oikeuspaikkasopimuksen

kohdalla ei annettu puolisoille kirjoitettiin sopimusvapautta, ei samaa varovaista lähestymistapaa noudatettu lainvalintasopimuksen kohdalla. Mahdollisuutta tehdä lainvalintasopimus onkin pidettävä verrattain paljon tärkeämpänä kuin mahdollisuutta sopia toimivaltaisesta tuomioistuimesta, sillä sovellettavalla lailla on tosiasiallinen merkitys osituksen lopputulokseen. Sillä, käsitelläänkö ositus Ranskassa vai Saksassa ei ole osituksen lopputulokseen niin suurta vaikutusta, kuin sillä, sovelletaanko ositukseen Ranskan vai Saksan lakia. Kansainvälistä toimivaltaa koskevien säännösten kohdalla kyse on enemmänkin tehokkuudesta ja siitä, että vältetään päällekkäisiä oikeuskäsittelyitä, kun taas lainvalintasäännökset määrittävät oikeuskäsittelyn lopputuloksen.

Lainvalintasopimukseen liittyvänä kompastuskivenä on pidettävä hankalasti sovellettavia muutosäännöksiä. Jotta puoliset voivat laatia pätevän lainvalintasopimuksen, he voivat joutua soveltamaan rinnakkain useamman eri valtion kansallista lainsäädäntöä, mikä voi olla haastavaa. Muutosäännöksiä lukuun ottamatta aviovarallisuusasetuksen lainvalintaa koskevat säännökset ovat selkeä ja myös ”maallikon” on ilman oikeudellista neuvontaa mahdollista ymmärtää, minkä valtion laki ositukseen tulee sovellettavaksi myös silloin, kun lainvalintasopimusta ei ole tehty. Lainvalintasäännösten soveltamiseen liittyy kuitenkin joitakin epäselvyyksiä, joihin ei saada vastausta, ennen kuin niistä saadaan EUT:n oikeuskäytäntöä. Näitä epäselvyyksiä ovat muun muassa se, mitä läheisimmällä liittymällä tarkoitetaan ja miten aviovarallisuusasetuksen 26.1 artiklan a-alakohtaa tulisi tulkita. Lainvalintasopimuksen tekemistä on täten pidettävä järkevimpänä ratkaisuna, jos kansainväliset avioparit haluavat lisätä ennakoitavuutta ja selkeyttä heidän aviovarallisuussuhteisiinsa.

Aviovarallisuusasetuksella on onnistuttu luomaan yhteiset säännökset tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta ja sovellettavasta laista. Säännösten soveltamiseen liittyy kuitenkin paljon epävarmuuksia ja tulkinnanvaraisuuksia, jotka heikentävät asetuksen tuomaa oikeusvarmuutta ja ennakoitavuutta. Epäselvyyttä aiheuttaa muun muassa se, mitä asuinpaikalla ja läheisimmällä liittymällä tarkoitetaan, milloin aviovarallisuutta koskevien kysymysten katsotaan liittyvän perimyksen tai avioeroon, voiko puolisoille muodostua ensimmäinen asuinpaikka vasta vuosia avioitumisen jälkeen sekä hankalasti sovellettavat avioehto- ja lainvalintasopimuksen muutosäännökset. Koska aviovarallisuusasetus on vasta hiljattain astunut voimaan, sen tulkintaa koskevaa oikeuskäytäntökään ei vielä ole olemassa,

eikä tätä tutkielmaa kirjoittaessa voida vastata mahdollisiin tulkintaongelmiin oikeuskäytäntöön tukeutumalla.

Epäselvyyksistään huolimatta aviovarallisuusasetus on parantanut kansainvälisten aviopuolisoiden tilannetta. Puolisoiden ei tarvitse enää tutustua eri valtioiden kansalliseen lainsäädäntöön selvittääkseen, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen suorittamaan osituksen ja minkä valtion lakia ositukseen sovelletaan. Aviovarallisuusasetuksen luoman yhtenäisen säädöskokonaisuuden ansiosta vastaukset näihin kysymyksiin löytyy EU:n lainsäädännöstä, vaikkakin yhä joudutaan navigoimaan useamman eri asetuksen välillä. Aviovarallisuusasetukseen eivät edes sitoutuneet kaikki EU:n jäsenvaltiot, mikä heikentää asetuksen painavuutta entisestään. Tutkielmassa on käsitelty pääasiassa ainoastaan EU:n jäsenvaltioiden välisiä tilanteita ja nekin muodostavat hyvin hankalasti ymmärrettävän kokonaisuuden. Ne tilanteet, joissa kansainvälisillä aviopuolisilla on liittymiä asetukseen osallistuvien EU:n jäsenvaltioiden lisäksi kolmansiin valtioihin, ovat tätäkin monimutkaisempia.

Aviovarallisuusasetus on harmonisoinut kansainvälisen perheoikeuden sääntelyä, mikä on helpotus kansainvälisille pareille. Aviovarallisuusasetuksesta huolimatta valtioiden oikeusjärjestelmissä on vielä paljon eroja, joihin kansainvälisten aviopuolisoiden tulee tutustua, esimerkiksi lainvalintasopimusta tehdessään. Vaikka aviovarallisuusasetus on parantanut kansainvälisten parien tilannetta, asetusta soveltaa vain 19 prosenttia maailman valtioista, joten työtä on vielä tehtävänä.

Useampaan valtioon liittyvissä asioissa tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta ja asiaan sovellettava laki ovat kaksi erillistä kysymystä, jotka ratkaistaan erikseen ja omien säännöstensä nojalla. Aviovarallisuusasetuksen monimutkaisuus herättää kuitenkin kysymyksen siitä, miksi kansainvälisessä perheoikeudessa on päädytty siihen, että tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta ja sovellettava laki ovat erikseen ratkaistavia asioita. Kun ositukseen sovellettava laki ja toimivaltainen tuomioistuin määritellään eri säännösten nojalla, on hyvin todennäköistä, että toimivaltainen tuomioistuin joutuu soveltamaan vieraan valtion lakia. Miksi toimivaltainen tuomioistuin ei voisi olla sen valtion tuomioistuin, jonka kansallista lainsäädäntöä asiaan sovelletaan? Tällöin tuomioistuimet eivät joutuisi soveltamaan vieraan valtion lakia, mikä on oikeusvarmuuden kannalta huomattavasti parempi vaihtoehto kuin se, että tuomioistuimet joutuvat soveltamaan vieraan valtion lainsäädäntöä.

Aviovarallisuusasetuksenkin kohdalla nimenomaan tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa koskevat säännökset muodostavat vaikeaselkoisen kokonaisuuden, jossa joudutaan soveltamaan useampaa eri asetusta. Oikeusvarmuuden kannalta olisi parempi vaihtoehto, että sen valtion tuomioistuin, jonka kansallista lainsäädäntöä asiaan sovelletaan, olisi toimivaltainen käsittelemään asian. On hyvin todennäköistä, ellei varmaa, että tuomioistuimen soveltaessa vieraan valtion lakia, se joko tulkitsee tai soveltaa vieraan valtion lakia jollain tapaa virheellisesti ja saattaa päätyä erilaiseen lopputulokseen, kuin mihin olisi päädytty, jos tuomioistuin soveltaisi omaa kansallista lainsäädäntöään.

Toimivaltaisen tuomioistuimen määräytyminen sovellettavan lain nojalla olisi suuri muutos nykyiseen, eikä tällaista muutosta tulla todennäköisesti koskaan toteuttamaan. Näyttäisi kuitenkin siltä, ettei sitä ole juurikaan esimerkiksi oikeuskirjallisuudessa mietitty, miksi kansainvälinen toimivalta ja sovellettava laki ovat kaksi erillistä kysymystä. Todennäköisesti se johtuu siitä, että aikaisemmin EU-tasolla on säännelty ainoastaan tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta, mutta ei lainvalinnasta ja sääntelyä on myöhemmin täydennetty lainvalintasäännöksillä. Lainsäätäjän tulisi kuitenkin miettiä sitä, onko tämä oikeusvarmuuden ja ennakoitavuuden kannalta paras ratkaisu. Jos sovellettava laki määrittäisi toimivaltaisen tuomioistuimen, useampaan valtioon liittyvissä asioissa tarvitsisi ratkaista vain yksi asia: sovellettava laki. Lisäksi tuomioistuimet saisivat tällöin soveltaa heille tuttua lainsäädäntöä, jolloin asian käsittely myös yksinkertaistuisi ja nopeutuisi. Se, muokataanko kansainvälisen perheoikeuden peruseriaatteita näin rajusti koskaan, jää nähtäväksi.